

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

МАГИСТРАТУРА БЎЛИМИ

Қўлёзма ҳуқукида

НУРУМБЕТОВ РУСЛАН ТОИРОВИЧ

**ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ТАШҚИ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ
МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТГА ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ
НАЗАРИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ**

Мутахассислик: 5А340601-“Давлат молиясини бошқариш”

Магистр академик даражасини олиш учун ёзилган

ДИССЕРТАЦИЯ

Илмий раҳбар: _____ доц. О. Комолов

ТОШКЕНТ – 2013

Мундарижа

КИРИШ	3
I боб. Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни миллий иқтисодиётга жалб қилишнинг назарий-ҳуқуқий асослари.....	8
1.1. Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларнинг иқтисодий моҳияти ва иқтисодиётга жалб қилишнинг зарурлиги.....	8
1.2. Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни миллий иқтисодиётга жалб қилиш стратегияси, йўналишлари ва ҳуқуқий асослари.....	17
1.3. Ташқи инвестицияларни мамлакат иқтисодиётига жалб қилишнинг хориж тажрибаси	24
II боб. Миллий иқтисодиётга тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳолатининг таҳлили.....	33
2.1. Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун яратилган шарт-шароитлар.....	33
2.2 Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб қилиш ва унинг миллий иқтисодиётни ривожлантиришга таъсири таҳлили	43
2.3. Навоий эркин индустриал иқтисодий зонасига тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб қилиш амалиёти таҳлили.	53
III боб. Миллий иқтисодиётга тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб қилишни такомиллаштириш йўналишлари.....	63
3.1. Миллий иқтисодиётга тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб қилиш билан боғлиқ муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари	63
3.2. Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб этишни такомиллаштириш йўллари	73
ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР	83
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	87
ИЛОВАЛАР	94

КИРИШ.

Мавзунинг долзарблиги. Бозор иқтисодиёти шароитида Республикада амалга оширилаётган иқтисодий сиёсат мулкчиликни барча шаклларида бирдай фойдаланиш, натижада эркин бозор муносабатларига асосланган иқтисодий тизим ва ҳуқуқий демократик давлат барпо этишга қаратилган. Бундай мақсадни амалга оширишда албатта, ортиқча капитал танқислигининг юзага келиши ривожланган давлатлар тажрибасидан яхши маълум. Юзага келган бундай танқисликни бартараф этишда мамлакат иқтисодиётига киритилган хорижий сармоялардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Бунда инвестицион лойиҳаларни хорижий инвестор капитали ҳисобига молиялаштириш инвестиция маблағлари билан бирга янги ва замонавий технологияларни ҳам иқтисодиётга олиб киришни алоҳида эътиборга олиш лозим.

Хорижий инвестицияларни жалб этиш қабул илаётган мамлакатлар учун қатор афзалликларни вужудга келтиради. Хорижий инвестициялар “...ташқи қарзлар аксарият ҳолларда узоқ муддатга, фақат иқтисодиётнинг стратегик тармоқларини модернизация қилиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича инвестиция лойиҳаларини молиялаш учун жалб қилинмоқда”¹. Жаҳондаги хорижий инвестицияларни жалб қилиш амалиётини, моделларини чуқур ўрганиш ва уларнинг илғор тажрибасини мамлакатимизнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда иқтисодиётни модернизациялаш ва чуқур таркибий ўзгаришларни амалга оширишда ижодий қўллаш муҳимдир.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Ушбу мавзу долзарблиги ва иқтисодиётни такомиллаштиришда тутган ўрнининг ниҳоят даражада кенглиги билан доимий равишда тадқиқотчи олимларнинг диққат марказида бўлган. Хусусан, мавзу юзасидан хорижлик олимлардан Шарп У.,

¹Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2010. 37-б.

Александр Г., БэйлиДж. Гитман Л, Джон М.Д., Родионов Ю., Портер Р.С., Деверюкс Д., Робертс Б.лар илмий янгиликлар яратган бўлсалар, маҳаллий олимлардан Вахобов А.В, Чжен В.А., Ғуломов С.С., Абдуллаев Ё.А.лар бир қатор илмий тадқиқотлар олиб боришга муваффақ бўлишган.

Тадқиқот мавзусининг мақсади ва вазифалари. Тадқиқот мавзусини танлашдан кўзланган дастлабки ва асосий мақсад юқорида санаб ўтилган вазифаларнинг ечимини топиш учун мамлакат иқтисодиётига хориж капиталини имкон қадар кўпроқ жалб этиш, бунда чет эл инвесторларига капитал киритишда янгича таклифлар бериш ҳамда жалб этилган инвестицияларни янги инновацион лойиҳалар асосида ишлаб чиқаришга жалб этишдан иборат.

Ушбу мақсадга эришишда қуйидаги вазифаларни амалга ошириш режалаштирилди:

- Тўғридан-тўғри хорижий инвестиция тушунчасининг назарий иқтисодий асосларини ўрганиш;
- Хорижий инвестицияларнинг миллий иқтисодиётда тутган ўрни ҳамда уларни мамлакатга жалб этишда давлат сиёсатининг туб моҳиятини таҳлил этиш;
- Мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётини таъминлашда хорижий сармоялардан фойдаланишнинг истиқболли йўналишларини ишлаб чиқиш.

Тадқиқотнинг объекти ва предмети. Илмий тадқиқот ишининг объекти сифатида тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишда муҳим аҳамият касб этаётган ва келажакда Ўзбекистонда инвестицион иқлимнинг ривожига кучли таъсир этиши кутилаётган Навоий эркин индустриал иқтисодий зонаси олинди.

Тадқиқот предмети бўлиб тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни мамлакат иқтисодиётига таъсири ва уни жалб қилишни такомиллаштириш масалалари ҳисобланади.

Тадқиқотнинг услуб ва услубияти. Диссертация ишини ёзиш жараёнида Ўзбекистон Республикасининг Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов асарлари, Вазирлар Маҳкамаси қарорлари, профессор олимларнинг мавзу доирасида олиб борган тадқиқотларидан фойдаланилди.

Шунингдек таҳлил юритишда индукция, дедукция, таҳлил ва боғлиқлик, мавҳумийликдан аниқликка силжиш усуллари билан бир қаторда анализ, синтез, статистик ва математик кўрсаткичлардан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги. Тадқиқотнинг илмий янгиликлари сифатида қуйидагиларни кўрсатишимиз мумкин:

- тадқиқотда илк бор мамлакат иқтисодиётида паст рентабелли, зарар кўриб ишлаётган объектларни инвестиция киритиш шарти билан текинга бериш масаласи таҳлил қилинди. Шунингдек, тадқиқотда мамлакат иқтисодиётига хориж сармоясини жалб этишнинг янгича ноанъанавий йўналишлари ишлаб чиқилди.
- Корхоналарнинг иш фаолияти ҳақида ОАВларида реклама роликлари ҳамда махсус чиқишлар орқали ҳаётий ва ишонарли маълумотларни бериш;
- Профессионал лойиҳа-инжиниринг компанияларини кўпайтириш;
- хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар мутахассислари, ҳудудий ҳокимликларининг мутахассис вакиллари, инвестиция имкониятига эга бўлган йирик компания ва корхоналар раҳбарлари ҳамда республиканинг инвестициялар соҳасидаги етук олимлари иштирокида, кенг жамоатчилик ўртасида очиқ мулоқот ташкил қилиниб, мавжуд муаммолар ошкоралик билан ҳар томонлама муҳокама этилиши лозим.

Тадқиқотнинг илмий-амалий аҳамияти. Мамлакатимиз табиий бойликларга бой ҳамда қулай географик муҳитда жойлашган бўлса-да, унинг денгиз ва океанларга чиқишга ноқулайлиги мамлакатимизга инвестиция кириб келишига салбий таъсир кўрсатиши сир эмас. Бу нарса эса мамлакат иқтисодий потенциалини яхшилиш борасида бир қатор янгича амалий ислохотлар ўтказиш, иқтисодиётнинг халқаро бозорда рақобатлашувчи маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи соҳаларини ҳисобига иқтисодиётни мустаҳкамлашни талаб этади.

Мамлакат иқтисодиётига чет эл капиталини жалб қилишнинг истиқболли жиҳатларини таклиф этишга йўналтирилган ушбу илмий тадқиқот иши юқоридаги масалаларни ижобий ҳал этишда амалий ёрдам бериши, шубҳасиз.

Тадқиқот ишининг ҳажми. Магистрлик иши кириш қисми, 3 та боб, хулоса ва таклифлар, иловалар ва фойдаланган адабиётлар рўйхатидан иборат.

Кириш қисмида мавзунинг долзарблиги, тадқиқотнинг ўрганилганлик даражаси, мақсад ва вазифалари, объекти, услуб ва услубияти, илмий янгилиги, илмий-амалий аҳамияти ва ҳажми кўрсатилган. Асосий қисм уч бобдан иборат:

Биринчи боб уч параграфдан иборат бўлиб, биринчи параграфда хорижий инвестиция ва инвестициялашнинг назарий иқтисодий асослари, аҳамияти ва зарурияти, иккинчи параграфда хорижий инвестицияларнинг миллий иқтисодиёт ва унинг барқарорлигини таъминлашда тутган ўрни, уларни жалб этиш стратегиялари ва йўналишлари ҳамда ҳуқуқий асослари, учинчи параграфда хорижий инвестицияларни мамлакат иқтисодиётига жалб қилишнинг хориж тажрибаси таҳлили келтирилади.

Диссертация ишининг **иккинчи боби** ҳам уч параграфдан ташкил топади. Иккинчи бобнинг биринчи параграфида Ўзбекистонга хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун яратилган шарт-шароитлар, инвестицион

муҳит ёритиб берилган. Иккинчи параграфда мамлакатда хорижий инвестицияларнинг бугунги кун аҳволи ва хорижий инвестицияларнинг макроиқтисодий таъсири баён қилинади. Учинчи параграфда чет эл сармоясини мамлакатимизга жалб қилишда аҳамиятга молик бўлган Навоий эркин индустриал иқтисодий зонасига хорижий инвестициялар оқими ҳақида сўз юритилади.

Учинчи боб икки параграфдан иборат. Биринчи параграфда миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишда юзага келаётган муаммолари ёритилса, иккинчи параграфда инвестицияларни жалб этишни такомиллаштириш йўллари санаб ўтилади.

1.1. Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларнинг иқтисодий моҳияти ва иқтисодиётга жалб қилишнинг зарурлиги

Иккинчи жаҳон урушидан кейин давлатлар ўртасида бошланган либерал иқтисодий тизимнинг энг катта мўжизаларидан бири хорижий инвестиция эканлигига кўпчилик шубҳа билан қарамайди. Ҳақиқатан ҳам ушбу диссертацияда сўз юритиладиган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар, масалан, “Осиё арслонлари” номини олган тўрт Жанубий – Шарқий Осиё давлатларида, кейинчалик Хитойда ва ҳозирги кунда эса Шарқий Европа ва Вьетнамда мамлакат иқтисодий ўсишига катта таъсир кўрсатди ва ҳали-ҳамон ушбу жараён давом этмоқда.

Хорижий инвестициялар – бу чет эл инвесторлари томонидан юқори даражада даромад олиш, самарага эришиш мақсадида мутлоқ бошқа давлат иқтисодиётининг, тадбиркорлик ва бошқа фаолиятларига сафарбар этадиган барча мулкӣ, молиявий, интеллектуал бойликларидир. Иқтисодий мазмунига кўра хорижий инвестициялар ссуда капитали (яъни қарз ва кредит), ҳамда тўғридан-тўғри ва портфель инвестицияларга бўлинади. Инвестициялар нимага йўналтирилганлиги улар қайси хорижий инвестиция турига киришини белгилайди.

Хорижий инвестициялар қўшма корхоналарда ўз хиссаси билан қатнашиб, хорижий инвесторларга тўлиқ тегишли бўлган корхоналарни яратиш, хусусийлаштиришда қатнашиш, хорижий шериклар билан банк тузиш, қимматбаҳо қоғозларни сотиб олиши, ер ва бошқа табиий ресурслардан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлиши, эркин иқтисодий ҳудудларда фаолият олиб боришлари мумкин.

Жаҳон иқтисодиёти глобаллашиб, савдо йўлидаги тўсиқлар камайиб, солиқ қонунлари ва тартибга солувчи режимлар эркинлашиб бораётган ҳозирги шароитда четдан киритиладиган инвестиция оқимлари тез суръатлар билан ўсмоқда. Тўғридан-тўғри чет эл инвестицияларининг дунё бўйича

умумий ҳажми 1980 йилдагига қараганда 14 баравардан зиёд ўсиб, 2010 йил ҳолатига, жами 11 трлн. АҚШ долларига етди. Ҳозирги вақтда бутун дунёда 64 мингга яқин мамлакатлараро компаниялар мавжуд бўлиб, улар 870 мингга хорижий шуъба корхоналари фаолиятини назорат қилиб туради. Ушбу корхоналар сотилаётган маҳсулотлар ҳажми тахминан 18 трлн. АҚШ долларини ташкил этди. Бу эса ўз навбатида, бутун жаҳон экспорти ҳажмининг 2 бараваридан зиёддир².

Миллий иқтисодиётни ривожлантиришда хорижий инвестицияларнинг аҳамияти бениҳоят катта бўлиб, у қуйидагилар билан изоҳланади:

- биринчидан, хорижий инвестициялар ишлаб чиқаришга замонавий техника ва технологияларни жорий этиб, экспортга мўлжалланган маҳсулотларни ишлаб чиқаришни ривожлантиради;
- иккинчидан, импорт ўрнини босувчи товар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш ва бунинг учун хорижий инвестицияларни иқтисодиётнинг устувор соҳаларига йўналтириш ва пировардидааҳолининг меъёргади турмуш даражасини таъминлаш имконини яратади;
- учинчидан, кичик бизнесни ривожлантириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини жадаллаштириш орқали ўсиб бораётган аҳолини иш жойлари билан таъминлайди;
- тўртинчидан, корхоналарнинг эскирган ишлаб чиқариш қувватларини, моддий-техник базасини янгилайди ва техник қайта қуроллантиради.

Инвестиция лойиҳалари, аввало, устувор тармоқларга, яъни нефть ва кимё саноати, транспорт, энергетика, ер ости қазилма бойликларини ишлаб чиқариш, қурилиш, телекоммуникация тармоқлари, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва уларни кенг қайта ишлаш, туризм соҳасини ривожлантиришга қаратилиши лозим.

Мақсадига кўра, хорижий инвестициялар тўғридан-тўғри ва портфель инвестицияларга бўлинади. Портфель инвестициялар (portfolioinvestment) -

² А.В.Вахабов, Ш.Х.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: “Молия”, 2010. – 47-50, 54-б.

шундай инвестицияларки, бунда капитални даромад олиш мақсадида корхоналарнинг акциялари, облигациялари ва бошқа қимматли қоғозларини сотиб олиш учун сарфланади. Бундай инвестициялар корхоналарнинг молиявий хўжалик фаолияти устидан назорат ўрнатиш ҳуқуқини бермайди. Хорижий портфель инвестициялар барча халқаро операцияларни амалга оширишда фирмалар учун муҳим аҳамиятга эга. Бу турдаги инвестицияларга, асосан, молиявий муаммоларни ечиш учун мурожаат қилинади. Корпорацияларнинг молиявий бўлимлари маблағларнинг бир мамлакатдан бошқа мамлакатга қисқа муддатли инвестициялардан юқори фойда олиш учун ўтказадилар. Бундай инвестициялар, кўпинча, хусусий тадбиркорлар капиталига асосланган, баъзида эса ўз қимматбаҳо қоғозларини чиқаради ва хорижий қимматбаҳо қоғозларини сотиб олади.

Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар – бу капитални тўғридан-тўғри экспорти бўлиб, инвестиция киритувчига шу корхона устидан назорат қилиш ҳуқуқини беради. Бунда корхона асосий компаниянинг хориждаги шахобчасига айланади. Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар, асосан хусусий тадбиркорлик капитали шаклида булади.

Халқаро статистикада инвестицияларни тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар турига киритиш бўйича ҳар хил ёндашувлар мавжуд. Хорижий инвесторлар томонидан назорат қилиш ҳуқуқини белгиловчи кўрсаткич сифатида улар эга бўлган акционерлик капиталининг хиссаси кўрсаткичидан фойдаланилади. Бу кўрсаткич АҚШда 10%, Франция ва Буюк Британияда 20% га яқин, Германияда 25%дан 50% гача, Ўзбекистонда эса 49% даражасида белгиланган³. Шунингдек, шу корхонанинг бошқарувида тўғридан-тўғри амалга оширилатган инвестицияларнинг узок муддатли эканлиги ҳам унинг муҳим белгиларидан биридир. Инвестициянинг бу кўриниши таваккалчиликни, инвестициялардан фойдаланиш самарадорлиги учун маъсулиятни давлат ва аҳоли зиммасига юкламасдан, балки уларни

³ Ё.К.Қorieва, И.У.Нематов “Хорижий инвестициялар” фани бўйича таълим технологияси. / “Иқтисодий таълимдаги ўқитиш технологияси” сериясидан. – Т.: ТДИУ, 2008, 154-бет.

тадбиркорлик тизимлари ўртасида тақсимлашнинг энг яхши ва синалган усули ҳисобланади.

Тўғридан-тўғри инвестициялар икки мақсадга йўналтирилади:

1. Янги компания ташкил этиш.
2. Банкрот бўлган компанияларни харид килиш.

Халқаро компанияларнинг пайдо бўлишига қадар барча хорижий инвестициялар портфель инвестициялар шаклида бўлган. ТТХИ XX асрнинг 20-йилларидан бошлаб ривожлана бошлади, аммо бу йилларда портфель инвестициялар ҳажми тўғридан-туғри инвестициялар ҳажмига нисбатан икки баробар кўп эди.

ТТХИнинг аниқ молия-саноат гуруҳлари, халқаро фирмалар, ТМК фаолияти орқали амалга оширилиши уларга муайян устунлик беради. ТТХИни бошқариш портфель инвестицияларга қараганда осон бўлиб, уларнинг «ўйин қоидалари» аниқроқдир. Ушбу ҳолат бозор иқтисодиётини тартибга солишда муҳим аҳамиятга эга.

Таҳлилий маълумотларга қараганда, ТТХИ охириги бир неча ўн йилликлар мобайнида жадал суръатлар билан ўсиб бормоқда. 1914 йилдан иккинчи жаҳон уруши охиригача бўлган муддатда хорижий инвестициялар ҳажми 30% га кўпайган ҳолда, кейинги 10 йил мобайнида икки баробар ўсган. XX аср 60-йилларининг ўрталаридан бошлаб кейинги 25 йил мобайнида эса ушбу кўрсаткич 4 маротабага ошган. XX асрнинг 1980 йилларида жаҳонда ТТХИ оқимининг ҳажми 85 млрд. долларни ташкил этгани ҳолда, ушбу кўрсаткич 2010 йилга келиб 3,6 трлн. долларга етди⁴.

2008 йилда ТТХИни жалб этиш ҳажмининг 29% га қисқариши трансчегаравий бирлашиш ва қўшиб олишлар ҳажмининг қисқариши туфайли юз берган. Трансчегаравий бирлашиш ва қўшиб олишлар ҳажми охириги беш йил давомида муттасил ошиб борган ҳолда, 2008 йилда 2007 йилга нисбатан 39% га қисқарди. Мазкур тузилган битимлар сони Европада 56% га, Японияда эса 43%

⁴ А.В.Вахабов, Ш.Х.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: “Молия”, 2010. – 47-б.

га қисқарган. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози айланма маблағлари ҳажми 1 млрд. доллардан кўп бўлган халқаро компанияларнинг ишлаб чиқариш фаолиятига кўпроқ таъсир қилди⁵.

Халқаро бирлашиш ва қўшиб олишлар жараёни бундан юз йиллар олдин АҚШда пайдо бўлган. Шу билан бирга халқаро бирлашиш ва қўшиб олишлар бозори юзага келди, ушбу бозорда олди-сотди объекти сифатида акцияларнинг йирик пакети ёки корхона қатнашади. Ҳозирги вақтда халқаро бирлашиш ва қўшиб олишлар рақобат курашининг самарали усулларида бири ҳисобланади. Ушбу усул компанияларнинг бозордаги улушининг ортишига, капиталлашиш даражасининг ўсишига олиб келади.

Халқаро бирлашиш ва қўшиб олишларнинг гуруҳланиш мезонларини қуйидаги гуруҳга ажратиш мумкин: интеграциялашув тавсифи, молиялаштириш шакли, битимда учинчи томоннинг қатнашиши ва қатнашчиларнинг битимга муносабати. Назаримизда, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози шароитида битимларни молиялаштириш шакллари долзарб саналади.

Жаҳон амалиётида халқаро бирлашишларни молиялаштиришнинг кенг тарқалган усули пул маблағлари ва оддий акциялар (ривожланган мамлакатларда битимларнинг 80% гача) ҳисобланади. Нисбатан кам тарқалган усулларга қарз дастаклари, имтиёзли акциялар, ҳосилавий қимматли қоғозлар ёки уларни аралаш қўллаш орқали молиялаштиришлар киради. Масалан, Россияда оддий акциялар орқали молиялаштириш жуда кам учрайди. Ушбу усул, одатда, йирик компаниялар томонидан кичик компанияларни қўшиб олиш жараёнини тугатишда қўлланилади. Жумладан, 2007 йилда Россияда АҚШдан фарқли равишда фонд бозорларининг ўзига хос ривожланиш хусусиятлари туфайли амалга оширилган битимларнинг 95% и пул маблағлари орқали молиялаштирилган⁶.

⁵ А.В.Вахабов, Ш.Х.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: "Молия", 2010. – 47-б.

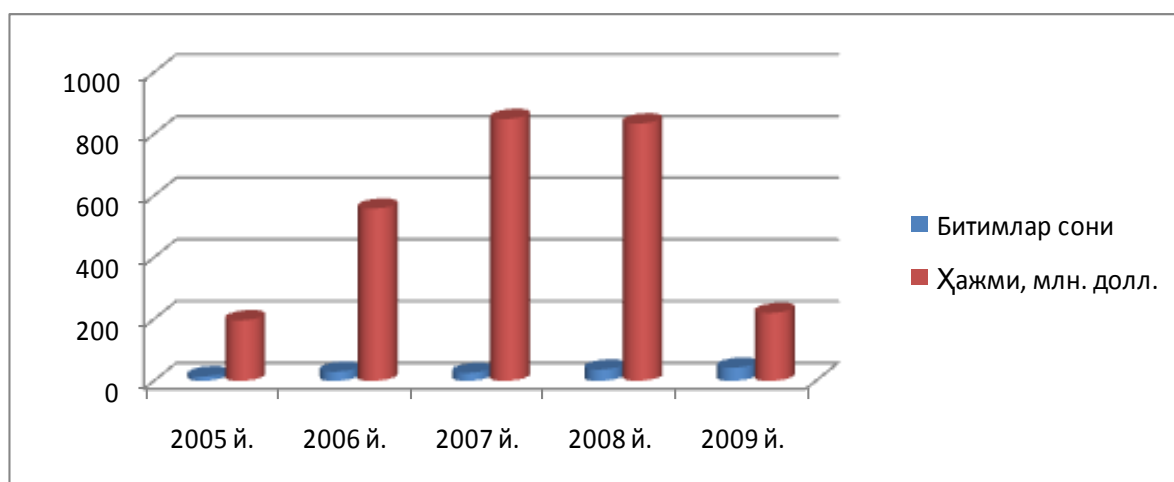
⁶ Каменев К.А. Особенности финансирования сделок слияний и поглощений в России. // ЭКО, №3, 2009. С. 143.

Жаҳонда халқаро бирлашиш ва қўшиб олишларнинг тармоқ таркиби таҳлиллари кўрсатишича, 2010 йилда ушбу турдаги жами битимларнинг 44,9% и саноатда, 42,3% и хизматлар соҳасида ва 12,8% и қишлоқ. хўжалигида содир бўлган. Ривожланган мамлакатларда имзоланган асосий битимлар саноатда (37,9%) амалга оширилган бўлса, ривожланаётган (58,9%) ва ўтиш иқтисодиёти мамлакатларида (72,8%) эса имзоланган битимларнинг катта қисми хизматлар соҳасига тўғри келади. Жаҳониктисодиётига кирувчи турли мамлакатлар гуруҳида бирлашиш ва қўшиб олишларнинг тармоқ таркибида карама-карши тенденциялар кузатилмоқда. Жаҳонда ва ривожланган мамлакатлар гуруҳида имзоланган шартномалар таркибида қишлоқ хўжалиги тармоғининг ҳиссаси кескин ортгани ҳолда, ривожланаётган ва ўтиш иқтисодиёти мамлакатларида, аксинча, ушбу тармоқ, улуши кескин пасайиш тенденциясига эга⁷.

Ўзбекистонда амалга оширилган бирлашиш ва қўшиб олишлар бўйича битимлар сони ва ҳажми ортиб бормоқда. Жумладан, 2005-2009 йилларда ушбу битимлар сони 15 тадан 43 тага, уларнинг қиймати 196,7 млн. доллардан 220,4 млн. долларга қадар ортган.

1.1.1-чизма

Ўзбекистонда бирлашишлар ва қўшиб олишлар бўйича битимлар

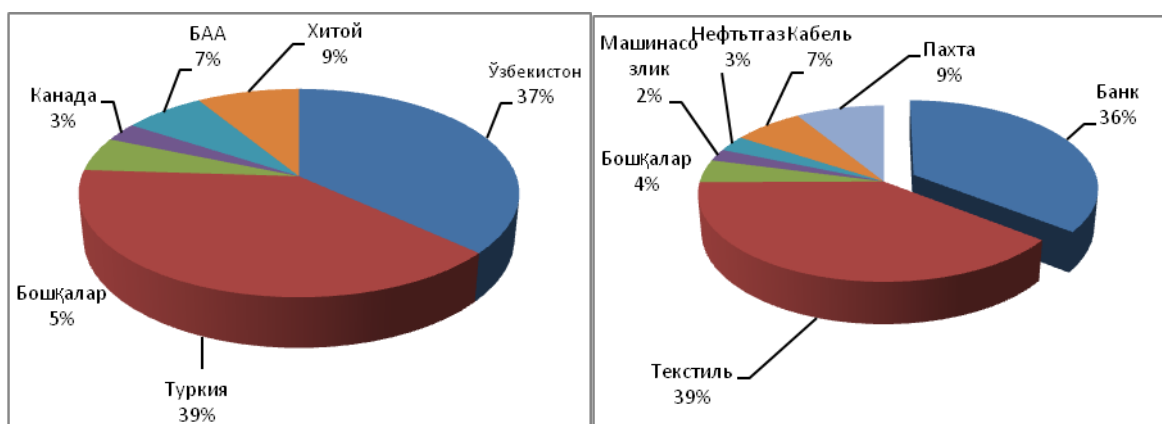
Манба: Сратионов К. Слияния и приобретения (СиП): итоги 2009 года.//Биржа, №6 (1109), 16.01.2010.

⁷ UNCTAD. World Investment Report 2009: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development. New York and Geneva, 2009 маълумотлари асосида ҳисобланган.

2009 йилда бирлашиш ва қўшиб олишлар бўйича битимлар Туркия (39,2%), Ўзбекистон (36,8%), Хитой (8,8%), БАА (7,0%), Канада (2,9%) ва бошқа мамлакатлар (5,3%) компанияларига тегишлидир. Ушбу битимлар текстиль (39,2%), банк (35,6%), пахта (8,8%), кабель (7,0%), нефтгаз (2,9%), машинасозлик (2,2%) ва бошқа (3,3%) тармоқларда амалга оширилган (1.1.2-чизма).

1.1.2-чизма

2009 йилда Ўзбекистонда бирлашишлар ва қўшиб олишлар таркиби, жамига нисбатан %да

Манба: Сратионов К. Слияния и приобретения (СиП): итоги 2009 года. // Биржа, №6 (1109), 16.01.2010.

Сўнгги қирқ йил ичида ТТХИ ҳажмининг барқарор суръатларда ўсиши натижасида уларнинг жаҳон ялпи ички маҳсулотидаги улуши саккиз бараварга ошди ва ҳозирда 16%ни ташкил этади. XXI аср бошларида ТТХИ ички инвестициялар ва ташқи савдога қараганда жадалроқ ривожланмоқда. ТТХИ жаҳон хўжалиги глобллашувининг асосий омилига айланди. ТТХИ фаоллашувининг сабаблари ва ҳаракатлантирувчи кучлари қуйидагилардан иборат:

- ТТХИ ёрдамида миллий бозорларда монополистик фойда олишнинг мумкинлиги;
- ташқи савдога нисбатан қўшимча фойда олиш имконияти;
- ТМКнинг ТТХИни элтувчилари сифатида майдонга чиқиши;

- ТТХИга нисбатан ривожланаётган мамлакатлар эҳтиёжининг кескин ўсиши;

- реципиент-мамлакатларда ТТХИни жалб қилишни рағбатлантирувчи механизмларнинг шаклланиши.

XXI аср бошларида ТТХИ ҳажмининг жадал суръатлар билан ўсиши ва уларнинг халқаро миқёсда бошқарилиши зарурияти инвестициялар билан ташқи савдо миқдори ўртасида боғлиқлик масалаларини тадқиқ этишни тақозо этмоқда. ТТХИ ҳажми ташқи савдонинг ўсиш суръатлари ва ривожланиш истиқболларига жиддий таъсир ўтказади. Улар ўртасидаги боғлиқлик қуйидагиларда намоён бўлади:

- ташқи савдо иқтисодий ўсиш омили сифатида тан олинган;

- ТТХИ хорижий бозорларга товар ва хизматлар етказиб беришнинг воситаси, халқаро ишлаб чиқариш тизимининг асоси сифатида жаҳон савдосининг йўналишлари, ҳажми ва таркибига жиддий таъсир кўрсатади;

- жаҳонда аксарият мамлакатлар ТТХИнинг иқтисодий ривожланиш жараёнидаги ижобий ўрнини қўллаб-қувватлашмоқда. Ушбу ҳолат мазкур мамлакатлар томонидан амалга оширилаётган хорижий инвестициялар борасидаги сиёсатда ўз аксини топмоқда. Шу билан бирга, ТТХИ оқимига жаҳон мамлакатлари томонидан олиб бориладиган ташқи савдо сиёсати ижобий таъсирини ўтказади;

- жаҳон иқтисодиётида ТТХИ ва ташқи савдодан иқтисодий ривожланишда уйғунликда фойдаланиш лозим.

ТТХИ миллий иқтисодиёт учун муҳим аҳамиятга эга бўлиб, улар ички жамғармалар даражасидан кўпроқ миқдорда капитал жамғариш, тўлов балансини қўллаб-қувватлаш ва импорт қилиш имкониятини кенгайтириш орқали иқтисодий тараққиётга ижобий таъсир

кўрсатиши мумкин. ТТХИ алоҳида корхоналарнинг фаолияти ишлаб чиқариш ва капитал самарадорлигини ошириш, янги технологияларни жорий этиш ва менежмент тизимини такомиллаштиришда муҳим ўрин тутди. Ушбу жараёнлар маҳсулот ва хизматлар етказиб берувчилар, буюртмачилар ва рақобатчиларга билвосита таъсир кўрсатиш орқали ички бозорни ривожлантириш, ишчиларнинг малакаси ва амалий тажрибасини оширишда ёрдам беради.

Тадқиқотлар кўрсатишича, миллий иқтисодиётнинг ТТХИни жалб қилиш ва улардан самарали фойдаланиш ҳолати ички бозор ҳамда экспортнинг ҳажми, табиий ва минерал ресурслар, малакали ишчи кучи мавжудлиги, бозор ислохотларини амалга ошириш суръатлари, иқтисодий барқарорлик омиллари билан боғлиқдир.

Ўтиш иқтисодиёти мамлакатларининг ТТХИни жалб қилишдаги жозибадорлигини белгиловчи омилларни 5 гуруҳга бўлиш мумкин:

- 1) Бозор омиллари (ички бозор ва экспорт имкониятлари).
- 2) Бой табиий ресурсларнинг мавжудлиги.
- 3) Ишлаб чиқариш харажатлари омиллари.
- 4) Инвестиция муҳити.
- 5) Мамлакатнинг иқтисодий ривожланиш стратегияси.

Умуман, ТТХИни инвестициялаш мақсадига кўра қуйидаги 5 турга гуруҳлаш мумкин:

1. Ички бозорни эгаллашга йўналтирилган инвестициялар.

Ушбу инвестициялар ташқи савдодаги мавжуд тўсиқларни айланиб ўтиш мақсадида амалга оширилади. «Бозор излаш»дан манфаатдор компаниялар, одатда, ТТХИни қабул қилувчи мамлакатларда янги бозорларга кириб бориш, унинг муайян қисмини эгаллаш ва танлаш имкониятларини кенгайтириш нуқтаи назаридан амалга оширадилар. Ушбу компаниялар учун ички бозор ҳажми ва аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромад миқдори муҳим аҳамиятга эга.

2. Экспортбон маҳсулотлар ишлаб чиқаришга йўналтирилган инвестициялар. Ушбу инвестицияларни жалб этиш учун мамлакатлар малакали ва арзон ишчи кучига эга бўлишлари лозим. Бунда макроиқтисодий ва сиёсий барқарорлик, хорижий инвестицияларни ҳуқуқий тартибга солишнинг мукамал тизими, солиқ имтиёзларининг мавжудлиги каби омиллар муҳим аҳамият касб этади.

3. Ресурс излашга ихтисослашган инвестициялар. Ресурс излашдан манфаатдор фирмаларни, биринчи навбатда, мамлакатда ишлаб чиқариш ресурсларининг мавжудлиги қизиқтиради.

4. Ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш мақсадида йўналтирилган инвестициялар. Хорижий инвестицияларнинг ушбу тури компаниялар томонидан ишлаб чиқариш харажатларини қисқартириш орқали нисбий афзалликларидан самаралироқ фойдаланиш мақсадида амалга оширилади. Мазкур гуруҳ инвестициялари, одатда корпоратив стратегияга асосланади.

5. Технологияларни янгилаш мақсадида амалга оширилган инвестициялар. Ушбу турдаги инвестициялар юқори технологияли ишлаб чиқариш — электроника, биотехнология, нанотехнология ва саноатнинг бошқа янги тармоқларида жамланган.

Амалда компаниялар бир вақтнинг ўзида бозор излаш, экспорт бозорига йўл топиш, самарадорликни ошириш ва ресурслар қидириб топиш каби омиллардан келиб чиққан ҳолда инвестицион қарорлар қабул қиладилар. Ўтиш иқтисодиёти мамлакатларига ТТХИни киритишда йирик компаниялар аксарият ички ва экспорт бозори салоҳияти мавжуд ресурсларга эришиш имкониятига алоҳида аҳамият беришмоқда.

1.2. Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни миллий иқтисодиётга жалб қилиш стратегияси, йўналишлари ва ҳуқуқий асослари.

Иқтисодиётнинг устувор тармоқларини ривожлантириш учун хорижий инвестицияларни жалб қилиш сиёсати мавжуд маблағлардан, вақтдан ва

имкониятлардан самарали фойдаланишга, турли хил рискларни, мавжуд шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда бойликларни самарали жойлаштиришга ва шу йўл билан республика иқтисодиётини кўтаришга, унинг жаҳон иқтисодий тизимига қўшилишига, чет эл инвестицияларининг кириб келишини рағбатлантириш йўли билан инвестицияларни, кўпроқ, иқтисодиётнинг устувор тармоқларига жалб қилишга ҳамда улардан самарали фойдаланишга қаратилган.

Бугунги кунда хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг бир қанча шакллари мавжуд, яъни:

- Улуши қўшилиб қатнашиши орқали қўшимча корхоналарни ташкил этиш;
- 100% мол-мулк хорижий инвесторларга тегишли бўлган хорижий корхоналарни ташкил этиш;
- йирик хорижий компания ва фирмаларнинг шуъба корхоналари ва филиалларини ташкил этиш;
- концессия ва лизинг шартномалари тузиш;
- тендерлар эълон қилиш;
- эркин иқтисодий ҳудудлар ташкил этиш;
- молиявий активларни сотиш ва сотиб олиш.

Хорижий корхоналарни ташкил этиш орқали чет эл инвестицияларини жалб қилиш бугунги кунда кенгайиб бормоқда. Ўзбекистонда хорижий инвестиция иштирокидаги корхоналар иқтисодиётнинг турли соҳаларида ташкил этилиши мумкин. Йирик хорижий компания ва корхоналар ўз мол-мулклари бир қисмини ажратиб, шуъба корхоналар очиши мумкин. Бундай шуъба корхоналарга ҳам қўшма корхоналарга қўйилган талаблар белгиланган.

Икки ёки учдан ортиқ давлат ёки корхоналар ўз капиталларини жамлаган ҳолда ҳалқаро ташкилотлар ташкил этиши мумкин.

Концессия шартномалари - бу табиий бойликларни, айрим фойдали казилмаларни қазиб олиш ва ўзлаштириш учун тузилган шартномалардир.

Лизинг шартномаси эса чет эл инвестициялари иштирокида асбоб-ускуналарни, техника-технологияларни узоқ муддатга ижарага олиш.

Тендерлар эса танлов асосида инвесторларнинг инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришга жалб этилишидир. Эркин иқтисодий ҳудуд – бу маълум ҳудудда чет эл инвестициялари эркин кириб келиши ва уларга нисбатан қатор имтиёзлар белгиланган ҳудуддир. Ўзбекистон Республикасининг "Эркин иқтисодиёт ҳудудлар тўғрисида"ги Қонунида эркин иқтисодий ҳудудга қуйидагича таъриф берилган: "Эркин иқтисодий ҳудудлар – минтақани жадал ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш учун мамлакат ва чет эл капиталини, истиқболли технология ва бошқарув тажрибасини жалб этиш мақсадида тузиладиган, аниқ белгиланган маъмурий чегаралари ва алоҳида ҳуқуқий тартиботи бўлган махсус ажратилган ҳудуддир". Эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил этиш жараёнида давлат қўллаб-қувватловчи, рағбатлантирувчи ҳамда назорат қилувчи сифатида бош ислохотчи бўлиши лозим. Давлатнинг бош ислохотчи сифатида қатнашиши хорижий мамлакатлар тажрибасида аниқ намоён бўлади. Масалан, Хитой ҳукумати 1 доллар чет эл инвестицияларни жалб этиш учун 4 доллар ўз маблағларини сафарбар этган. Натижада, миллий ва асосан, хорижий инвесторлар ҳудудларга инвестициялар кирита бошлаган, бу эса ўз навбатида, мамлакат иқтисодиётини ривож учун пойдевор бўлиб хизмат қилди. Россияда яратилган эркин иқтисодий ҳудудларга Находка, Калининград вилояти, Санкт-Петербург шаҳри ва бошқалар киради. Қозғоғистондаги биринчи эркин иқтисодий ҳудудлар 1991 йилда пайдо бўлган. Булар: Жезқозғон вилоятидаги Жайрен-Атасу, Қостанай вилоятдаги Лисаков ва Олмаота шаҳардаги "Отакент" эркин иқтисодий ҳудудларидир⁸.

⁸ Инвестиции: учеб. /А.Ю. Андрианов, СВ. Валдайцев, П.В. Воробьев и др. -2-е изд., перераб. и доп. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. - 584 с.

Молиявий активлар – бу қимматли қоғозлар бўлиб, у чет эл капиталини жалб этиш, чет эл кредитларини олиш ва чет эл капиталини банк депозитларига жалб этиш учун эмиссия қилинади.

Инвестиция фаолиятини амалга ошириш ва чет эл инвестициясини фаол жалб этиш учун, нафақат ҳудудлар балки, тармоқларда, шунингдек, инвестиция фаолиятининг субъекти ва объектларида ҳам инвестицион жозибадорлик рейтингларини таҳлил этиб, ҳисоблаб чиқиш зарурдир. Бунда, асосан, чет эл инвестициясини иқтисодиёт соҳалари бўйича мутаносиб жалб этишнинг комплекс дастурини ишлаб чиқиш ва унда тармоқларни, асосан, 3 гуруҳга, яъни ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва ижтимоий соҳаларга бўлиб, инвестицияни устувор даражада реал секторга йўналтириб, сўнг қолган соҳаларни ривожлантиришга ҳамда иқтисодиёт ривожланиши ва заруриятидан келиб чиқиб, хизмат кўрсатиш ва ижтимоий соҳаларга ҳам жалб этилса, мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Ривожланган мамлакатлар халқаро капитал ҳаракатини, асосан, капитал экспорти-импортини миллий ва халқаро даражада рағбатлантириш орқали амалга оширадilar. Капиталнинг қарзлар, портфель инвестициялар ва бошқалар шаклида ҳаракат қилиши борасидаги давлат сиёсати унинг ҳаракатидаги барча чеклашларни олиб ташлаш мақсадида олиб борилади. Барча хорижий инвестицияларга нисбатан давлат ҳар қандай чеклашларни амалга ошириш ҳуқуқини ўз зиммасида қолдиради, чунки бу миллий иқтисодий ҳавфсизлик билан боғлиқ. Шуниси ҳарактерлики, капитални четга чиқариш уни жалб қилишга нисбатан кам даражада тартибга солиниб турилади.

Давлат тартибга солишнинг қуйидаги усулларида фойдаланади:

- 1) молиявий: жадаллаштирилган амортизация; солиқ имтиёзлари; субсидиялар, қарзлар бериш; кредитларни суғурталаш ва кафолатлаш;
- 2) номолиявий: ер участкалари ажратиш; зарурий инфраструктура билан таъминлаш; техник ёрдам кўрсатиш.

2009 йилда иқтисодиётимизга киритилган инвестицияларнинг умумий ҳажми 23 %га ортиди ва 4,3 миллиард АҚШ долларида зиёд маблағни ташкил этди⁹. Ана шу инвестицияларнинг салмоқли қисми бевосита хорижий инвестициялардир. Ушбу факт ва рақамлар Президентимиз Ислам Каримовнинг 2009 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2010 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузасида алоҳида таъкидланди.

Иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни янада чуқурлаштириш, корхоналарнинг инвестиция фаолиятини жадаллаштириш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта қуроллантириш дастурларини амалга оширишда хорижий инвестициялар, аввало, тўғридан-тўғри инвестицияларнинг ўрни бекиёсдир. Бунда илғор технологияларни татбиқ этиш, янги иш ўринлари яратиш ва шу асосда мамлакат иқтисодиётининг барқарор ва бир маромда ривожланишини таъминлаш имконияти яратилади. Ривожланган давлатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, чет эл инвестицияси жалб қилиниши мазкур давлатларнинг юксак даражада тараққий этишида ҳал қилувчи омиллардан бири бўлган. Бугунги кунда юртимизда фаолият кўрсатаётган корхоналарни жадал модернизация қилиш ва техник қайта жиҳозлашни таъминлаш, юксак технологиялар асосида ишлайдиган автомобилсозлик ва газ-кимё, электр техникаси ва тўқимачилик, озиқ-овқат ва фармацевтика, ахборот ва телекоммуникациялар тармоғи ҳамда бошқа йўналишлардаги янги ва замонавий ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этишга қаратилган фаол инвестиция сиёсатини юритишга устувор еътибор берилмоқда. Энг муҳими, хорижий ва маҳаллий сармоядорлар учун қулай, ҳар томонлама имтиёзли инвестиция муҳити яратилган. 2007 йил давомида иқтисодиётимизга киритилган инвестицияларнинг 70 фоиздан ортиғи ишлаб чиқариш объектлари қурилишига, жумладан, салкам 50% и

⁹Ўзбекистоннинг 2009 йилдаги ижтимоий–иқтисодий ривожланиши кўрсаткичлари. – Т.: Ўзбекистон, 2010. – 210 б.

корхоналарни техник ва технологик модернизация қилишга йўналтирилди. Ўзлаштирилган хорижий инвестициялар ҳажми 58% га ортди. Уларнинг 76%и тўғридан-тўғри киритилган хорижий инвестициялардир¹⁰.

1.2.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётига жалб қилинган ва тўғридан-тўғри киритилган хорижий инвестициялар ҳажмининг йиллар бўйича динамикаси

Йил/Манба	Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги	Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги
	Хорижий инвестициялар (млн. АҚШ доллари)	Тўғридан-тўғри киритилган хорижий инвестициялар (млн. АҚШ доллари)
2001	823.9	96.5
2002	516.5	80.1
2003	602.1	166.7
2004	754.6	333.8
2005	746.6	545.5
2006	895.7	683.8
2007	953.5	748.2
2008	1031.7	813.67
2009	1062.2	825.9

Манба: Ўзбекистоннинг 2009 йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиши кўрсаткичлари. – Т.: Ўзбекистон, 2010. - 211 б.

Инвестиция дастури доирасида ўтган йили 300 дан зиёд йирик инвестиция лойиҳаси ниҳоясига етказилди, хорижий инвестициялар иштирокида 700 дан зиёд янги корхона барпо этилди. Қўшма корхоналар биринчи галда юксак технологияга асосланган тармоқларда - енгил, озиқ-овқат, электротехника, кимё ва нефткимё, машинасозлик, қурилиш материаллари саноатида, телекоммуникация ва ахборот технологиялари соҳасида ташкил этилаётгани эътиборга лойиқдир.

Мамлакатимизда ушбу соҳани ҳуқуқий тартибга солувчи "Чет эл инвестициялари тўғрисида"ги қонун ҳамда бир қатор бошқа қонун ҳужжатлари қабул қилинди. Ушбу қонунларни қабул қилиш, уларга замон талабларига мос равишда ўзгартиш ва қўшимчалар киритиб боришнинг сабаби битта - қаерда имтиёз, қаерда шароит бўлса, қонуний кафолат бериладиган бўлса, шу ёққа инвестиция келади. Хусусан, 2008 йил 8 апрелда

¹⁰Ўзбекистоннинг 2009 йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиши кўрсаткичлари. – Т.: Ўзбекистон, 2010. - 210 б.

матбуотда эълон қилинган "Божхона имтиёзларининг қўлланилиш тартибини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартишлар киритиш тўғрисида"ги қонун чет эл инвесторларини жалб қилиш бўйича изчил амалга оширилаётган ислохотларнинг мантиқий давомидир.

Маълумки, чет эл инвесторлари мамлакатимиз ҳудудида ишлаб чиқариш фаолиятини, қоидага кўра, хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар ташкил этиш йўли билан амалга оширадилар. Ўз еhtiёжлари учун юртимиз ҳудудига замонавий технологиялар ва асбоб-ускуналар, уларга бутловчи буюмлар, шунингдек, хомашё ва материаллар олиб кираётган хорижий инвесторлар учун амалдаги қонун ҳужжатларида муайян имтиёзлар назарда тутилган. Жумладан, "Бож тарифи тўғрисида"ги қонуннинг 33-моддаси ва "Чет эл инвестициялари тўғрисида"ги қонуннинг 12-моддасига мувофиқ, хорижий инвесторлар томонидан ўз ишлаб чиқариш еhtiёжлари учун Ўзбекистон Республикасига олиб кириладиган мол-мулкка божхона божи солинмас эди. Янги қонун асосида - чет эллик инвесторлар учун янада қулай муҳит яратиш мақсадида - юқорида қайд етилган ҳар икки қонунга ўзгартишлар киритилди. Мазкур қонуннинг қабул қилиниши натижасида "Бож тарифи тўғрисида"ги қонуннинг 33-моддасида ва "Чет эл инвестициялари тўғрисида"ги қонуннинг 12-моддасида белгиланган имтиёзлар устав фондида чет эл инвестицияларининг улуши камида ўттиз уч фоиз бўлган чет эл инвестициялари иштирокидаги қўшма корхоналарга ҳам татбиқ етиладиган бўлди. Жорий йилда иқтисодиётимизни ривожлантиришга барча молиявий манбалар ҳисобидан қиймати 5,4 миллиард доллардан зиёд, жумладан, умумий қиймати тахминан 1,5 миллиард долларга тенг хорижий инвестицияларни киритиш кўзда тутилмоқда. Бунинг натижасида мамлакатимиз иқтисодиётига жалб этилаётган хорижий инвестицияларнинг ўсиш суръати 40 фоиздан ошади. Хорижий сармояларни киритиш ҳисобидан 80 дан ортиқ инвестиция лойиҳасини амалга ошириш, умумий қиймати 1,4

миллиард долларлик ўттиздан зиёд объектни фойдаланишга топшириш мўлжалланган. Янги қонунда кўзда тутилган имтиёзлар ана шу хайрли мақсадларга эришишимизда муҳим рағбатлантирувчи омил бўлиб хизмат қилади.

1.3. Ташқи инвестицияларни мамлакат иқтисодиётига жалб қилишнинг хориж тажрибаси

Жаҳоннинг аксарият мамлакатлари амалда хорижий инвестицияларни экспорт ва импорт қилувчилар ҳисобланишади. Чунки, ТТХИ асосан ТМК орқали амалга оширилади. Шунинг учун ТТХИнинг таркибини хорижий капитални жалб қилувчи ва капитални четга чиқарувчи мамлакатларни гуруҳлаган ҳолда таҳлил қилиш мақсадга мувофиқдир.

Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг минтақавий таркиби қуйидаги хусусиятларга эга:

- ТТХИни қабул қилувчи асосий мамлакатлар ривожланган мамлакатлар ҳисобланиб, улар ҳиссасига жаҳон инвестициялар оқимининг 75%и тўғри келади;
- ТТХИнинг концентрациялашган оқими АҚШ-Ғарбий Европа-Япония учлигига тўғри келади;
- Глобал ТТХИ оқимида ривожланаётган мамлакатлар улушининг қисқариб бориши кузатилмоқда. Уларнинг ҳиссасига жаҳон инвестициялар оқимининг 20%и тўғри келади;
- Марказий ва Шарқий Европа мамлакатларининг ТТХИ оқимидаги улуши барқарор бўлиб, улар ҳиссасига инвестициялар глобал оқимининг 2% и тўғри келади¹¹;
- Ривожланган мамлакатлар томонидан ТТХИнинг глобал тақсимланишини капитални четга чиқариш географиясига кўра назорат қилиш.

ТТХИ оқимининг йўналишлари мамлакатларнинг иқтисодий ривожланиш даражасига боғлиқ ҳолда белгиланади. ТТХИни, асосан жалб этувчи ва чиқарувчи мамлакатлар саноат жihatдан тараққий этган мамлакатлар ҳисобланишади ва уларнинг ҳиссасига ТТХИ йиллик оқимининг 80% и тўғри келади.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози таъсирида 2009 йилда 2008 йилга нисбатан ТТХИни жалб этиш ва четга чиқариш ҳажми жаҳон бўйича тегишлича 14,2 ва 13,1% га қисқарган(1.3.1-жадвал). Ушбу кўрсаткич ривожланган мамлакатларда ҳам салбий тенденцияга эга бўлиб, мутаносиб равишда 29,2 ва 16,7% ни ташкил этган. Бу даврда ривожланаётган ва ўтиш иқтисодиёти мамлакатларида ТТХИни жалб этиш ва олиб чиқиш ҳажми ўсиш тенденциясига эга бўлган.

¹¹ А.В.Вахабов, Ш.Ҳ.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: “Молия”, 2010. – 52-бет.

Жаҳонда ТТХИ ривожланишининг географик таркиби, млрд. долл.

	ТТХИоқими	2007	2008	2009	2009 йилда 2007 йилга нисбатан ўзгариш, %
Дунё	ТТХИни жалб этиш	1461,1	1978,8	1697,	116,2
	ТТХИни четга чиқариш	1396,9	2146,	1857,	133,0
Ривожланган давлатлар	ТТХИни жалб этиш	972,8	1358,6	962,3	98,9
	ТТХИни четга чиқариш	1157,9	1809,5	1506,	130,1
Ривожланаётган давлатлар	ТТХИни жалб этиш	433,8	529,3	620,7	143,1
	ТТХИни четга чиқариш	215,3	285,5	292,7	135,9
Ўтиш иқтисодиёти мамлакатлари	ТТХИни жалб этиш	54,5	90,9	114,4	209,9
	ТТХИни четга чиқариш	23,7	51,5	58,5	246,8

Манба: UNCTAD. World Investment Report 2010: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development. New York and Geneva, 2010 маълумотлари асосида ҳисобланган.

Халқаро капиталлар ҳаракатидаги жиддий ўзгаришлар АҚШдаги ипотека инқироzi таъсирида молия бозорларидаги шарт-шароитларнинг ёмонлашуви ва инфляция эҳтимолининг кучайишига олиб келди.

АҚШ, Буюк Британия, Япония, Германия, Франция каби мамлакатлар халқаро бозордаги асосий инвесторлар бўлиб, ТТХИ таклифини шакллантирадиган мамлакатлар ҳисобланадилар. Жумладан, 2010 йилда хорижга чиқарилган жами ТТХИнинг 16,8% и АҚШ, 11,8% и Франция, 8,4 % и Германия, 6,9% и Япония, 6,0% и Буюк Британия ҳиссасига тўғри келган (1.3.2-жадвал).

Ривожланган мамлакатларда ТТХИ ҳажмининг ўзгариши, млрд. долл.

	ТТХИни жалб этиш			2008 йилда 2006 йилга нисбатан ўзгариш, %	ТТХИни четга чиқариш			2008 йилда 2006 йилга нисбатан ўзгариш, %
	2006 й.	2007	2008		2006 й.	2007	2008	

Ривожланган мамлакатлар	972,8	1358,6	962,3	98,9	1157,9	1809,5	1506,5	130,1
ЕИ-27	590,3	842,3	503,5	85,3	697,2	1192,1	837	120,1
АҚШ	237,1	271,2	316,1	133,3	224,2	378,4	311,8	139,1
Канада	59,8	108,4	44,7	41,2	44,4	59,6	77,7	175,0
Япония	-6,5	22,5	24,4	74,8	50,3	73,5	128	254,5
Бошқалар	92,1	114,2	73,6	79,9	141,8	105,9	152	107,2

Манба: UNCTAD. *World Investment Report 2009: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development*. New York and Geneva, 2009 маълумотлари асосида ҳисобланган.

Таҳлиллар кўрсатишича, ривожланаётган мамлакатлар иқтисодиёти АҚШ ва Европа банк тизими билан бевосита узвий боғланмаганлиги боис инқироздан жиддий зарар кўрмади. Ривожланаётган мамлакатларда ТТХИ оқими барқарор суръатларда ривожланмоқда ва уларнинг ҳажми 2008 йилда 2007 йилга нисбатан 17%, яъни 621 млрд. долларга ошган.

Агар ТТХИнинг географик таркибини китъалар бўйичатахлил этадиган бўлсак, энг юқори ўсиш Африка қитъасида юз берган (27%), кейинги ўринда Лотин Америкаси ва Кариб ҳавзаси ҳудудлари туради (13%) (1.3.3-жадвал).

Таҳлиллар кўрсатишича, ривожланаётган мамлакатлар ТТХИни жалб этувчилар ҳисобланишади. XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб ривожланган мамлакатлар ТТХИнинг катта қисмини ўз иқтисодиётларига жалб этишган.

Ривожланаётган мамлакатлар ичида Хитой, ўтиш иқтисодиёти мамлакатлари ичида эса Россия хорижий инвесторлар учун жозибали ҳисобланади. Жумладан, БРИС (Бразилия, Россия, Хиндистон ва Хитой) мамлакатлари ҳиссасига ТТХИ оқимининг 10% и тўғри келган.

1.3.3-жадвал

Жаҳонда ТТХИ оқимининг географик таркиби (жамига нисбатан %ҳисобида)

	ТТХИни жалб этиш			ТТХИни четга чиқариш		
	2008й.	2009	2010	2008 й.	2009	2010
Дунё бўйича	100	100	100	100	100	100
Ривожланган мамлакатлар	66,6	68,7	56,7	82,9	84,3	81,1
Ривожланаётган мамлакатлар	29,7	26,7	36,6	15,4	13,3	15,8

Ўтиш иқтисодиёти мамлакатлари	3,7	4,6	6,7	1,7	2,4	3,1
-------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Манба: UNCTAD. *World Investment Report 2009: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development*. New York and Geneva, 2009 маълумотлари асосида ҳисобланган.

Ривожланаётган мамлакатлар ичида ТТХИ учун қулай инвестиция муҳитини яратган мамлакат Хитой ҳисобланади. Масалан, 2005 йилда мамлакат ҳиссасига жалб этилган жами ТТХИнинг 8% и (72,4 млрд. долл.), 2006 йилда 5% и, (69,5 млрд. долл), 2010 йилда эса 11.3% и тўғри келган¹². Хитой иқтисодиётига ТТХИ XX асрнинг 80 йилларидан юқори суръатларда кириб кела бошлаган. 1980 йилда Хитой иқтисодиётида жамғарилган ТТХИ 1 млрд. долларни, 10 йилдан кейин 21 млрд. долларни, яна 10 йилдан кейин эса 193 млрд. долларни ташкил этган. Охирги йилларда ушбу кўрсаткич 1,5 мартага ортган ва ҳозирда 293 млрд. долларига тенг деб баҳоланмоқда¹³ (1.3.1-чизма).

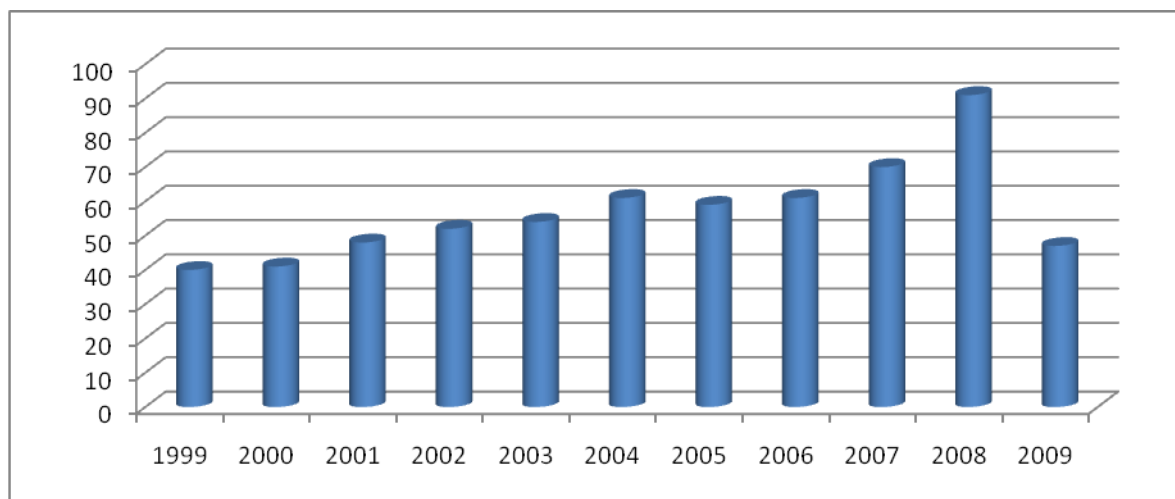
2009 йил июль ойида Хитой иқтисодиётига сарфланган ТТХИ ҳажми 2008 йилнинг июль ойига нисбатан 35,7% га камайди. Умуман, 2009 йил январь-июль ойларида Хитой иқтисодиётига сарфланган ТТХИ ҳажми 48,3 млрд. долларга тенг бўлиб, аввалги йилга нисбатан 20% га қисқарган. Ушбу ҳолат қатор сабаблар таъсирида содир бўлган.

1.3.1-чизма

Хитой иқтисодиётига йўналтирилган ТТХИ динамикаси, млрд. долл. (молия секторидан ташқари)

¹² www.bloomberg.com сайт маълумотлари.

¹³ А.В.Вахабов, Ш.Х.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: “Молия”, 2010. – 55-бет.

Манба: Завадский М. Спад на фоне роста. //Эксперт, №32-24, 2009. С. 34

Биринчидан, ёз ойлари учун инвестицияларнинг кескин чайқалиши хосдир. Иккинчидан, Хитой етарли олтин-валюта захирасига эга бўлганлиги сабабли хорижий инвестициялар учун яратилган қулай инвестиция режимини бекор қилди ҳамда 2010 йилдан бошлаб Жаҳон савдо ташкилотига тўлиқ аъзолик мажбуриятларини бажариши туфайли миллий капитал хорижий инвестиция ўрнини қоплади. Юқоридаги сабабларга кўра Хитойда хорижий инвестициялар инфратузилма объектлари, кўприклар ва йўллар қуришга йўналтирилмаяпти. ТМҚда келажакка бўлган ишончсизлигини тубдан сусайтириб, ликвидлик муаммосини келтириб чиқармоқда. Учинчидан, 2009 йилдан бошлаб Хитойнинг давлат компаниялари хориждан табиий бойликларга бой конларни фаол сотиб олмақда, ҳукуматнинг хусусий бизнесни ташқи бозорга чиқишга даъват этиши туфайли биринчи марта капитал экспорт қиладиган мамлакатга айланди. Бундан ташқари, Хитой ташқи савдосининг ривожланиши билан боғлиқ муаммолар ҳам хорижий инвестицияларни жалб этиш ҳажмининг қисқаришига таъсир қилмоқда. Масалан, Хитой Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлганидан (2001 й.) кейинги давр мобайнида мамлакат ташқи савдо ҳажми экспорт ҳисобига беш бараварга ошган ва 2008 йилда 2561 млрд. долларни ташкил этган (ижобий қолдиқ 250 млрд. долл). Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози шароитида ташқи талабнинг қисқариши Хитой экспортининг ривожланишига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Хитой ташқи савдо ҳажмини қисқартириш ва экспортни камайитириш мақсадида 2007 йилдаёқ “Корхоналарнинг даромад солиғи тўғрисидаги” қонунни қабул қилган. Ушбу қонун барча мулк шаклидаги корхоналардан бир хил даромад солиғи ундиришни назарда тутди ва ушбу ҳолат хорижий инвестицияли корхоналар фойдасининг қисқаришига олиб келади¹⁴.

Хитой ва Хиндистон мамлакатлари иқтисодиётининг ўсиш суръатлари кўпроқ ички омилларга таянади. Таҳлиллар кўрсатишича, ЯИМда ТТХИнинг улуши (валютанинг харид қобиляти бўйича) Хиндистонда 0,3% дан, Хитойда эса 1% дан ошмайди. Иккала мамлакатда ҳам ички талабнинг ЯИМнинг кўшимча ўсиш суръатларидаги ҳиссаси 90% дан кам эмас¹⁵. Шу билан бирга, Хитой ҳукуматининг инқирозга қарши кураш дастурларида асосий эътибор ички талабни, айниқса, 800 млн. киши яшовчи қишлоқларда кенгайтиришга қаратилган. Ушбу вазифа кўчмас мулк, автомобиллар ва истеъмол кредитлари бозорини ҳар томонлама ривожлантириш ёрдамида ҳал этилиши режалаштирилган.

Хиндистон иқтисодиётининг жадал суръатларда ўсиши хорижий инвесторлар ишончининг ортиши ва кириб келаётган ТТХИ миқдорининг кўпайишига олиб келди. Аҳоли даромадларининг мунтазам ўсиб бориши маҳсулотларни сотиш бозорларини излаётган инвесторлар учун мамлакатнинг инвестицион имкониятларини оширди. Жумладан, мамлакатга Walt-Mart, General Motors, IBM, Toyota, Nissan каби йирик инвесторлар кириб келди. Жумладан, Хиндистон иқтисодиётига 2008 йилда 41,6 млрд. доллар ТТХИ жалб этилган.

Бразилия Лотин Америкасидаги энг йирик ТТХИни жалб этувчи мамлакат ҳисобланади ва 2010 йилда 45,1 млрд. Доллар миқдорида ТТХИ киритилган.

Россия ўтиш иқтисодиёти мамлакатлари ичида энг йирик ТТХИни жалб этувчи мамлакат саналади. Жумладан, мамлакатга 1992 йилдан 2002 йилга

¹⁴ А.В.Вахабов, Ш.Х.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: “Молия”, 2010. – 57-бет.

¹⁵ Ўша манба.

кадар хар йили ўртача 2,4 млрд. доллар инвестиция кириб келган бўлса, ушбу кўрсаткич 2006 йилда -32,4 млрд. доллар, 2007 йилда 47,1 млрд. доллар, 2008 йилда 70,3 млрд. доллар, 2010 йилда эса 73.8га тенг бўлган¹⁶.

Реципиент-мамлакатларнинг умумий сони мутгасил ошиб бормокда. ТТХИни жалб қилувчи мамлакатлар қаторига Аргентина, Чехия, Венгрия, Малайзия, Мексика, Польша, Таиланд қўшилди. Мазкур мамлакатларда иқтисодий ўсиш, саноат ишлаб чиқариш ва технологик тарақиёт хорижий капиталдан унумли фойдаланиш билан узвий боғлиқдир.

Ўтиш иқтисодиёти мамлакатлари ҳам ТТХИни жалб қилиш жараёнига фаол қўшилиб бормокда. Хусусан, МДХ мамлакатларининг дунё бўйича жами жалб этилаётган ва четга чиқарилаётган ТТХИдаги улуши 2006 йилда мос равишда 3,1 ва 1,7% ни ташкил этган бўлса, ушбу кўрсаткич 2008 йилга келиб мутаносиб равишда 6,1 ва 3,1% ни ташкил этган (1.3.4-жадвал).

1.3.4-жадвал

МДХ мамлакатларида ТТХИ ҳажмининг ўзгариши, млрд. долл.

	ТТХИни жалб этиш			2008 йилда 2006 йилга нисба-тан ўзгариш, %	ТТХИни четга чиқариш			2008 йилда 2006 йилга нисбатан ўзгариш, %
	2006 й.	2007 й.	2008 й.		2006 й.	2007 й.	2008 й.	
	44,7	78,1	103,5	231,5	23,3	50,1	57,9	248,5
Арманистон	0,5	0,7	1,1	220,0	0,003	-0,003	0,010	333,3
Озарбайжон	-0,6	-4,8	0,011	-	0,7	0,3	0,6	85,7
Беларусь	0,4	1,8	2,2	550,0	0,003	0,015	0,009	300,0
Грузия	1,2	1,8	1,6	133,3	-0,016	0,075	0,041	-
Қозоғистон	6,3	11,1	14,5	230,2	-0,4	3,2	3,8	-
Қирғизистон	0,2	0,2	0,2	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Молдова	0,2	0,5	0,7	350,0	-0,001	0,012	0,033	-
Россия	29,7	55,1	70,3	236,7	23,2	45,9	52,4	225,9
Тожикистон	0,3	0,4	0,4	133,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Туркменистон	0,7	0,8	0,8	114,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Украина	5,6	9,9	10,6	189,3	-0,133	0,7	1,010	-
Ўзбекистон	0,2	0,8	0,9	450,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Манба: А.В.Вахабов, Ш.Х.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: “Молия”, 2010. – 58-бет.

ТТХИнинг тармоқ таркибини ўрганиш шуни кўрсатадики, ХХ асрдан бошлаб унинг тармоқ таркиби қуйидагича босқичма-босқич ўзгариб борди:

¹⁶ А.В.Вахабов, Ш.Х.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: “Молия”, 2010. – 58-бет.

- Таркибий ўзгаришларнинг дастлабки босқичи XX асрнинг биринчи ярмини ўз ичига олади ва ТТХИ, асосан табиий ресурсларни ўзлаштиришга қаратилган.
- Иккинчи босқич XX асрнинг 50-80-йилларини қамраб олади. Ушбу даврда корпорациялар ўз стратегияларини хом-ашёни оддий қайта ишлашдан тайёр маҳсулотни ишлаб чиқаришга йўналтира бошладилар. Хитой ТТХИни ушбу йўналишда жойлаштиришнинг намунаси бўлиб хизмат қилади. Бугунги кунда Хитой жаҳон тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришнинг муҳим марказига айланиб бормоқда.
- Учинчи босқич XX асрнинг 90-йилларидан ҳозирга қадар давом этмоқда. Бу даврда йирик хорижий капитал реципиент-мамлакатлар бозорларида банклар, суғурта компаниялари, транспорт фирмалари ва бошқа компанияларнинг сервис хизматлари сифатида жойлаштирила бошланди. Прогнозларга қараганда яқин келажакда сервис хизматларини кўрсатиш ҳажми саноат ва бирламчи секторнинг ишлаб чиқариш ҳажмига қараганда жадал суръатларда ривожланиши кутилмоқда. ТТХИни жадал суръатларда жалб қилиш йўлига ўтган Хиндистон ҳам сервис хизматлари бозорини барқарор суръатларда ўзлаштириб бормоқда.

Қисқача хулоса қиладиган бўлсак, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг жаҳон иқтисодиётидаги ўрни кундан кунга ортиб бормоқда ва бу жаҳон иқтисодиётида хорижий инвестициялар оқими ортган давлатлар иқтисодиётининг кескин равишда ўсганлигида яққол намоён бўлмоқда. Шунинг учун ҳозирда кўпгина давлатлар, айниқса ривожланаётган ва ўтиш иқтисодиёти давлатлари хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг янгидан янги методларини ишлаб чиқишмоқда.

II боб. Миллий иқтисодиётга тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳолатининг таҳлили.

2.1. Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун яратилган шарт-шароитлар.

Ўзбекистонда Президентимиз Ислом Каримов раҳбарлигида Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлигини таъминлаш мақсадида чет эл инвестицияларини жалб этишга стратегик устувор вазифа сифатида қаралиб, мазкур масала давлат иқтисодий сиёсатининг муҳим йўналиши этиб белгиланган. Бугунги кунда юртимизда фаолият кўрсатаётган корхоналарни жадал модернизация қилиш ва техник қайта жиҳозлашни таъминлаш, юксак технологиялар асосида ишлайдиган автомобилсозлик ва газ-кимё, электр техникаси ва тўқимачилик, озиқ-овқат ва фармацевтика, ахборот ва телекоммуникациялар тармоғи ҳамда бошқа йўналишлардаги янги ва замонавий ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этишга қаратилган фаол инвестиция сиёсатини юритишга устувор эътибор берилмоқда. Энг муҳими, хорижий ва маҳаллий сармоядорлар учун қулай, ҳар томонлама имтиёзли инвестиция муҳити яратилган.

Республикамызда тадбиркорликни, шу жумладан хорижий инвестициялар жалб этиш ва ривожлантиришга бўлган алоҳида эътиборни яққол исботи сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йилни “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” деб эълон қилинишида ҳам кўриш мумкин.

Чет эл инвесторлари нафақат миллий корхоналарга ўз сармоялари, технологиялари ва бошқарув тажрибасини киритадилар, балки улар жаҳон бозорларига йўл очадилар. Бу эса ўтиш даврини бошидан кечираётган ҳар қандай мамлакат учун ҳаёт-мамонт масаласидир. Чет эл сармояси ўтиш даври иқтисодиётига энг янги жаҳон илмий-техникавий ютуқлари, технологиялари кириб келиши учун муҳим канал сифатида жуда зарурдир. Зеро, у миллий хўжалик субъектларинининг ривожланган товар алоқалари учун мослашувларига, улар фаолиятини жаҳон стандартларига мос равишда оқилона ташкил этишга имкон беради.

Қўшма корхоналар, биринчи галда юксак технологияга асосланган тармоқларда — енгил, озиқ-овқат, электротехника, кимё ва нефткимё,

машинасозлик, қурилиш материаллари саноатида, телекоммуникация ва ахборот технологиялари соҳасида ташкил этилаётгани эътиборга лойикдир(2.1.1-чизма).

2.1.1-чизма

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

Ўзбекистон амалга ошираётган инвестиция сиёсатининг асосий йўналишлари орасида қуйидагиларни алоҳида таъкидлаб кўрсатиш мумкин:

- инвестиция жалб қилиш учун халқаро меъёрлар ва конвенцияларга мос келадиган, саноати ривожланган мамлакатлар инвесторлари томонидан тан олинadиган ҳуқуқий шарт-шароитларни яратишга интилиш;
- республикага жаҳон даражасидаги технологияларни етказиб берадиган ва иқтисодиётнинг замонавий тузилишини вужудга келтиришга ёрдам берадиган инвесторлар учун очиқ эшиклар сиёсатини изчиллик билан амалга ошириш;
- ишлаб чиқариш билан боғлиқ лойиҳаларга қаратилган валютада ўзини-ўзи қоплашни таъминлайдиган инвестицияларга кўмаклашиш;
- мамлакатнинг кредит қобилиятини, Ўзбекистоннинг биринчи даражали қарз олувчи мамлакат сифатидаги обрў-эътиборини қўллаб-қувватлаш;

- мамлакатнинг айрим минтақаларида ижтимоий ва экологик муаммоларни ҳал қилишга қаратилган инвестицияларга ёрдам бериш.
- Инвестиция муҳитини янада яхшилаш шартларидан бири банк тизимини такомиллаштириш, молия бозорида рақобатни вужудга келтириш, нақд пулдаги ва нақд бўлмаган пулдаги операцияларни амалга оширишни яхшилаш, шунингдек хорижий инвесторларни ахборот билан таъминлашни яхшилашдан иборатдир.

Ҳозирги кунда республикаимиз ташқи савдо айланмасининг учдан бир қисми хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар ҳиссасига тўғри келмоқда ва уларнинг экспорт ҳажмидаги улуши 2010 йили 60% ни ташкил этди. Булар Ватанимиз равнақи, халқимиз фаровонлигини таъминлаш мақсадида мамлакатимизда чет эл инвестициясини жалб этишнинг тегишли ташкилий-ҳуқуқий, институционал тузилмалари ва инфратизимини яратиш ҳамда мавжуд шарт-шароитларни изчил ривожлантириш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилганини яққол тасдиқлайди. Айниқса, бунда қонуний кафолатларни яратиш алоҳида аҳамият касб этди. Мамлакатимизда ушбу соҳани ҳуқуқий тартибга солувчи "Чет эл инвестициялари тўғрисида"ги Қонун ҳамда бир қатор бошқа қонун ҳужжатлари қабул қилинди. Ушбу қонунларни қабул қилиш, уларга замон талабларига мос равишда ўзгартиш ва қўшимчалар киритиб боришнинг сабаби битта – қаерда имтиёз, қаерда шароит бўлса, қонуний кафолат бериладиган бўлса, шу ёққа инвестиция келади. Мамлакатимиздаги сиёсий, иқтисодий, молиявий барқарорлик чет эл инвестицияси учун ҳар томонлама қулай шароит яратмоқда. Давлатимиз раҳбарининг оқилона сиёсати натижасида қабул қилинаётган имтиёзли муҳитни яратувчи қонунлар чет эллик инвесторларда тобора катта қизиқиш уйғотмоқда. Хусусан, 2008 йил 8 апрелда матбуотда эълон қилинган “Божхона имтиёзларининг қўлланилиш тартибини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартишлар киритиш тўғрисида”ги Қонун чет эл инвесторларини жалб

килиш бўйича изчил амалга оширилаётган ислохотларнинг мантикий давомидир. Маълумки, чет эл инвесторлари мамлакатимиз ҳудудида ўз ишлаб чиқариш фаолиятини, қоидага кўра, хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар ташкил этиш йўли билан амалга оширадилар. Ўз эҳтиёжлари учун юртимиз ҳудудига замонавий технологиялар ва асбоб-ускуналар, уларга бутловчи буюмлар, шунингдек, хом-ашё ва материаллар олиб кираётган хорижий инвесторлар учун амалдаги қонун ҳужжатларида муайян имтиёзлар назарда тутилган. Жумладан, "Бож тарифи тўғрисида"ги Қонуннинг 33-моддаси ва "Чет эл инвестициялари тўғрисида"ги Қонуннинг 12-моддасига мувофиқ, хорижий инвесторлар томонидан ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун Ўзбекистон Республикасига олиб кириладиган мол-мулкка божхона божи солинмас эди. Янги қонун асосида - чет эллик инвесторлар учун янада қулай муҳит қратиш мақсадида - юқорида қайд этилган ҳар икки қонунга ўзгартишлар киритилди. Эндиликда наинки чет эллик инвесторлар, айни чоғда, устав фондида чет эл инвестицияларининг улуши камида ўттиз уч фоиз бўлган чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар ҳам ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун Ўзбекистон Республикасига олиб кирадиган мол-мулк бўйича бож ундирилишидан озод қилиндилар. Мазкур қонуннинг қабул қилиниши натижасида "Бож тарифи тўғрисида"ги Қонуннинг 33-моддасида ва "Чет эл инвестициялари тўғрисида"ги Қонуннинг 12-моддасида белгиланган имтиёзлар устав фондида чет эл инвестицияларининг улуши камида ўттиз уч фоиз бўлган чет эл инвестициялари иштирокидаги қўшма корхоналарга ҳам татбиқ этиладиган бўлди. Янги қонунда кўзда тутилган имтиёзлар ана шу хайрли мақсадларга эришишимизда муҳим рағбатлантирувчи омил бўлиб хизмат қилади. Ушбу қонун халқимиз фаровонлигини оширишда ҳам улкан ижобий ўзгаришларга сабаб бўлади. Хусусан, аҳолини иш билан таъминлаш, янги иш ўринлари очиш, энг замонавий технология ва жиҳозларни келтириш ҳисобига иш унуми ва самарадорлиги ошиши муқаррар.

Ҳозирда, Республикада хорижий инвестицияларни жалб қилиш бўйича ҳуқуқий база яратилди, инвестицияларни жалб қилиш ва хорижий инвесторларга хизмат кўрсатувчи инфраструктура барпо қилинди ва бу жараён такомиллашиб бормоқда. Жумладан, 2003 йилни 15 октябридан миллий валютани жорий халқаро операциялар бўйича эркин конвертациясининг очилиши мамлакатдаги инвестиция иқлимини яхшилашга ва хорижий инвестициялар оқимининг кўпайишига катта имкониятлар яратди. 1998 йил 30 апрелда Олий Мажлис томонидан янги ҳужжат — "Хорижий инвестициялар тугрисида" Ўзбекистон Республикаси Қонуни ва "Хорижий инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чора-тадбирлари тўғрисида" Қонун қабул қилинди.

Хорижий инвесторларнинг ҳуқуқларини кафолатлаш ва ҳимоялаш мақсадида яратилган шарт-шароитлардан ташқари, Республика томонидан Адлия вазирлигига уларнинг манфаатларини ҳимоя қилувчи давлат органи ваколати берилди. Жумладан, Адлия вазирлигининг таркибида 2003 йилдан бошлаб чет эл инвесторлари манфаатларига зарар етиш ҳолатларини олдини олиш бўйича махсус бўлинмалар ташкил этилди¹⁷.

Хорижий инвестицияларни ҳуқуқий ҳимоя қилиш деганда, давлат идоралари ҳамда бошқа жамоат идораларининг хорижий инвестицияларни амалга оширилиши билан боғлиқ фаолият жараёнига аралашувининг олдини олиш ва бартараф этиш тушунилади.

Мамлакатимиз қонунчилиги билан чет эллик инвесторларга - фуқаролиги, яшаш жойи, диний эътиқоди, иқтисодий фаолияти қаерда амалга оширилаётганлиги, шунингдек, инвесторлар ёки инвестицияларнинг қайси мамлакатга мансублигидан қатъи назар, чет эллик инвесторларнинг камситилишига йўл қўйилмаслиги, инвесторнинг олган даромадларини хоҳишига кўра тасарруф этиши ва янги қабул қилинаётган қонун-ҳужжатлари инвестициялаш шарт-шароитларини ёмонлаштиришидан ҳимоя

¹⁷Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 1-қисм. Бекмуродов А., Болтабаев М., Ғойибназаров Б., Аманбаев М., Тошхўжаев М. Макроиқтисодий сиёсат ва иқтисодий ислохотлар. — Т.: ТДИУ, 2005.

этилиши, инвестицияларни амалга ошириш билан боғлиқ ахборотлардан эркин фойдалана олиш, национализация ва реквизиция қилинишидан ҳимоя этилиши ва бошқа шу каби қатор таянч кафолатлар тақдим этилган.

“Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига мувофиқ, чет эллик инвесторларга нисбатан инвестициялаш санасида амал қилган қонун-ҳужжатлари инвестициялаш пайтидан бошлаб ўн беш йил мобайнида қўлланилади.

Шуни ҳам алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, Ўзбекистонда чет эллик инвесторларни ҳимоя қилишнинг умумий кафолатлари ва чоралари билан бир қаторда, шу жумладан, шериклар томонидан чет эллик инвесторлар олдидаги ўз мажбуриятларининг сўзсиз бажарилишини таъминловчи кафолатлар ва уларни ҳимоя қилиш чоралари назарда тутилиши мумкин.

Чет эллик инвесторларга қўшимча кафолатлар ва уларни ҳимоя қилиш чоралари муайян ҳолда, яъни:

- барқарор иқтисодий ўсишни, мамлакат иқтисодиётида илғор тузилмавий ўзгаришлар рўй беришини таъминловчи устувор тармоқларга инвестициялар киритилаётганда;
- республиканинг экспорт имконияти мустаҳкамланиши ва кенгайишини, республика жаҳон хўжалик алоқаларига интеграциялашувини таъминловчи устувор лойиҳаларга инвестициялар киритилаётганда;
- амалга оширилиши хом-ашё ва материалларни қайта ишлашга, истеъмол товарлари ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатишга, аҳолини иш билан таъминлашга қаратилган кичик тадбиркорлик соҳасидаги лойиҳаларга инвестициялар киритилаётганда берилиши мумкин.

Мазкур масала Ўзбекистон ҳукумати номидан Ташқи Иқтисодий Алоқалар, Инвестициялар ва Савдо Вазирлиги билан чет эллик инвестор ўртасида инвестиция шартномасини тузиш йўли билан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 2 майдаги “Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни ҳуқуқий ҳимоя қилишни кучайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига мувофиқ Адлия вазирлиги тизимида хорижий инвесторларни ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ҳуқуқий ҳимоя қилиш бошқармаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Адлия бошқармаларида эса тегишли бўлимлар ташкил этилиб, уларга бу йўналишда кенг ваколатлар берилди.

Адлия вазирлиги томонидан 2009 йил ва 2010 йилнинг 1-чораги давомида хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг 1100 дан зиёд мурожаатлари кўриб чиқилган. Мазкур ариза ва шикоятларни кўриб чиқиш якунлари бўйича 1000 дан ортиқ ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилган¹⁸.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ҳуқуқий ҳимоя қилиш мақсадида 1500 дан зиёд даъво аризалари киритилиши натижасида хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар фойдасига 11,8 млрд.сўм маблағ ундириб берилган. Бир сўз билан айтганда, мамлакатимизда хорижий инвестициялар учун яратилган қулай муҳит ҳамда ҳуқуқий ҳимоя қилиш кафолатлари инвестицияларнинг оқиб келишига омил бўлмоқда. Айтиб ўтиш жоизки, хорижий инвестициялар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ҳуқуқий ҳимоя қилиш Адлия вазирлигининг энг устувор вазифаларидан бири ҳисобланади.

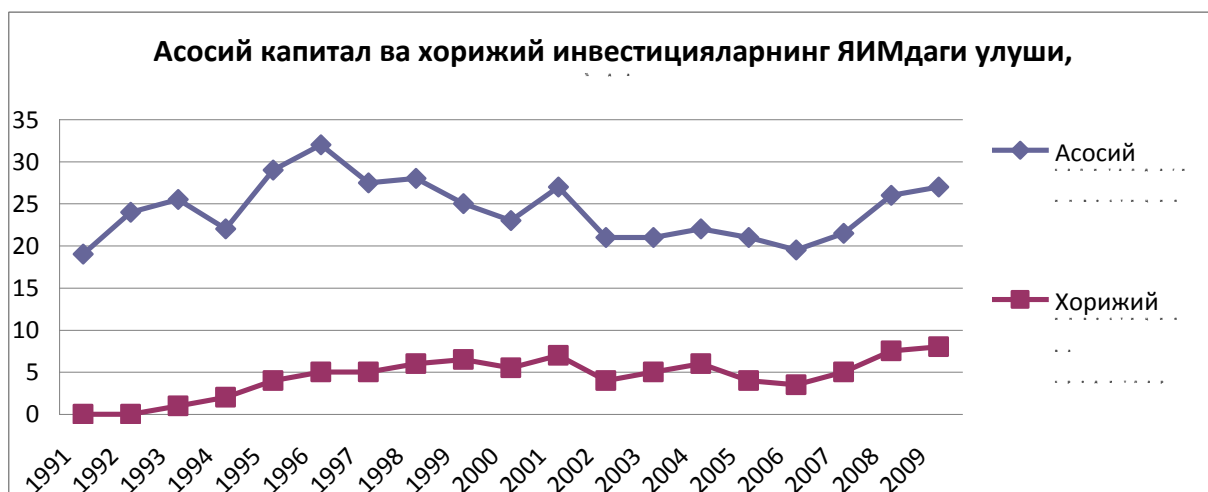
Инвестицияларни мамлакатга жалб қилишда ҳуқуқий асосларга тааллуқли ҳозирги вазифа – бу ҳукуматнинг хорижий инвестициялар бўйича узоқ муддатли барқарор позицияларини шакллантириш ва уни потенциал хорижий инвесторларга етказишдан иборатдир.

Олиб борилаётган амалий ишлар натижасида, иқтисодиёт тармоқлари бўйича хорижий капиталнинг таркибида маълум бир силжишлар юз берди.

¹⁸Ўзбекистоннинг 2009 йилдаги ижтимоий–иқтисодий ривожланиши кўрсаткичлари. – Т.: Ўзбекистон, 2010. – 210 б.

Республикамиз ҳалқ хўжалиги тармоқларига сарфланган хорижий капитал 2005 йилда 518,2 млн. АҚШ долларини ташкил этган бўлса, 2006 йилда салкам 600 млн. АҚШ долларини ташкил этди. Мустақилликка эришганмиздан ҳозиргача бўлган даврда хорижий инвестицияларнинг ЯИМдаги улуши кескин ошди (2.1.2-чизма).

2.1.2-чизма

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

Чет эл инвесторлари учун энг ўзига жалб этадиган соҳа сифатида нефть-газ, транспорт ва алоқа тармоқлари бўлиб қолмоқда.

Хорижий инвестицияларни мамлакатга жалб килишда ҳуқуқий асосларга тааллуқли ҳозирги вазифа – бу ҳукуматнинг хорижий инвестициялар бўйича узок, муддатли барқарор позицияларини шакллантириш ва уни потенциал хорижий инвесторларга етказишдан иборатдир.

2005 йилнинг 1 июлидан бошлаб тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этадиган иқтисодиёт тармоқлари корхоналари асосий фаолияти бўйича даромад (фойда) солиғи, мулк солиғи, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи, микрофирма ва кичик корхоналар учун белгиланган ягона солиқ тўлови тўлашдан, шунингдек Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмалар тўлашдан озод қилинди.

Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестициялар ҳажми қуйидагича бўлганда мазкур солиқ имтиёзлари берилади:

- 300 минг АҚШ долларидан 3 миллион АҚШ долларигача - 3 йил муддатга;
- 3 миллион АҚШ долларидан 10 миллион АҚШ долларигача - 5 йил муддатга;
- 10 миллион АҚШ долларидан ортиқ бўлганда - 7 йил муддатга.

Солиқ имтиёзлари қуйидаги шартлар асосида қўлланилиши мумкин:

- мазкур корхоналарни ортиқча ишчи кучи бўлган минтақалар - Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Қашқадарё, Сирдарё, Сурхондарё, Хоразм вилоятларида, шунингдек Навоий, Андижон, Наманган ва Фарғона вилоятларининг қишлоқ аҳоли пунктларида жойлаштириш;
- хорижий инвесторлар томонидан тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни Ўзбекистон Республикасининг қафолати берилмаган ҳолда амалга ошириш;
- корхонанинг устав капиталида хорижий иштирокчиларнинг улуши камида 50 фоизни ташкил этиши лозим;
- ушбу корхоналар давлат рўйхатидан ўтказилгандан кейин тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни киритиш;
- хорижий инвестицияларни эркин алмаштириладиган валюта ёки янги замонавий технологик ускуна тарзида қўйиш;
- мазкур имтиёзларни қўлланиш муддати давомида имтиёзлардан олинган даромадни корхона янада ривожлантириш мақсадида қайта инвестициялашга йўналтириш.

Имтиёз олган корхоналар шундай имтиёз берилган муддат тугашидан кейин бир йил барвақтроқ фаолиятини тўхтатган тақдирда фойдани ўз мамлакатига ўтказиш ва хорижий инвесторнинг капиталини чет элга олиб чиқиб кетиш фақат берилган имтиёзлар суммасини бюджетга қайтаргандан кейин амалга оширилади.

Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестициялар учун бериладиган имтиёзлар жорий этиладиган иқтисодиёт тармоқлари қуйидагилар ҳисобланади:

1. Радиоэлектроника саноати буюмлари ҳамда компьютар ва ҳисоблаш техникаси бутловчи буюмларини ишлаб чиқариш.
2. Енгил саноат:тайёр ип газлама ва жун газламалар ишлаб чиқариш; тайёр тикувчилик, трикотаж, пайпоқ маҳсулотлари ва тўқимачилик галантереяси ишлаб чиқариш; терини қайта ишлаш; поябзал, тайёр кўн-галантерея буюмлари ишлаб чиқариш.
3. Ипакчилик саноати:шойи газламалар ва ипакдан тайёр буюмлар ишлаб чиқариш.
4. Қурилиш материаллари саноати:Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 24 мартдаги ПФ-3586-сонли Фармони 1а-илоvasида кўрсатилган қурилиш материалларининг янги турларини ишлаб чиқариш.
5. Парранда гўшти ва тухумни саноат миқёсида етиштириш.
6. Озиқ-овқат саноати:маҳаллий хомашёдан саноат миқёсида қайта ишланган тайёр озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш (алкоголли, алкогольсиз ичимликлар ва тамаки маҳсулотлари бундан мустасно).
7. Гўшт-сут саноати:гўшт ва сут маҳсулотларининг тайёр турлари, пишлоқ ва сарёғ ишлаб чиқариш.
8. Кимё-фармацевтика саноати:дори-дармон воситалари ишлаб чиқариш; синтетик кир ювиш воситалари, маиший кимё товарлари ишлаб чиқариш.

Қисқача хулоса қилиб айтиш мумкинки, ҳукуратимиз томонидан хорижий инвестицияларни жалб қилишни кучайтириш мақсадида ҳуқуқий база такомиллаштирилган, хорижий инвесторларга бир қанча солиқ имтиёзлари ва бошқа иқтисодий имкониятлар берилган. Ўзбекистон Республикаси Солиқ ва Божхона кодекслари, Президент, фармонлари ва

қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари орқали хорижий инвесторлар учун имтиёзларнинг кенг тизими яратилган.

Хорижий инвестицияли корхоналар ўзлари ишлаб чиқарган маҳсулотни лицензиясиз экспорт қилиш, ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун маҳсулотни импорт қилиш ва қўшма корхоналарнинг устав фондига ҳисса қўшиш учун бож тўламасдан мулк олиб киришга ҳақлидир.

2.2 Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб қилиш ва унинг миллий иқтисодиётни ривожлантиришга таъсири таҳлили

Ҳар бир мамлакатнинг жаҳон ҳамжамиятидаги ўрни ва салоҳияти унинг иқтисодий ҳамда ижтимоий ривожланиш даражаси билан белгиланади. Шунинг учун ҳам хорижий инвестицияларни миллий иқтисодиётга жалб

қилишнинг оқилона йўллари танлаш Ўзбекистон учун энг муҳим вазифалардан бири бўлиб қолди.¹⁹

Ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш, республика иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилишни таъминлайдиган ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа шарт-шароитларни такомиллаштириш, хорижий инвестицияларга нисбатан очик эшиклар сиёсатини изчиллик билан ўтказиш, маблағларни республиканинг иқтисодий мустақиллигини таъминловчи устувор йўналишларда мужассам қилиш республикамызда ўтказилаётган иқтисодий сиёсатнинг асосий тамойилларидандир. Сўнгги йилларда олиб борилган оқилона инвестиция сиёсатининг яққол натижасини қуйидаги жадвалда ҳам кўришимиз мумкин.

2.2.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси ЯИМ ва инвестициялар ўсиш суръатларининг ўзгариши

Йиллар	ЯИМ(млрд. долл.)	Олдинги йилга нисбатан % да	Инвестициялар (млрд. долл.)	Аввалги йилга нисбатан, % х,исобида
2002	7,4	104,2	1,4	103,8
2003	9,7	104,4	1,9	104,5
2004	12,2	107,7	2,5	105,2
2005	15,2	107,0	2,9	107,0
2006	17,0	107,3	3,3	109,1
2007	22,3	109,5	4,7	122,9
2008	28,1	109,0	6,5	128,3
2009	32,1	108,1	8,2	124,8

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

Ўзбекистон иқтисодиётига хорижий инвестициялар оқимининг жадал суръатларда ўсишини қуйидаги омиллар белгилаб бермокда:

1) **мамлакатдаги инвестиция муҳитининг барқарорлиги.** Йирик инвестицион лойиҳалар узок муддатга мўлжаллаб амалга оширилиши билан характерланади. Юқоридаги сабабларга кўра хорижий инвесторларга бизнес олиб бориш учун қулай инвестиция муҳити, ишонч керак;

2)**валюта курсини тартибга солишдаги ижобий ўзгаришлар.** Миллий валютанинг диверсификациялашуви, маҳаллий товаришлаб чиқарувчиларга

¹⁹ҒуломовС.:Тадбиркорлик ва кичик бизнес.-Т.; Шар=. 2002 й. 100-150 б.

хорижий товар ишлаб чиқарувчилар ва импорт қилинадиган товарларга нисбатан рақобат курашида маълум афзалликни беради;

2.2.2-жадвал

Хорижий инвестицияларни иқтисодиётга жалб қилиш динамикаси

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

3)2008 йилга қадар жаҳон товар бозорларидаги ижобий ҳолатлар ва миллий экспорт таркибидаги асосий товарларга (олтин, мис, пахта) қулай нарх конъюнктураси йирик миллийэкспортёрларнинг молиявий

Кўрсаткичлар	2000 й.	2001 й.	2002 й.	2003 й.	2004 й.	2005 й.	2006 й.	2007 й.	2008 й.	2009 й.
Жами инвестициялардаги хорижий инвестициялар улуши, %	23,2	30,9	20,4	24,0	24,5	21,7	19,0	24,5	25,8	35,4
Жами инвестициялар таркибида ТТХИ улуши, %	3,3	5,3	4,7	8,1	10,0	14,9	14,1	20,6	20,9	30,5
Жами хорижий инвестициялар таркибида ТТХИ улуши, %	14,4	17,2	23,2	33,8	40,9	68,5	73,9	84,0	80,8	86,2

имкониятларини кенгайтди ва ўзларининг инвестицион дастурларини молиялаштиришнинг фаоллаштирилишига, кенгайишига олиб келди (1-Илова). Бу эса, ўз навбатида, ўзаро боғлиқ тармоқлар маҳсулотига талабнинг ўсишига сабабчи бўлди ва мультипликатор самарасини ҳаракатга келтирди;

4)давлат молияси ва давлат қарзига хизмат кўрсатиш ҳолатининг мўътадиллашуви, мамлакатимизга 18 ойлик импортмиқдорига тенг олтин-валют захираларинингжамланишига,бюджет тақчиллигини бартараф этишга ва 2005 йилдан бошлаббюджет профицитига чиқишга имкон берди.

Мамлакатимиз иқтисодиётига киритилаётган хорижий инвестициялар таркибида жиддий ижобий ўзгаришлар содир бўлди. Жумладан, 2000-2009 йилларда хорижий инвестицияларнинг жами инвестициялар таркибидаги ҳиссаси 23,2% дан 35,4% гача ортди(1-Илова). ТТХИнинг жами инвестициялардаги улуши эса 3,3% дан 30,5% гача, жами хорижий инвестициялардаги ҳиссаси эса 14,4% дан 86,2% га қадар кўпайган.

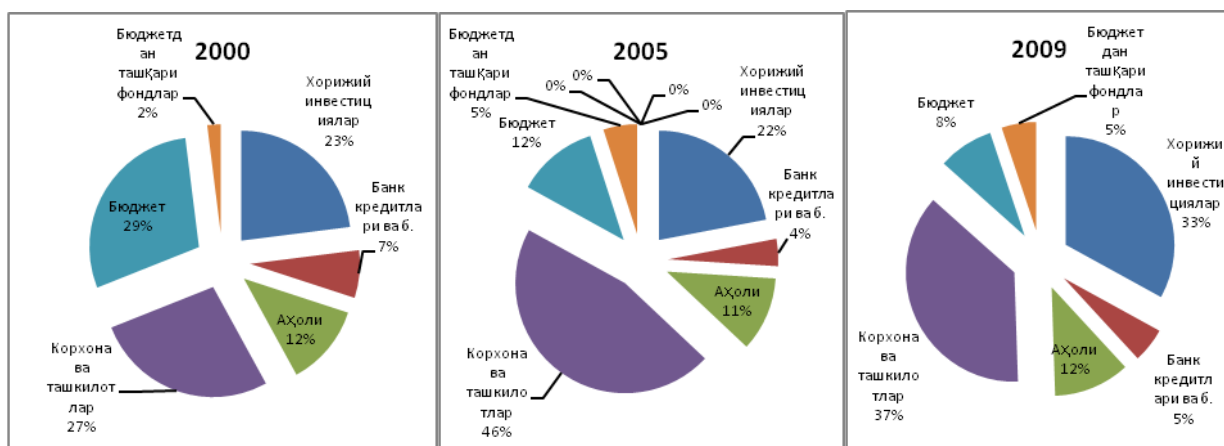
Инвестиция жараёнларини фаоллаштиришга қаратилган чоратadbирлар туфайли 2000-2009 йилларда иқтисодиётга йўналтирилган

инвестициялар ҳажми сезиларли даражада ортди. Бу кўрсаткичларга эришишда Ўзинфоинвест агентлигининг ҳиссаси бекиёсдир (4-Илова).

Иқтисодиётни ривожлантириш учун барча молиявий манбалар ҳисобидан 2009 йилда 8,2 млрд. доллар миқдорида инвестициялар жалб этилди. Ушбу кўрсаткич 2008 йил билан таққослаганда, 24,8% га кўп бўлиб, ялпи ички маҳсулотга нисбатан инвестициялар улуши 26,1% ни ташкил этди. 2002 йилда марказлашган инвестициялар ҳажми умумий инвестицияларнинг 43,6% ини ташкил этган бўлса, 2009 йилга келиб ушбу кўрсаткич 20,1% ни ташкил этди (2.2.1-чизма).

2.2.1-чизма

Асосий капиталдаги инвестицияларнинг молиялаштириш манбаси бўйича структураси (%ларда).

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

Бюджет маблағлари ҳисобига амалга оширилаётган инвестициялар улуши 23,5 пунктга камайди. Вазирликлар тизимида соҳани ривожлантириш учун очилган мақсадли фондлар ҳисобига амалга оширилаётган инвестициялар улушининг кескин ошиши кузатилмоқда. 2002 йилда ушбу манба улуши 1,4% ни ташкил этган бўлса, 2009 йилга келиб 7,6% га етди. Давлат кафолати остида жалб қилинган инвестициялар ҳажмини 16,8% дан 4,3% гача туширишга эришилди, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларулуши эса 3,9% дан 27,9% гача ортди.

2.2.3-жадвал

2002-2009 йилларда инвестицияларни молиялаштириш манбалари таркибининг ўзгариши, % ҳисобида

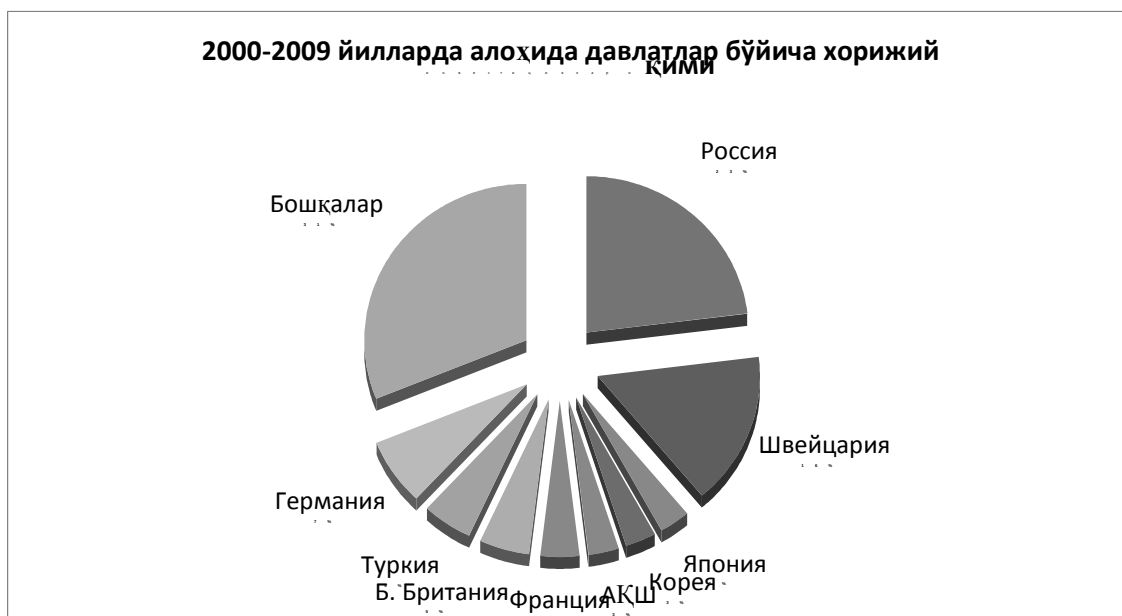
Т/Р	Манбалар	2002 й.	2003 й.	2004 й.	2005 й.	2006 й.	2007 й.	2008 й.	2009 й.
	Жами инвестициялар	100	100	100	100	100	100	100	100
1.	Марказлашган инвестициялар шу жумладан	43,6	36,4	31,8	23,4	22,5	20,1	20,0	20,1
1.1.	Бюджет маблағлари	25,5	17,0	14,9	12,7	10,7	9,0	8,9	8,1
1.2.	Бюджетдан ташқари маблағлар	1,4	0,4	2,4	4,7	6,9	6,1	7,6	7,6
1.3.	Давлат кафолати остида олинган кредитлар	16,8	19,1	14,5	60	50	5П	35	43
2.	Марказлашмаган инвестициялар, шу жумладан	56,4	63,6	68,2	76,6	77,5	79,9	80,0	79,9
2.1.	Корхоналар маблағлари	38,3	41,9	43,2	48,7	48,3	47,6	43,6	36,3
2.2.	Тижорат банклари маблағлари	2,2	2,6	2,6	2,9	3,4	3,1	7,9	5,2
2.3.	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар	3,9	7,3	10,0	13,2	14,1	17,8	25,8	27,9
2.4.	Аҳоли маблағлари	12,0	11,8	12,4	11,8	11,7	11,3	10,8	10,6

Манба: Каримов И.А. Асосий вазифамиз – ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Т.: “Ўзбекистон”, 2010. 37-б.

Ушбу жараён ижобий ҳолат ҳисобланиб, иқтисодиётимизга модернизациялаш лойиҳаларига узоқ муддатли инвестициялар киритилаётганини кўрсатади, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг Ўзбекистон иқтисодиётига салбий оқибатлари таъсирини камайтирувчи ва юмшатовчи омил бўлиб хизмат қилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов таъкидлаганларидек, “... ташқи қарзлар аксарият ҳолларда узоқ муддатга, фақат иқтисодиётнинг стратегик тармоқларини модернизация қилиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича инвестиция лойиҳаларини молиялаш учун жалб қилинмоқда”.

Ўзбекистон иқтисодиётига хорижий инвестициялар оқимида Россия, Швейцария ва Туркия етакчи ўринларни эгалламоқда.

2.2.2-чизма

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.
Хорижий инвестиция билан очилган корхоналар сони бўйича эса Россия, Туркия ва Буюк Британия асосий ўринларни эгалламоқда

2.2.3-чизма

Мамлакатимизга киритилаётган хорижий инвестицияларда давлат кафолатининг камайиб боришини хорижий инвесторларда республикамызда олиб борилаётган иқтисодий сиёсатга бўлган ишонч ортиб бораётганлиги билан изоҳлаш мумкин. Шу билан бирга,

иқтисодиётни модернизациялаш шароитида, давлат томонидан иқтисодий манфаатли бўлмаган лойиҳаларни молиялаш тўхтатила бошланди. Ҳукумат томонидан фақат иқтисодий манфаат чегараланган ёки умуман бўлмаган ижтимоий-муҳим лойиҳалар кафолатланади. Булар, биринчи навбатда, сув таъминоти, таълим ва соғлиқни сақлаш, транспорт ва алоқа инфраструктураси соҳаларидаги лойиҳалардан иборат.

Хорижий инвестицияларнинг ўсишида халқаро молия институтлари қарзлари доирасида импорт алоқаларни қайд этиш тартибининг соддалаштирилиши, саноат корхоналарини модернизациялаш ва техник қайта таъминлаш, солиқ юкининг пасайтирилиши, маҳсулот тақсимлаш тўғрисидаги битимнинг қўлланиши, шунингдек, хорижий инвесторлар билан инвестиция шартномаларини тузиш йўли орқали алоҳида имтиёзлар ҳамда преференциялар тақдим қилиш асосий омиллар бўлди. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида донор мамлакатлар билан истиқболдаги устувор йўналишларни аниқлаш борасида биргаликдаги ишлар жадаллашди. Бунда, биринчи навбатда, асосий эътибор минтақалараро ҳамкорлик лойиҳаларини амалга ошириш, коммунал тармоқда ислохотларни чуқурлаштириш, экин ер майдонларининг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, кадрлар тайёрлашнинг миллий таълим дастурини амалга оширишга қўмаклашиш, тиббиёт муассасаларини юқори технологиядаги ускуналар билан жиҳозлаш, молиявий ташкилотларнинг самарадорлигини ошириш кабиларга қаратилди. Хусусан, дунёнинг қатор давлатлари, биринчи навбатда, бугунги кунда бизда асосий ҳамкор сифатида қаралувчи, иқтисодий алоқалар жадал ривожланаётган, қўшма инвестицион лойиҳалар амалга ошириш режалаштирилаётган ёки кўзда тутилаётган Россия, Хитой, Япония, Корея Республикаси ва бошқа мамлакатлар билан савдо-иқтисодий ҳамкорлик алоқалари барқарор суръатларда ривожланмоқда.

Иқтисодиётга жалб этилаётган хорижий инвестицияларнинг тармоқ таркибида жиддий ўзгаришлар содир бўлмоқда. Иқтисодиётни эркинлаштириш босқичларида иқтисодиётга йўналтирилган хорижий инвестициялар таркибида саноат улуши етакчи ўринни сақлаб қолган ҳолда пасайиш тенденциясига эга. Қишлоқ хўжалиги тармоғини ривожлантиришга қаратилган ҳукуматнинг саъй-ҳаракатларига қарамадан қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар улуши тармоқ эҳтиёжига нисбатан пастроқдаражада сақланиб турибди.

2.2.4-жадвал

Иқтисодиёт тармоқлари бўйича хорижий инвестициялар таркиби, жамига нисбатан %ҳисобида

Иқтисодиёт соҳалари	2001 й.	2002 й.	2003 й.	2004 й.	2005 й.	2006 й.	2007 й.	2008 й.	2009 й.
Жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100
I. Ишлаб чиқариш соҳаси	93,0	90,0	85,0	86,8	82,7	89,5	84,3	92,6	92,5
Саноат	62,4	69,4	69,6	46,1	39,0	46,4	41,3	57,7	57,3
Қишлоқ ва ўрмон хўжалиги	4,6	4,9	6,1	4,0	0,7	3,0	5,2	3,7	4,3
Қурилиш	—	0,02	0,01	-	-	0,3	1,3	4,8	4,4
Транспорт ва алоқа	24,7	14,2	7,3	32,9	37,8	38,6	30,9	25,3	25,5
Савдо ва умумий овқатланиш, моддий-техника таъминоти	0,1	0,2	0,1	1,0	0,3	0,9	0,8	0,8	0,7
Ишлаб чиқариш соҳасининг бошқа объектлари	1,2	1,3	13,5	2,8	4,9	0,2	4,7	0,7	0,3
II. Ноишлаб чиқариш соҳаси	7,0	10,0	15,0	13,2	17,3	10,5	15,7	7,4	7,5

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

Республикаимиз иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилиш нафақат хорижий шериклар билан ҳамкорликда янги, истиқболли лойиҳаларни амалга ошириш, балки янги замонавий техника, дастгоҳ ва ускуналар, технология ва ноу-хауларни жорий этиш, шу асосда ишлаб чиқариладиган маҳсулотларнинг юқори сифатини таъминлашга қаратилган.

Сўнгги йилларда қўшма корхоналар тузиш орқали хорижий инвестицияларни жалб қилиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Хорижий инвесторлар билан қўшма корхоналар ташкил қилиш мамлакатимизга:

- янги, замонавий техника ва технологияларни республика иқтисодиётига жалб қилиш, уларни ишлаб чиқаришга жорий қилиш эса неча йиллар

давомида сифатсиз, харидор талабига жавоб бера олмайдиган маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи эски техникалардан тезроқ қутилиш имконини беради;

- янги иш жойлари ташкил қилиш ва аҳолининг ишсиз қисмини иш билан таъминлаш, шу билан бирга, хорижнинг илғор бошқарув тажрибасини жорий қилиш имконини беради ва шу орқали меҳнат унумдорлиги оширилади;
- жаҳон бозорида рақобатлаша оладиган сифатли маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва уларни экспортқилиш эвазига мамлакатга қадри баланд валюталарнинг кўпроқ кириб келишини таъминлайди.

Ғарб экспертлари хулосасига кўра, чет эл кредитлари ва инвестицияларини қонунчиликдаги ўзгаришлар, солиқ сиёсати ва бошқа хатарлардан суғуртавий ҳимоялаш чет эл сармоясини гаров суммасидан 3-4 марта кўп миқдорда жалб қилиш имконини беради.

Ҳозирда Ўзбекистон иқтисодиётига ўзлаштирилаётган чет эл инвестициялари кўлами минтакаларда мавжуд экспорт имкониятларига (табiiй-иқтисодий, меҳнат ва ишлаб чиқариш салоҳиятлари) нисбатан анча паст даражада бўлмоқда. Мавжуд ҳолат сабабини қўшни Афғонистонда давом этаётган фуқаролар уруши каби ташқи омиллар билан изоҳлаш мумкин. Маълумки, хорижий сармоядорлар нафақат мамлакатдаги ички сиёсий барқарорликни, балки қўшни давлатлардаги мавжуд ҳолатни ҳам алоҳида эътиборга олишади. Шу нуқтаи назардан қараганда, яқин истиқболда (2005-2008 йиллар) иқтисодиётга хорижий инвестицияларни йўналтиришда мавжуд ташқи омиллар сезиларли даражада салбий таъсир қилди. 2008-2010 йиллар мобайнида ички ва ташқи сармоя манбаларини жалб этиш ҳисобига иқтисодий жиҳатдан етарли ривожланмаган минтакаларда ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфраструктурани ривожлантиришга эришилади. Бу эса мавжуд ресурслар ва ишлаб чиқариш имкониятларидан самарали фойдаланишни

таъминлагани ҳолда, минтақаларга чет эл инвестицияларини янада кенг миқёсда ўзлаштиришга имкон беради.

Пировардида барча минтақалар ўз экспорт имкониятларидан келиб чиққан ҳолда юқори сифатли, рақобатбардош ҳамда замонавий маҳсулотлар билан жаҳон бозордан муносиб ўрин ола бошлайди.

Мамлакат экспорт салоҳиятини оширишда, янги иш ўринларини яратишда, давлат бюджетининг даромад қисмини солиқлар билан таъминлашда қўшма корхоналар муносиб ўрин эгаллайди. Шу сабабдан юртимизда хорижий инвестицияларни кенг қўламда жалб қилиш ва инвестицион фаолиятни рағбатлантириш орқали қўшма корхоналарни барпо этиш ҳамда улар фаолиятини ривожлантиришга иқтисодий ривожлантиришнинг асосий омили сифатида қаралмоқда. Ҳозирги кунда қуйидаги иқтисодийнинг турли тармоқлари бўйича қуйидаги самарали фаолият юритаётган қўшма корхоналарни мисол қилиб келтириш ўринлидир:

- Нефть ва газ – Лукойл, ГазПром, СНПС (ХХР), КОГАЗ (Корея).
- Енгил саноат – Даewoo Тeхтилe, Wимм-Билл-Данн (7.3 млн. \$ инвестиция).
- Озиқ-овқат саноати – Нестлe, БАТ, Балтисс Беверaгес Гр. Сосa-солa сорп.
- Қурилиш материаллари - Кнауф, Бентонит, Акфа пласт.
- Автомобиль саноати – ГМ Узбекистан, Мерседес, Исузу.
- Банк соҳаси – АБН Амро, УТ, Савдогар банк, УзҚДБ ва Садерат Иран.
- Таълим соҳаси – WИУТ, Сингапооре БС, ва бошқалар.
- Электротехника – Деуцчe Кабел АГ, ЛГ, Роисон Групп.
- Телекоммуникация – МТС, Билайн (Вўмпелком), Уселл.

Асосий инвесторлар – Россия, Корея, АҚШ, Буюк Британия, Туркия ва Германия, ЕИ ҳисобланади.

Чет эл инвестициялари иштирокида қўшма корхоналарни ташкил этилиши натижасида миллий иқтисодийидаги бир қатор иқтисодий-ижтимоий муаммолар ўзининг ечимини топади. Жумладан,

- ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, янги илғор технологиялар билан жиҳозлаш асосида ишлаб чиқариш даражасини ошириш;
- ишлаб чиқарилган маҳсулот (кўрсатилган хизмат)ларнинг сифатини такомиллаштириш ва уларнинг жаҳон бозоридаги рақобатбардошлигини таъминлаш;
- аҳолининг меҳнатга лаёқатли қисмини иш билан бандлигини таъминлаш, уларнинг касбий маҳоратларини ошириш ҳамда иқтисодий даромадларини кўпайтириш;
- экспорт ҳажмини ошириш натижасида валюта тушумларини кўпайтириш;
- энг асосийси эса бюджетга тўлайдиган солиқлар, ижара мажбуриятлари ва бошқа тўловлар ҳисобига бюджет даромадларини шакллантиришга эришилади.

Бугун жойларда иқтисодиётни юксалтириш, замонавий техника ва технологиялар билан жиҳозланган янги корхоналарни барпо этиш ва реконструкция қилиш учун хорижий сармояларни жалб қилиш, нечоғлик катта ҳал қилувчи аҳамиятга эга эканини кимгадир исбот қилиб беришга ҳожат йўқ. Бу авваломбор, аҳоли бандлиги, унинг иш ҳақи ва даромадларини ошириш, бу охир-оқибатда республикамиз ҳудудлари, шаҳар ва туманларимиздаги энг муҳим ижтимоий муаммоларни ечиш демакдир.

2.3. Навоий эркин индустриал иқтисодий зонасига тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб қилиш амалиёти таҳлили.

ЭИИХлар Ўзбекистон Республикаси учун аҳоли фаровонлиги, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт, экспорт-импорт ва инвестициялар оқимини кўпайтирувчи омил ҳисобланади. Аслида, эркин иқтисодий ҳудудлар маълум бир ҳудуднинг иқтисодий-ижтимоий тараққиётига хизмат қилади. Жаҳондаги бошқа мамлакатларнинг тажрибасидан келиб чиққан ҳолда ЭИХлар ҳудудий тараққиётни тезлаштирувчи инструмент сифатида иқтисодиётга ижобий таъсир қилади. Бундан шу ҳудуддаги аҳолининг даромадлари ошади, қўшимча иш ўринлари яратилади, ишлаб чиқариш сегменти ва хизматлар соҳаси кенгаяди. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ҳам ЭИИХлар ташкил қилиш имкониятлари мавжуд ва аллақачон шу масала юзасидан чора тадбирлар кўрила бошлаган...

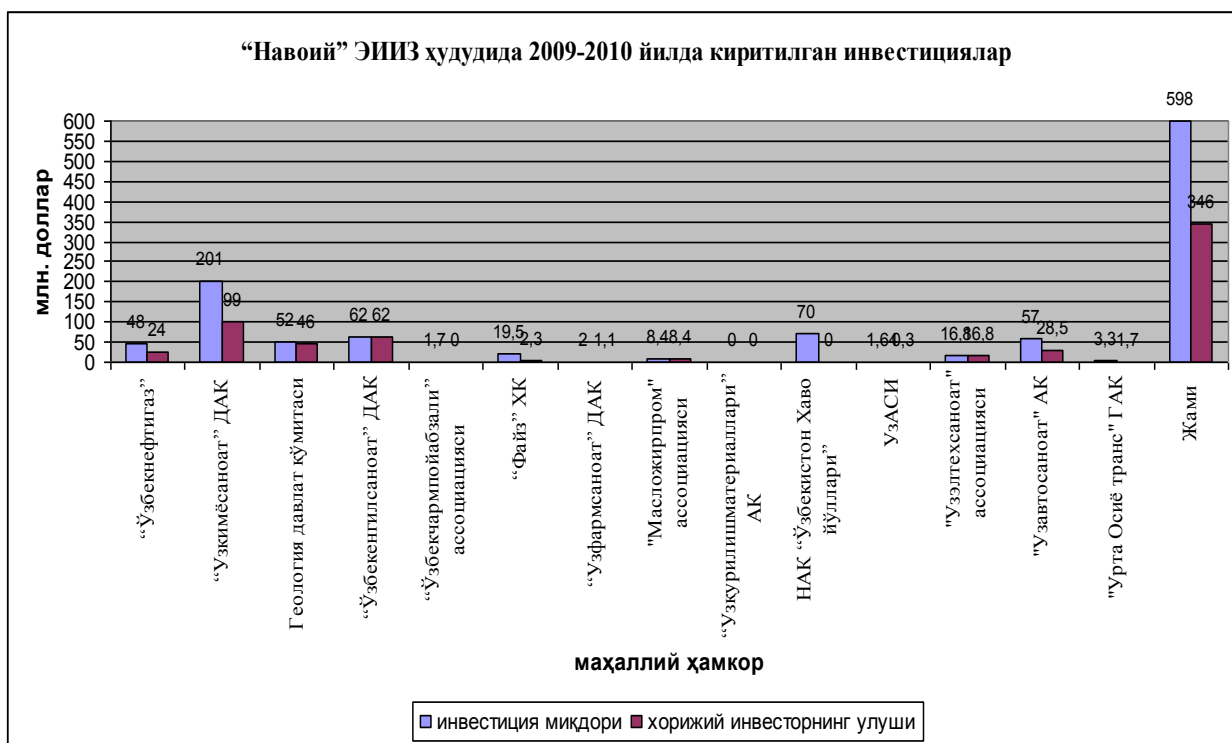
“Навоий” ЭИИХ ни ташкил қилиш учун чет эл ва Ўзбекистон инвестициялари жалб қилинмоқда. Олдиндан қилинган ҳисоб-китобларга кўра 2009-йил давомида ҳудудга киритиладиган инвестициялар **900 млн \$** гача оширилиши кутилмоқда. Бу инвестицияларнинг барчаси жами 40 га яқин лойиҳаларга сарфланади. Юқоридаги лойиҳаларнинг ишга туширилиши натижасида ҳудудда жами товар ишлаб чиқариш қуввати йилига **1,5 млрд \$** етади ва бундан 1млрд \$ га яқини экспортга чиқарилади²⁰.

2010 йилда “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонаси ҳудудида хорижий инвесторлар билан еришилган битимлар доирасида 19 та инвестиция лойиҳасини амалга оширишга киришилди. Ана шу лойиҳалар доирасида жаҳон бозорида харидоргир бўлган замонавий маҳсулот ишлаб чиқарадиган 7 та корхона фойдаланишга топширилди.

2009 йил 5мартда Ж.Кореянинг Сэул шаҳрида “Навоий” ЭИИХ – чет эл ҳамкорлари учун янги инвестицион имкониятлар” номли конференция бўлиб ўтди ва унда жами 1300 дан ортиқ чет эл компаниялари вакиллари катнашди. Конференция сўнгида нефт-газ, кимё саноати, автомобилсозлик учун компонентлар, тайёр текстил маҳсулотлари, фармоцевтика маҳсулотлари, техник кремний, архитектуравий ойна, керамикали плиталар ва санитарли керамикалар, қурилиш моллари, сенвич панеллар, мабел маҳсулотлари, энергияни тежовчи лампалар, электр-маиший техникалари, рақамли телевидения маҳсулотлари каби соҳаларда фаолият юритувчи корхоналарни ташкил қилиш борасида Австрия, Германия, Ҳиндистон, Италия, Хитой, Корея, БАА, Сингапур ва бошқа давлатлар билан жами 600 млн \$ лик 37 та битим имзоланди.

2.3.1-қизма

²⁰ www.ia-jahon.uz/ сайт маълумотлари

Манба: www.ia-jahon.uz/ сайт маълумотлари.

“Навоий” ЭИИХ ни ривожлантириш йўлидаги яна бир катта қадам 2009 йил 21-23 сентабрда қўйилди. Йилнинг шу санасида Ўзбекистонда ЭИИХ га инвестициялар жалб қилишни жадаллаштириш ва янги лойиҳалар ишлаб чиқиш борасида халқаро конференция ўтказилди. Ушбу конференциянинг асосий ташкилотчилари Ташқи иқтисодий алоқалар инвестиция ва савдо вазирлиги, Молия вазирлиги, Ташқи ишлар вазирлиги, Осиё тикланиш ва тараққиёт банки, Ислом тараққиёт банки ва бир қатор ташкилотлар ҳисобланади. Конференция қошида ўтказилган форумнинг бош мақсади “Навоий” ЭИИХ ҳудудида янги қўшма лойиҳалар ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш учун фойдали инвестициялар жалб қилишдан иборат. Меҳнат вазирлиги ахборот марказининг хабар беришича, конференцияда бўлиб ўтган Ўзбекистон ва чет эл корхоналари ўртасидаги музокаралар натижасига кўра қуйидаги соҳаларда ўзро ҳамкорлик тўғрисида ҳужжатлар имзоланди: нефт-газ, ёқилғи-энергетика, фармацевтика, енгил саноат, текстил, озиқ-овқат, кимё, электротехника, машинасозлик ва бошқа соҳалар. Конференция давомида чет эл корхоналари ва йирик инвесторларга “Навоий” ЭИИХ да ташкил қилинган қулай шарт-шароитлар, юқори имкониятлар ва инвестицион муҳит ҳақида тўлиқ маълумот берилди. Осиё тикланиш ва тараққиёт банки ҳамда Ислом тараққиёт банки юқорида таъкидланган қулай бизнес муҳити ва инвестицион иқлимни эътироф этиб ўтдилар. Конференция сўнггида инвесторлар ва бир қатор бизнесменлар доирасида бир нечта муҳим шартномалар ва лойиҳалар имзоланди. Шубҳасиз бу тадбир “Навоий” ЭИИХ ни ривожлантириш йўлидаги улкан қадам бўлди, десак хато бўлмайди.

2010 йилда ҳудудда амалга ошириладиган лойиҳалар жами 100-120 та ва умумий инвестицияларнинг сарфи еса 5,5 млрд \$ дан ортиқ бўлиши лозим.

Ушбу лойиҳаларнинг амалга киритилиши йилига жами 7,5- 8 млрд \$ лик маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва ундан 5 млрд \$ гача экспорт қилиш имконини беради²¹.

Яна шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, “Навоий” ЭИИХ барпо қилишга асос бўлган энг муҳим фактор бу ҳудуднинг муҳим транспорт йўллари устида жойлашганлигидир. Навоий аэропорти ва трансконтинентал интермодал логистика маркази бешта йирик барқарор бозорларнинг (Осиё ва Европа) марказида жойлашган бўлиб, бу бозорларни ўзаро боғловчи халқаро бозорларни (марказ) ташкил қилиш учун асос бўла олади. Чунки, “Навоий” ЭИИХда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг рақобатбардошлиги ва ишлаб чиқариш харажатларининг пастлиги уларни 44 дан ортиқ мамлакатлар ва ЕИХ лар ҳамда 12 та МДХ давлатлари билан савдо алоқаларини йўлга қўйишга замин яратади. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози даврида мамлакатлар ўз ички иқтисодиётини ҳимоя қилиш мақсадида протекционизм сиёсатини қўллаётган бир даврда мамлакатимиз ҳудудида кам харажатли транспортировка ва имтиёзли бизнес шароитларини яратиб рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш мамлакатимиз экспорт салмоғини оширади ва ички бозорни қондиришга хизмат қилади. Сифатли ва арзон маҳсулотларни ишлаб чиқариш инқироз пайтида иқтисодий танг ҳолатга қарамасдан уларнинг савдосини бир хил темпда сақлайди. Шу сабабли ҳам кўплаб мутахассис ва экспертларнинг “Навоий” ЭИИХ ини ташкил этилиши инқирозга қарши ўзбекларнинг жавоби дея билдирган эътирофи нақадар тўғри эканлигини кўрамыз.

Бугунги кунда “Навоий” ЭИИХ да иқтисодиётнинг деярли барча соҳаларида чет эл корхоналари ва инвесторлари билан ўзаро шартномалар имзоланди. Бу кабиларга қуйидаги шартномаларни мисол қилишимиз мумкин²²:

²¹ www.uzapi.gov.uz сайт маълумотлари.

²² The Embassy of The Republic of Uzbekistan in Latvia, , [СИЭЗ "НАВОЙ": ПОЛГОДА ПОСЛЕ СТАРТА](#)
Понедельник, 24 августа, 2009 г.

- “Ўзбекнефтгаз” & Blitix Co. Ltd. компаниялари ўртасида автогаз тўлдирувчи компрессорлар ва автогазбалонлар ишлаб чиқариш борасида;
- “Honam Petrochemical” билан ҳамкорликда пластик маҳсулотлар ишлаб чиқариш борасида;
- “Dong Ho ENS Co. Ltd.” билан ‘лектрон газ ҳисоблаш маҳсулотлари бўйича;
- шу билан бирга “Ўзэлтехсаноат”, “Orion Communication”, “Deyban Fostes”, Dong Seun Korea”, “Hanjin Logistics”, Италиянинг “T&T system”, Хитойнинг “Tianye”, “Bayhayhuimin”, “Tian Jin Ping Top Petroleum Manufacture” каби йирик корхоналари билан амалга оширилган йирик лойиҳа ва шартномалар амалдаги ишлар салмоғини белгилаб беради.

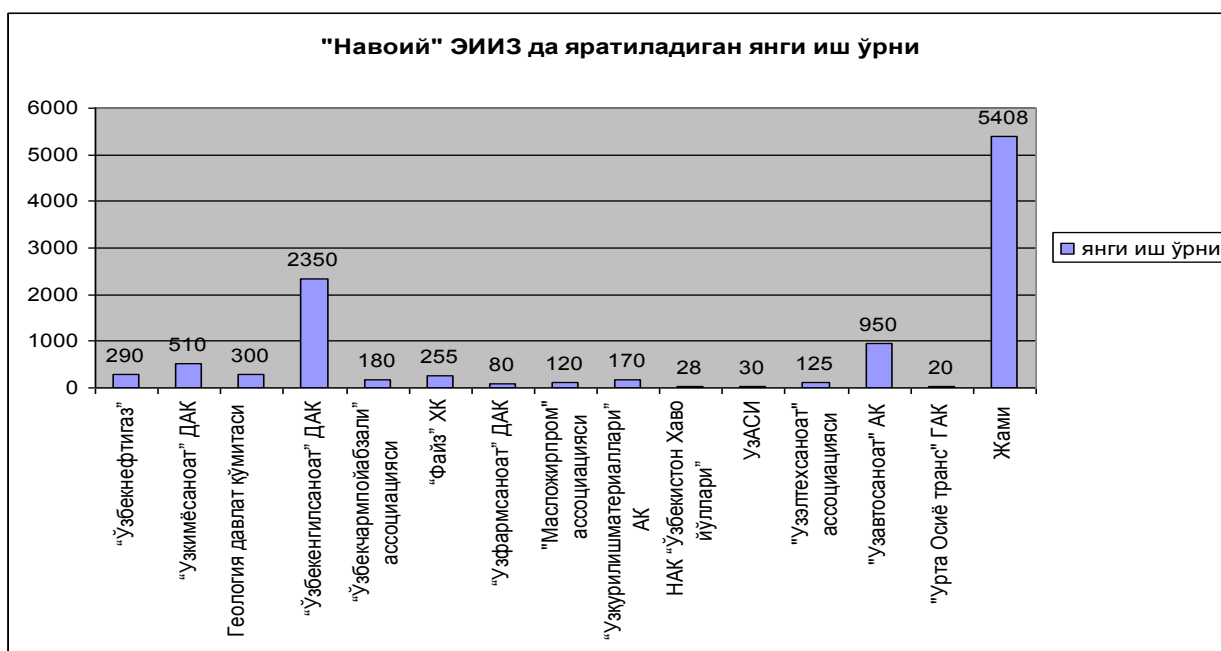
Юқоридагиларга қўшимча қилиб шуни айтиш мумкинки, 2009 йилнинг 10-12 май кунлари Ж.Кореянинг президенти Ли Мён Бакнинг Ўзбекистон Республикасига ташрифи Ўзбекистон ва Ж.Корея ўртасидаги стратегик ҳамкорликка янги суръат берди. Ташриф давомида бир қанча иқтисодий-ижтимоий масалалар кўриб чиқилди ва Навоий ЭИИХни ривожлантириш масаласи асосий кун тартибидаги масалалардан бири бўлди. Бунинг натижаси ўлароқ, Жанубий Кореянинг энг йирик банкларидан бир ҳисобланмиш “Eksimbank” Ўзбекистоннинг “Асака” банкига \$ 270 млн. кредит ажратди ва бу кредитнинг \$ 200 млн.и айнан “Навоий” ЭИИХ ига ажратилди.

Яна бир муҳим янгилик сифатида 2009 йилнинг 10 октябрида Президентимизнинг Уммон давлати султони Султон Қобус бин Саид билан бўлиб ўтган Уммондаги расмий учрашувини келтиришимиз мумкин²³. Учрашув давомида икки томонлама ҳамкорликни янада ривожлантириш мақсадида иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий соҳаларда турли келишув ва меморандумлар имзоланди. Айнан “Навоий” ЭИИХ да мева-сабзавотларни

²³ www.ia-jahon.uz/ «Оманобсервер» - «Ўзбекистан-Оман: новая веха в двусторонних отношениях» 06.10.2009

сақлаш ва қайта ишлаш бўйича бир нечта муҳим лойиҳаларга имзо чекилди. Бундан ташқари яна тоғ-кон, кимё, оғир ва енгил саноат, фармоцевтика, қурилиш материаллари, озиқ-овқат, инвестицион ва ахборот ҳамкорлиги соҳаларида муҳим аҳамиятга эга бўлган кўплаб битим ва келишувларга имзо чекилди.

2.3.2-чизма

Манба: www.ia-jahon.uz/ сайт маълумотлари.

“Навоий” ЭИИХ нинг асосини ташкил қилувчи ўзак восита бу транспорт логистика маркази(хаб)дир. Бу хаб МДХ давлатларида ягона трансконтинентал мултимодал маркази бўлиб, муҳим темир йўл, автомобил ва хаво йўллари бирлаштилади. Ҳозирда “Навоий” ЭИИХ орқали ўтувчи Навоий-Учкудук-Нукус янги темир йўл линияси қурилиши режалаштирилган. Бундан ташқари Марказий Осиёдаги энг йирик учиш йўлакчасига(4 км) ега бўлган Навоий марказий аэропорти Жануби-шарқий Осиёни Европа, Шимолий ва Жанубий Америка регионлари билан боғлайди. Зеро, бундай йирик регионларни бирлаштириб турувчи бу логистик хаб унга яқин худдуда жойлашган Самарқанд, Бухоро ва Хива шаҳарларига

сайёҳларнинг ташрифини қулайлаштиради ва туризмга янада катта стимул беради. Юқоридагиларни ҳулосалаб шуни таъкидлаш жоизки, “Навоий” ЭИИХ ни ташкил қилиш лойиҳаси ўз фаолиятини бошлаганига кўп фурсат ўтмай бу оқилона қўйилган қадам ўз самарасини бермоқда.

“Навоий” ЭИИХда ташкил қилинажак лойиҳаларга 2010йил бошига қадар жами 1 млрд. \$ га яқин чет эл инвестицияси киритилган бўлиб, бу режа қилинганидан икки баробар ортиқ демак. 2010йилда эса бу ҳажм 5,5 млрд. \$ га етказилиши кутилмоқда. Ундан ташқари ЭИИХда 2010йилда ишлаб чиқариш кенг миқёсда йўлга қўйилади ва шу йили 1,5 млрд. \$ лик қийматга эга бўлган маҳсулот ишлаб чиқарилади ва унинг 1 млрд. \$ га яқини экспортга чиқарилади. Бу тахминий ҳисоб-китоб бўлишига қарамай,режа аниқ ва чуқур таҳлиллар асосида қилинган. Бундан келиб чиқадики, агар маҳсулотлар ҳажми юқоридаги суммага яқин бўлса, Ўзбекистон ЯИМи “Навоий” ЭИИХ ҳисобига камида 4,8 % га ортади. Бу эса чинакамига иқтисодий сакрашнинг бошланиши демакдир. Бу нафақат инқироз оқибатларини бартараф етиш йўлидаги енг катта қадам бўлади, балки келажакдаги Ўзбекистон иқтисодий истиқболини янада юксак кўтарувчи устун бўлиб хизмат қилади.

ЭИИХнинг ташкил қилиниши Республикамиз иқтисодий соҳасида катта сакраш қилиши мумкин. Бундан оқилона фойдаланиш лозим, албатта. Ҳозирда бутун дунё глобал инқирознинг олдини олиш ва унинг салбий оқибатларига қарши кўрашиш билан банд. Навоийда ташкил қилинаётган ЭИИХнинг фаолиятини ҳам шу борадаги қўйилган қадам десак, хато қилмаймиз. Чунки бу нарса иқтисодий фаолликни кучайтириш билан бирга аҳоли фаровонлиги даражасини оширади, янги иш ўринлари ташкил қилиш ва айни вақтда ишсизликни камайитириш ҳамда инфраструктураларни янада тараққий эттиришга хизмат қилади (2.3.2-чизма). Масалан, Навоийда қурилиш материалларидан керамикали плита, санфаянс, тошли мураккаб контурли маҳсулотлар, архитектурний ва безекли ойналар, газобетон,

пенобетон, пеноойна ва пеноизол кабиларга бўлган кучли талаб кризис пайтидаги юқори божхона тарифларига қарамасдан 1,5-2 йил давомида экспорт қилиш имконини беради. Чунки МДХ давлатлари ва Европа давлатларининг кўпида бундай конлар мавжуд эмас ва улар тўлалигича буларни экспорт қилишга мажбур. Бунинг яна бир сабаби бундай турли конларнинг кўпи фақат Республикамиз ҳудудида мавжуд. Масалан Навоий мармарлари дунёда биринчи ўринда туради. Бу каби имкониятлар инқирозга қарши кўраш омили бўлмиш Навоий ЭИИХсини ўрганишга бўлган қизиқишни янада оширади.

Эркин индустриал-иқтисодий зонанинг муваффақиятини белгиловчи энг муҳим жиҳатлардан бири – бу унинг ёнида жойлашган трансконтинентал интермодал хаб бўлиб, у 2009 йил январидан буён юк ташиш бўйича дунёда етакчи саналган “Кореан Эйр” компанияси томонидан бошқарилмокда. Албатта, бу тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг Ўзбекистонга кириб келишини сезиларли даражада ошишига замин яратади.

Автомобиль, темир ва ҳаво йўлларининг энг муҳим чорраҳасида жойлашган Навоий шаҳри аэропорти Жануби-шарқий Осиё мамлакатларини Марказий ва Жанубий Осиё, Яқин Шарқ ҳамда Европа қитъаси мамлакатлари билан боғлайди. Яқин вақт ичида Навоий шаҳри аэропорти ҳаво қатнови орқали Осиё ва Европанинг Сингапур, Дехли, Бангкок, Франкфурт ҳамда Милан каби йирик шаҳарлари билан боғланади. Эркин индустриал-иқтисодий зона ҳудудида махсус солиқ, божхона ҳамда валюта режимлари, резидент бўлмаганлар учун кириш ва чиқиш, ишлаш учун рухсатнома олишнинг соддалаштирилган тартиби жорий этилади. Бундан ташқари, ер солиғи, мулк солиғи, даромад солиғи, ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш ва ободонлаштириш солиғи, ягона солиқ тўловидан озод қилиш каби чоралар кўзда тутилган. Ҳозирда инвестицион лойиҳалар, асосан нефть ва нефть-газ, газ ва газ-кимё, тўқимачилик, электротехника саноати,

ахборот технологиялари, телекоммуникациялар, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш, фармацевтика, озиқ-овқат саноати, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш, туризм соҳаларидаги аниқ соҳаларида тузилмоқда. Навоий шаҳрида эркин индустриал-иқтисодий зонанинг ташкил этилиши билан Ўзбекистонга бўлган қизиқиш ортиб, таҳлилчиларнинг фикрига кўра, бу нафақат Корея компаниялари, балки бошқа мамлакатлар ишбилармонларининг фаоллигини оширишга хизмат қилади.

Ўзбекистоннинг денгизга чиқадиган йўли йўқ. Лекин Навоийдаги логистик хаб лойиҳасини амалга ошириш орқали мазкур камчиликни енгиб ўтиш мумкин. Бу ерда автомобиль ва темир йўллари ҳаво йўллари билан уйғунлашади. Бу эса Ўзбекистонга иқтисодий тараққиёт борасида жиддий силжишга эришиш имконини беради. Бу – мамлакатимизнинг иқтисодий тараққиётига кучли туртки берди. Навоий шаҳридаги эркин индустриал-иқтисодий зона кўплаб хорижий фирма ва компанияларни жалб қилиб, Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланишига ҳисса қўшади. Мамлакатингиз юқори малакали инсон ресурслари, ер ости табиий бойликлари ҳамда Марказий Осиёдаги қулай жўғрофий жойлашувга эга. Навоий инвесторлар учун энг жозибали жойга айланишига умид қилинмоқда. ЭИИХ қурилида Ўзбекистоннинг асосий ҳамкори — Корея республикаси янги технологияларга эга, Ўзбекистон эса уларни ҳаётга тадбиқ этиш истагида. Агар биз мана шу икки жиҳатни бирлаштира олсак, бундан икки томон ҳам ютади. Юқори малакали инженер-техник кадрлар, такомиллашган қонунчилик базаси, арзон нархдаги муҳандислик-энергетика коммуникациялари Корея компанияларини мазкур бозорга жалб қилувчи омиллар ҳисобланади. Бошқа ижобий жиҳатлар шундаки, Ўзбекистон МДХ мамлакатлари билан яқиндан ҳамкорлик қилади ва уларнинг ҳудудига ўз тайёр маҳсулотларини божхона тўловларисиз экспорт қилиш имконига эга. Ўзбекистон бой минерал ресурсларга эга бўлиб, сиёсий барқарорлик

шароитида инвестицияларни жалб этиш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилиб, ишлаб чиқаришнинг турли соҳаларига энг янги технологияларни тадбиқ қилиш жараёни ҳам давом этади. Буларнинг бари яқин келажакда Ўзбекистон иқтисодиётининг юқори суръатдаги ўсишини таъминлайди.

**III боб. Миллий иқтисодийётга тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни
жалб қилишни такомиллаштириш йўналишлари**

**3.1. Миллий иқтисодийётга тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб
қилиш билан боғлиқ муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари**

Эришилган ютуқлар билан бирга, ТТХИларни мамлакатимиз иқтисодийётига жалб қилиш борасида тўсиқ ва камчиликлар мавжуд. Бунинг яққол мисоли қилиб, инфраструктуранинг суст ривожланганлиги, Ўзбекистоннинг инвестициявий жозибадорлигини жаҳон ОАВларида рекламасининг йўқлиги, инвестицияларнинг вилоятлараро тақсимоотида юқори дифференцияланганлиги, валюта тўла конвертирлашга эришилмаганлиги ва ҳқз.ларни келтиришимиз мумкин). Шу нуқтаи назардан ҳам хорижий инвестицияли корхоналар фаолиятини жонлантириш ва бевосита хорижий инвестициялар оқимини кўпайтириш мақсадида қуйидаги тадбирлар амалга оширилиши керак:

1. Мамлакат инвестиция иқлимини яхшилаш ва муаммолар ечимини топиш мақсадида, хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар мутахассислари, ҳудудий ҳокимликларининг мутахассис вакиллари, инвестиция имкониятига эга бўлган йирик компания ва корхоналар раҳбарлари ҳамда республиканинг инвестициялар соҳасидаги етук олимлари иштирокида, **кенг жамоатчилик ўртасида очик мулоқот ташкил қилиниб, мавжуд муаммолар ошкоралик билан ҳар томонлама муҳокама этилиши** лозим. Шу асосда масалага кенг жамоатчилик фикрини жалб қилган ҳолда, мутахассислар, олимлар ва амалиётчилар ўртасида илмий ва иқтисодий асосланган ягона инвестиция сиёсатини, шунингдек, қабул қилинган қонун ва қарорларни амалда ишлаш механизминини ишлаб чиқиш ва ҳаётийлигини таъминлаш лозим.

2. Хорижий инвестициялар оқимига таъсир қилувчи омиллардан бири сифатида **маркетинг тадқиқотини заиф** олиб борилаётгани, натижада

кўплаб ишлаб чиқарилган маҳсулотлар омборларда қолдиқ бўлиб қолаётганлиги кўрсатилмоқда. Бу муаммони фақат инвестицияларнинг ўзига боғлиқ, ечимини изламасдан, аҳоли ва корхоналарнинг истеъмол қобилиятини кўтариш, ишлаб чиқарилган товарлар ва хизматларга иисбатан соғлом талаб даражасини ошириш нуқтаи назаридан қаралиши мақсадга мувофиқ бўлади.

3. Корхоналарнинг **молиявий кўрсаткичлари ҳамда иқтисодий индикаторлар ҳақида ҳолис ва ишончли ахборот таъминоти** ҳамон яхши йўлга қўйилгани йўқ. Бу масалани ҳал қилиш учун муқобил ва мустақил нодавлат ахборот агентлари ташкил қилиниши лозим.

4. Хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг **ҳудудий таркибида нотекислик** сақланиб қолмоқда (*З-Илова*). Инвестицияларни тақсимлашда қулай жойлашувга эга, инфратузилмаси ривожланган индустриал минтакалар – Тошкент шаҳри, Тошкент вилояти, Навоий вилояти ҳамда устувор, стратегик аҳамиятга эга лойиҳалар молиялаштирилаётган Қашқадарё вилояти ҳиссаси юқори бўлгани ҳолда, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришга ихтисослашган Сирдарё, Хоразм, Жиззах вилоятларининг улуши оз ҳисобланади.

Таҳлиллар кўрсатишича, республика ҳудудларига хорижий инвестицияларни жалб қилишда қатор муаммолар мавжуд:

- инвестиция инфратузилмасининг етарлича ривожланмаганлиги банклар, инвестиция фондлари ва лизинг компаниялари фаолиятини рағбатлантириш ва инвестициялоийҳаларини амалга оширишда уларнинг иштирокини самарали йўлга қўйиш;

- тадбиркорларнинг бизнес-кўникмалари, шу жумладан, инвестиция лойиҳалари билан ишлаш тажрибаси ва ҳуқуқий билимлари етарли эмаслиги - ҳудудларда консалтинг, маркетинг ва юридик хизмат кўрсатувчи марказлар ташкил этиш ва фаолиятини ривожлантириш;

3.1.1-жадвал

Хорижий инвестиция ва кредитларнинг минтакавий таркибининг ўзгариши, (%)

	2001	2002 й.	2003 й.	2004 й.	2005 й.	2006 й.	2007 й.	2008 й.	2009 й.
Ўзбекистон Республикаси	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Қорақалпоғистон Республикаси	1,7	1,6	2,8	8,4	5,1	6,1	0,5	1,6	0,3
Андижон вилояти	1,1	4,6	4,9	1,8	3,7	2,5	1,1	3,4	5,4
Бухоро вилояти	2,1	1,0	2,9	4,8	4,1	3,8	36,0	11,7	1,4
Жиззах вилояти	3,4	4,4	0,1	1,2	0,7	1,9	0,4	1,1	1,3
Қашқадарё вилояти	25	24,4	16,9	9,5	7,9	17,7	16,7	31,7	35,0
Навоий вилояти	5,8	11,8	3,5	1,4	7,8	0,8	0,5	2,9	0,2
Наманган вилояти	0,9	2,7	3,7	1,6	1,9	1,7	1,1	2,6	1,9
Самарқанд вилояти	3,4	2,4	1,9	3,5	5,2	4,0	1,1	2,2	2,4
Сурхондарё вилояти	1,0	0,3	0,2	2,4	1,6	1,7	0,9	5,0	0,9
Сирдарё вилояти	0,9	1,5	0,4	2,1	1,4	2,3	0,2	0,6	2,9
Тошкент вилояти	8,7	7,4	8,9	10,6	8,1	6,3	3,6	3,4	9,6
Фарғона вилояти	4,5	14	22,8	2,3	2,4	3,1	1,4	4,9	4,1
Хоразм вилояти	1,5	2,7	10,2	3,7	1,4	4,6	1,9	0,8	0,5
Тошкент шаҳри	39,8	21,1	20,8	46,7	45,7	43,7	34,9	28,1	34,1
Тақсимланмаган	-	0,1	-	-	3,0	-	-	-	-

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

- инвестиция таклифлари ва лойиҳа техник-иқтисодий асосларининг белгиланган талабларга жавоб бермаслиги – тадбиркорларга инвестиция лойиҳаларини ишлаб чиқишда тижорат банклари, ҳудудлардаги савдо-саноат палатаси ва бошқа масъул идоралар томонидан амалий ёрдам кўрсатилишини маҳаллий ҳокимликлар томонидан ташкил этиш ва доимий назоратга олиш;

- лойиҳа ташаббускорлари молиявий-иқтисодий ҳолатининг очкорлиги – инвестиция дастурлари ва ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича дастурларга киритиш таклиф этилаётган лойиҳалар ташаббускорларининг молиявий-иқтисодий ҳолатининг маҳаллий ҳокимликлар ва тижорат банклари томонидан чуқур таҳлил қилиниши;

- маҳаллий ҳокимликларнинг хорижий инвесторларни ҳудуд тўғрисида тўлиқ инвестицион муҳитга оид маълумотлар билан таъминлашда фаол иштирок этмаётганлиги – хорижий инвесторларни тўлақонли равишда ахборот (инвестиция лойиҳалари ва бизнес таклифлар базаси, ҳудудий

матбуот нашрлари, иқтисодий таҳлил хом-ашё ва меҳнат салоҳияти тўғрисида маълумотлар) билан таъминлаш учун ҳар бир ҳудуд бўйича “Вилоят инвестиция салоҳияти” вэб-порталини ташкил этиш, инвестиция фаолиятига оид конференциялар, семинарлар ва тақдимотлар (республика ҳудудида ва хорижий мамлакатларда) ўтказиш.

- Айрим корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш ва уни экспорт қилишдаги мавжуд муаммолар:

- Хом-ашё сотиб олишга айланма маблағлар етишмаслиги – корхонанинг молиявий-иқтисодий аҳволини ўрганиб чиқиб, уни молиявий соғломлаштириш, қарзларини реструктуризация қилиш бўйича мувофиқлаштириш ишларини олиб бориш орқали 2011 йил экспорт истикболини бажаришга амалий ёрдам кўрсатиш;

- Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишловчи корхоналарда хом-ашёнинг етишмаслиги (помидор, ўрик, ва б.) – ишлаб чиқариш кучларини оқилона жойлаштириш ва хом-ашё базаси билан боғлиқ масалаларни лойиҳа ташаббускорлари билан бирга ишлаб чиқиш;

- Инфратузилмага оид муаммолар, шу жумладан, корхоналарнинг электр энергия, табиий газ, сув ва ёқилғи маҳсулотлари билан таъминлашда узилишлар мавжудлиги – экспортёр корхоналарни узлуксиз равишда электр энергияси ва табиий газ билан таъминлаш бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ва назоратга олиш;

- Технология ва асбоб-ускуналарнинг эскирганлиги, ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг халқаро стандартларга жавоб бермаслиги ва рақобатбардош эмаслиги – технологик асбоб-ускуналарни замонавийлаштириш мақсадида халқаро кўргазма-савдоларда иштирок этишни таъминлаш, тежамкор технологияларни танлаш ва уларни молиялаштириш манбаларини аниқлаш;

- Корхоналарда маркетинг хизматининг тўғри ташкил қилинмаганлиги, товар ишлаб чиқарувчиларнинг чет эл бозорлари, ишлаб чиқарувчилари ва

харидорлари тўғрисидаги маълумотлар билан таъминланмаганлиги, корхоналарда маркетинг билан шуғулланувчи ходимлар билимининг, малакасининг етарли даражада эмаслиги – кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг ишлаб чиқариш ҳамда экспорт салоҳияти, маркетинг ва маҳсулотларни сотишга бағишланган ўқув мавзулотлари, семинарлар ва кўргазмаларни ташкил этишни мунтазам йўлга қўйиш лозим.

5. Қўшма корхоналар фаолият юритишдаги яна бир муҳим муаммо бу **миллий валютамиз сўмни барқарорлиги ва мустаҳкамлиги** билан боғлиқдир. Президентимиз таъкидлаганидек: «Бугунги энг муҳим вазифа валютамизни бақувват, дунёда обрўли валютага айлантиришдир. У юксак қийматга ва катта кучга эга бўлиши лозим. Сўмнинг барқарорлигини таъминлаш ва қадрини ошириш - умуммиллий вазифа. Республикаимиздаги барча фуқароларнинг фаровонлиги ана шу вазифанинг ҳал этилишига боғлиқ»²⁴.

Бу муаммони ижобий ҳал қилиш бўйича республика ҳукумати томонидан қатор чора-тадбирлар ишлаб чиқилиб, амалга оширилмоқда, яъни республикада валюта сиёсатини эркинлаштириш дастури амалга оширилмоқда. Хусусан, валюта курсларини унификациялаш жараёнини чуқурлаштириш, биржадан ташқари валюта айирбошлаш операциялари микёсини кўпайтириш ишлари бажарилмоқда. Қилинаётган ишлардан асосий мақсад эса жорий операциялар бўйича тўлиқ конвертацияга тезроқ ўтиш учун зарур шарт-шароитлар яратишга эришишдир. Ушбу мақсадга эришиш учун:

- биринчидан, миллий валютанинг тўла конвертациялашувига ўтиш жараёни ижобий кечишини таъминлаш ва кафолатлаш мақсадида валюта ресурсларини излаб топиш учун барча халқаро молиявий тузилмалар билан амалий ҳамкорлик қилиш;
- иккинчидан, валюта айирбошлаш операцияларида қатнашувчи банклар ва айирбошлаш шахобчалари сонини кескин кўпайтириш, шу тариқа айирбошлаш шахобчалари орқали валюта сотиш ҳажмини ошириш учун зарур бўлган рағбатлантирувчи омилларни вужудга келтириш;
- учинчидан, айирбошлаш шахобчаларида валюта айирбошлаш операциялари ҳажмининг ўсишини инобатга олган ҳолда, валюта сотиш шартлари ва талабларини эркинлаштириш, яъни валюта сотишдаги чеклашларни босқичма-босқич камайтириб бориш зарур²⁵.

Миллий валютани эркин конвертирланишига эришиш қийин масала ҳисобланади ва у иқтисодий таркибий жиҳатдан қайта қуриш, ташқи иқтисодий фаолиятни кенгайтириш ҳамда пул – кредит ва валюта сиёсатини такомиллаштиришни талаб қилади. Чунки дунёнинг ҳамма мамлакатлари ҳам эркин конвертирланадиган валютага эга эмас. Миллий валютанинг қадрини ошириш учун ҳар бир давлат ўз ҳудудида валютани тартибга солиш усуллари билан миллий валютани бошқа валюталарга эркин айирбошланишини

²⁴Каримов И. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. Т.:Ўзбекистон, 1995, 200-б.

²⁵Бозор, пул ва кредит. Каримов Н., Юсупов Н., Хорижий инвесторлар иштирокидаги лойишчаларни молиялаштириш. 2001, 6-сон, 53-б.

таъминлайдиган барча шарт-шароитларни юзага келтириши шарт. Бир қатор давлатларнинг тажрибаси шуни кўрсатадики, эркин конвертацияга фақатгина иқтисодийнинг маълум бир ривожланиш босқичида эришилади. Ўзбекистон Республикасида валютани тартибга солиш тизимининг шаклланиши мустақилликка эришилгандан сўнг 1991 йилда “Ташки иқтисодий фаолият тўғрисида” ва “Ўзбекистон Республикасида чет эл инвестициялари тўғрисида”ги қонунлар қабул қилингандан сўнг юзага келди. 1992 йилдан ҳозирги кунгача Марказий банкнинг фаолияти асосий йўналишлар сифатида миллий валютани муомалага киритиш учун шарт – шароитлар яратиш ва миллий валютани қадрини ошириш танланди. 1993 йилда “Валютани тартибга солиш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси қонуни қабул қилиниши билан Марказий банк томонидан валютани тартибга солиш бўйича қайтадан амалий меъёрий – ҳуқуқий база яратилди. Бу қонун Марказий банк миллий валюта қадрини ошириш учун валюта захираларини ташкил этилиши ва сўмнинг ички конвертациясини таъминлаш учун ички валюта бозорини ривожлантиришини белгилаб беради. Валюта захираларини шакллантириш ниҳоясига етмаган шароитда, валюта бозорини ривожлантириш мақсадида Марказий банк, молия вазирлиги билан биргаликда 1994 йили республика корхоналарининг экспортдан тушган тушумларининг 15 фоизини мажбурий сотишни тасдиқлади. Бу вақтда мазкур мажбурий сотувдан ташқари экспортдан тушган тушумдан олинадиган 15 фоизли солиқ ҳам мавжуд эди.

Ҳозирги вақтда импорт ўрнини босувчи ёки экспортга йўналтирилган ишлаб чиқариш технологиясини ва республикага биринчи даражали халқ истеъмоли моллари олиб келинишини таъминлайдиган корхоналарга ички валютага устивор тарзда конвертирлашнинг ишлаб чиқилган механизми амал қилмоқда. Бундан ташқари, республика ҳукуматининг қарорига мувофиқ, чет эл инвестицияси иштирокидаги экспортга йўналтирилган ва импорт ўрнини босувчи маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи корхоналарга сўмдаги маблағларни эркин айрбошланадиган валютага ўз вақтида конвертирлаш, шу жумладан,

чет эл таъсисчиларига тегишли улушнинг фойдасини ва дивидентининг конвертирланиши кафолатланган. Валюта операцияларини ва валюта бозорини ривожлантиришдаги кейинги қадам бўлиб, корхоналарнинг валюта тушумидан Марказий банкка 30 фоизлик мажбурий сотиш бекор қилинди ва бунинг ўрнига валюта бозорини эркинлаштирувчи, биржадан ташқари валюта бозори юзага келтирилди. Бу – ваколатли банкларга талаб ва таклифдан келиб чиқиб, мустақил равишда айирбошлаш курсларини ўрнатиш имкониятини яратди. Ваколатли банкларнинг биржадан ташқари валюта бозорида операциялар ўтказишининг манбаси бўлиб, корхоналарнинг 30 фоизлик мажбурий сотишдан ташқари, уларнинг ўз ресурслари ҳамда мижозларининг чет эл валютасидаги депозитлари ва бошқа жалб қилинган маблағлари ҳисобланади. Миллий валютадаги вакиллик алоқаларни ривожлантириш бевосита халқаро савдо алоқаларида миллий валюта – сўмдан кенг миқёсда фойдаланишга асос бўлади. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси билан эркин савдо тизими ва энг юқори даражада қулайликлар яратилишини кўзда тутувчи битимлар имзоланган давлатнинг хўжалик юритувчи субъектлари билан миллий валютада товарларни экспорт ва импорт қилиш учун республика корхона ва ташкилотлари томонидан шартномалар имзоланишини мақсадга мувофиқ ҳолда амалга ошишини таъминлаш халқаро молия муносабатлари тизимининг ажралмас қисми бўлган валюта операцияларининг самарасини оширишга имконият беради.

6. Хорижий инвестициялар иштирокидаги инвестицион лойиҳаларни, уларнинг барча ҳужжатлари, техник иқтисодий асосини сифатли ва талаб даражасида ишлаб чиқарувчи **профessional лойиҳа инжиниринг компанияларининг санокли эканлиги ва яхши ривожланмаганлиги**, уларнинг малакали кадрлар билан таъминланмаганлиги ҳам жиддий муаммо бўлиб турибди.

Ушбу компаниялар томонидан кўрсатилаётган хизматлар талаб даражасида эмас. Улар хорижий молиявий институтлар шартларига мос келмайди, уларнинг экспертизада лойиҳанинг асосланмаган томонлари-камчиликлари кўзга ташланиб қолмоқда. Бу лойиҳа ҳужжатларининг асосли равишда тайёрланмаганлиги, ҳисоб-китобларда ноаниқликлар мавжудлиги билан изоҳланмоқда.

7. Республикадаги сиёсий ҳаётга бўлган **ташқи таҳдид**нинг сақланиб келаётганлиги ҳам жиддий муаммо бўлиб қолмоқда. Шу ўринда Республикамиз президенти И.А.Каримовнинг ушбу сўзларини эслаб ўтишни жоиз деб ҳисоблаймиз: «Халқаро хавфсизлик ва барқарорлик муаммоси янги аср бўсағасида ҳамон жаҳон ҳамжамияти олдида турган энг асосий муаммолардан бири бўлиб келмоқда, фарқ фақат шундаки,

эндиликда «совуқ уруш» асоратлари, хуружлари ўрнига тинчлик, барқарорликка таҳдид солувчи куч сифатида халқаро террорчилик ва экстремизм, тажовузкор миллатчилик ва сепаратизм жаҳон сахнасида чикмоқда»²⁶. Мамлакатдаги тинч ҳаётга таҳдид солаётган минтакавий можаролар, диний экстремизм ва фундаментализм, коррупция ва жиноятчилик каби хавфлар республикамизда фаолият юритаётган инвесторларда мамлакатимиздаги инвестицион ҳолатга нисбатан салбий муносабат шаклланишига олиб келиши мумкин.

8. Аҳоли иқтисодий саводхонлик даражаси талаб даражасида эмаслиги, жамиятнинг хорижий инвесторларга бўлган муносабатининг етарли даражада шаклланимаганлиги аҳолида, маҳаллий ишбилармонларда хорижий инвесторларга бўлган жиддий муносабатнинг шаклланимаслигига сабаб бўлмоқда. Кўпгина ишбилармонлар, хорижий капитал иштирокида маълум бир лойиҳани амалга оширолмас ва ишлаб чиқаришни йўлга қўймоқчи бўлган маҳаллий тадбиркорларда хорижий инвесторларга бўлган эскича муносабат ҳали ҳам сақланиб келмоқда. Бу собиқ иттифоқ салбий асоратларидан бири ҳисобланади. Яъни кишиларда чет давлатдан келган шахслар (жумладан инвесторлар) ҳар томонлама юқори даражада ривожланган ва айниқса иқтисодий жиҳатдан анча мустаҳкам, деган фикр сақланиб келмоқда. Хорижий инвесторлардан маблағларни иложи борица кўпроқ жалб этиш, инвестиция қайтишига катта аҳамият бермасликка интилиш кучли бўлмоқда.

Хорижий инвесторлар маблағлари бу кичик ва ўрта бизнес субъектларига бериладиган бегараз инсонпарварлик ёрдами эмас. Шунинг учун ҳар бир тадбиркор лойиҳанинг молиявий режасини тузишда хорижий инвестор ўрнида ўзини ҳис қилиши ва шунга яраша маблағлар ҳаракати прогнозини тўғри ҳисоблаб чиқиши зарур. Бошқача қилиб айтиладиган бўлсак, хорижий инвестор ҳам маҳаллий ҳамкорга ўхшаб, маълум вақтдан сўнг фойда олиш мақсадида маблағларини маълум бир соҳага жойлаштиради. Агар у инвестиция рентабеллигига эришмаса, лойиҳадан кўзланган фойдани олмаса, хорижий инвесторнинг лойиҳага бўлган қизиқиши сусаяди. Бу бошқа инвесторларнинг республикамизда кичик ва ўрта бизнес соҳасига бўлган фикри, муносабатига салбий таъсир этиши мумкин.

Шунингдек, республикамизда ўз иш фаолиятини амалга оширолмас бўлган хорижий инвесторларнинг ўз мажбуриятларини бажармаслик ҳолатлари ҳам учрамоқда. Хорижий инвесторларнинг ўз зиммасига олган мажбуриятларини бажармаслиги, жумладан, қўшма корхона низом жағармасига ўз вақтида бадалларни киритмаслиги, бадал киритиш ва асбоб-ускуна етказиб бериш бўйича кафолатларни ўз вақтида тақдим этмаслиги, асбоб-ускуна етказиб бериш ва монтаж қилишда камчилик ва хатоларга йўл қўйиш ҳолатлари мавжуд.

9. Мамлакатда телекоммуникация ва алоқа тармоқлари жаҳон стандартларига жавоб бера олмаслиги, реклама-ахборот таъминотидаги тақчиллик мавжудлиги ҳам хорижий инвесторлар фаолият юритишига муайян тўсик бўлади.

Ушбу муаммони барҳам топтириш мақсадида президент фармонида “ахборот тармоғини ҳамда устувор инвестиция таклифларини ва мамлакатимиздаги ва чет элдаги потенциал шериклар тўғрисида ягона маълумот базасини яратиш”²⁷ белгилаб берилган. Алоқа борасидаги муаммоларни ечишда амалий кадам сифатида 1992-1996 йилларда телекоммуникацияларни тиклаш ва ривожлантириш махсус дастури ишлаб чиқилди. Уни амалга оширишда Жанубий Кореянинг «Samsung» ва «Daewoo» компаниялари фаол иштирок

²⁶ «Халқ сўзи» газетаси, Бобоев А. мақоласи. Жаҳоншумул ташаббуслар ва самарали учрашувлар (Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримовнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг «Минг йиллик саммити» деб ном олган сессиясидаги нутқи) 2000 йил 12 сентябрь.

²⁷ Ўша манба.

этди. Натижада, халқаро алоқаларнинг илгари ишлаб турган 13 линияси ўрнига 150 дан ортиқ линияси ташкил этилди. Улар туфайли 6 та Европа мамлакатлари ва Япония билан бевосита алоқа ўрнатилди²⁸.

10. Маҳсулот бозори, нуфузли рақобатчиларнинг нарх ва ишлаб чиқариш сиёсати, хом ашё материалларига бўлган имкониятлар, янги ишлаб чиқаришни ташкил этиш натижасида келиб чиқиши мумкин бўлган экологик ҳолатни баҳолаш бўйича **маълумотларнинг етишмаслиги** жиддий муаммо бўлиб қолмоқда.

11. Мамлакатда қулай инвестицион фаолиятни яратиш бўйича амал қилиб келаётган қонуний-ҳукукий база, хориж сармояси учун яратилган имтиёз ва қулайликларни **тарғибот-ташвиқот қилиш ишлари суғ** кечмоқда. Жойлардаги ҳуқуқни муҳофаза қилиш муассасалари томонидан республикада инвестицион фаолиятни тартибга солиш ва ҳимоя қилиш қонуний базасининг тўғри амалга оширилишини суғ назорат қилиш ҳолатлари учрамоқда.

12. Хорижий инвестициялар фаолияти тўғрисидаги **қонунчиликда ҳам қатор муаммо ва камчиликлар** мавжуд. Жумладан, 1998 йил 30 апрелда қабул қилинган «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида «чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари талабига риоя этган ҳолда экспорт- импорт операцияларини мустақил равишда амалга оширадilar. Ўзлари ишлаб чиқарган маҳсулотни экспорт қилганларида бундай маҳсулот лицензияланмайди ва квоталанмайди»²⁹, дейилган. Бизнингча, бу ерда биргаликда ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг қайси қисми лицензияланмаслиги ва квоталанмаслиги тўғрисида аниқлик киритиш зарур.

13. Қўшма корхоналар ва хорижий сармоя иштирокидаги бошқа турдаги тадбиркорлик фаолиятини рўйхатдан ўтказишдаги **тўсиқлар қўп** ва рўйхатдан ўтказиш **қўп вақт** талаб қилади.

Ҳар қандай хорижий инвестор қўшма корхона ташкилқилишдан аввал бу тадбир ўзи учун қандай ва қанча иқтисодий самара беришини тахмин қилиб кўради. Агар инвестор ихтиёридаги бойлик бирламчи иқтисодий самара бермаса, у ҳеч қачон ўзга бир давлатда қўшма корхона тузишга рози бўлмайди. Демак, хорижий инвесторлар учун бошқа давлатлардагига қиёслаганда шундай иқтисодий шарт-шароитлар яратиб беришимиз керакки, пировардида, улар ҳам, биз ҳам иқтисодий-ижтимоий самара олайлик. Бунинг учун биз, аввало қўшма корхоналар учун иқтисодий инфратузилмани такомиллаштиришимиз лозим.

Четдан жалб қилинаётган маблағларнинг етарли даражада самарали эмаслиги ва кейинги пайтда кузатилаётган унинг янада пасайиш хавфи жавоб чораларини кўришни тақозо этади. Ўзбекистон Республикаси Макроиқтисодиёт ва Статистика вазирлиги маълумотига кўра, 1999 йилда асосий сармояга қилинган инвестициялар 503 миллиард сўмни ташкил этди, шунинг 23 миллиард сўми чет эл инвестицияларидир.³⁰ Шу мунособат билан чет эл инвестицияларини жалб қилиш ва улардан фойдаланиш механизмини такомиллаштириш йўллари белгилаб олиш жуда муҳимдир. Инвестицияларнинг у ёки бу мамлакат иқтисодиётига кириб келиши иқтисодий ва ижтимоий тараққиётнинг ўзига хос катализатори бўлиб хизмат қилади.³¹ Гап фақат унинг базасида янги ишлаб чиқаришни ташкил этишда эмас, гарчи бу жуда муҳим бўлса ҳам. Лекин, инвестицияларнинг илгари етарли даражада ишлатилмаган табиий, ишлаб чиқариш ва меҳнат потенциалларининг ҳўжалик жараёнига қўшилишини жадаллаштирувчи омил

²⁸«Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида ташқи иқтисодий фаолиятнинг роли» мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. – Т.: ТДИУ, 2005.

²⁹Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Чет эл инвестициялари тўғрисида» 1998 йил 30 апрел.

³⁰Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт Вазирлиги ва Статистика Қўмитаси маълумотлари.

³¹Ҳикматов А. Иқтисодий ислохотларни эркинлаштириш ва инвестиция сиёсати. // Бозор пул ва кредит журн. 2000. №6. 49-40 б.

сифатидаги вазифаси муҳимроқдир. Чет эл сармояси миллий ресурслар билан узвий қўшилган ҳолда илғор технологияларни қўллаш, ходимлар малакасини ошириш ва маҳаллий ишлаб чиқариш ресурсларидан фойдаланишни жадаллаштириш асосида юқори интеграл самара беради.

Чет эл сармоясидан фойдалансада, ҳар қандай мамлакат аввало ўз иқтисодиётини мустақил иқтисодиёт сифатида ривожлантиришга интилади. Шундай қилиб, ушбу вазиятда маълум қарама-қаршилик мавжуд: миллий иқтисодиётнинг мустақиллигини чет эл инвестицияларини жалб қилиш шарт-шароитлари билан қандай қилиб мослаштириш мумкин? Бу муаммони бутун бошли ташқи иқтисодий алоқалар турларини қўллаган ҳолда ҳал этиш мумкин. Тажриба шуни кўрсатмоқдаки, бунинг учун ушбу масалага иккала томон манфаатларини ҳисобга олган ҳолда оқилона ва чуқур мулоҳаза асосида ёндашмоқ лозим. Хорижий инвестицияларнинг ялпи инвестициялардаги ҳиссасини ушбу жадвалда кўришимиз мумкин.*(1-Илова).*

Марказий Осиё мамлакатлари, жумладан Ўзбекистонда ҳам, ишсизлик даражаси юқорилигича сакланиб келмоқда. Чет эл технологияси ва бошқарувнинг янги усулларини жалб қилиш орқали миллий корхоналарнинг ишлаб чиқариш ҳажмини ошириши кутилмоқда. Ривожланаётган мамлакатлар тажрибаси бундай ташқи таъсир юқори даражадалигини исботлаш учун етарли эмас, лекин тажрибага асосланган далиллар тахминича хорижий инвестициялар ишсизликни камайитишга унча катта таъсир қилмайди².

Фарб олимлари Хансон ва Гаррисон (1995), Финстер ва Хансон (1996), шунингдек, Эйткен ва бошқалар (1996) сўнгги изланишлари шуни кўрсатмоқдаки, хорижий компаниялар ишга юқори малакали мутахассисларни жалб қилишади. Марказий Осиё регионида юқори малакали ишчи кучи орасида ишсизлик даражаси паст. Қўшма корхоналарда иш ҳақи миллий корхоналардагига нисбатан юқори даражада бўлганлиги сабабли миллий корхоналардаги малакали ишчи ва хизматчилар қўшма корхоналарга ишга ўтади. Миллий корхоналарда ишлаб чиқариш даражаси маълум даражада пасайиши ҳисобига қўшма корхоналардаги ишлаб чиқариш даражаси ошмоқда. Демак улар орасида тескари боғлиқлик вужудга келмоқда. Бу ерда шундай муаммо юзага келмоқдаки ишчи ва хизматчиларни малакасини ошириш, юқори малакали мутахассисларга бўлган талаб ошмоқда. «UzDaewooauto» қўшма корхонаси фаолиятига назар соладиган бўлсак, бу корхона 1996 йилда ишга тушди. Корхонада малакали мутахассисларга бўлган талабни қондириш мақсадида танлов асосида ишга қабул қилинган ишчилар Жанубий Корея республикасида «Daewooauto»нинг бош компаниясида ўз малакаларини ошириб келишди. Кўпчилик компаниялар «Daewoo» трансмиллий корпорацияси сингари кадрларга бўлган эҳтиёжини бу йўл билан қондира олмайди. Малакали кадрлар тайёрлаш ҳукумат даражасида ҳал қилиниши даркор. 1997 йилда қабул қилинган «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» бу борадаги катта қадам бўлди.

Албатта, республикамізда хорижий инвесторлар иштирокида амалга ошириладиган лойиҳаларни молиялаштиришда муаммолар, ҳал қилинмаган масалалар мавжуд. Инвестиция лойиҳаларини тайёрлаш ва амалга оширишнинг барча босқичларининг муваффақиятли рўёбга чиқиши хорижий инвесторлар ва уларнинг инвестицияларини иқтисодиётга жалб қилиш ва улар билан ўзаро манфаатли ҳамкорлик қилиш истикболларига боғлиқ. Республикада қулай инвестицион муҳитни шакллантириш бўйича ишларни янада кучайтириш бундан буён ҳам мамлакатда узоқ муддатга мўлжалланган стратегик вазифамиз бўлиб қолди.

Республикада хорижий фирмалар ва қўшма корхоналарни имтиёзли равишда солиққа тортишнинг эътиборга лойиқҳуқуқий асоси я

чоралар кўрилди. Аммо, хорижий капитални жалб қилиш ҳозирча етарли эмас, хорижий капиталли компанияларни очиш ишида бир қатор камчиликлар мавжуд, валюта алмаштириш операцияларида номукамаллик ва чекланганлик, тадбиркорлик учун инфратузилмани такомиллаштириш (йўллар, алоқа, юқори тоифадаги меҳмонлар ва бошқалар), қатор маҳаллий хўжалик тузилмалари томонидан имзоланган шартнома мажбуриятлари ва унга бўлган арбитраж йўқлиги муаммоси - Республика иқтисодий воқелигининг бошқа салбий жиҳатлари хорижий инвестицияни жадал жалб қилиш ва уни зудлик билан яхлит эркин иқтисодий ҳудудга айлантиришга халақит бермоқда.

Хулоса қилиб айтидиган бўлсак, хорижий инвестицияларнинг кириб келиши ҳамда қўшма корхоналар фаолиятини ташкил этиш ва ривожлантиришнинг муаммоларини қуйидаги йўналишларга бўлиб ўрганиш ва уларни ҳал этиш мақсадга мувофиқ бўлар эди:

- хорижий инвестицияларга оид қонунчиликни янада такомиллаштириш ва уларнинг амалиётда оғишмай бажарилиши;
- адолатли фойда олинишини кафолатловчи қулай ва барқарор юридик, иқтисодий шарт-шароитларнинг яратилиши;
- миллий валютамиз сўмнинг тўлиқ конвертациясига эришиш, унинг барқарорлиги ва мустаҳкамлигини таъминлаш;
- инвестицион лойиҳаларнинг ҳужжатларини тайёрловчи маслаҳат-инжиниринг компаниялари сонини кўпайтириш;
- республикадаги сиёсий ҳаётга бўлган ташқи таҳдид;
- реклама-ахборот таъминотидаги тақчиллик;
- телекоммуникация ва алоқа тармоқларининг жаҳон стандартларига тўлиқ жавоб бера олмаслиги;
- маҳсулот бозори, хом ашё материалларга бўлган имкониятлар, янги ишлаб чиқаришни ташкил этиш натижасида келиб чиқиши мумкин бўлган экологик ҳолатни баҳолаш бўйича маълумотларнинг етишмаслиги;
- аҳоли иқтисодий саводхонлик даражасининг пастлиги, хорижий инвесторларга бўлган муносабатнинг етарли даражада шаклланмаганлиги;
- қўшма корхоналар ва хорижий сармоя иштирокидаги бошқа турдаги тадбиркорлик фаолиятини рўйхатдан ўтказишдаги тўсиқлар қўплиги.

3.2. Тўғридан-тўғри ташқи инвестицияларни жалб этишни такомиллаштириш йўллари

Хорижий инвесторларни жалб қилишда Ўзбекистон кўпгина мавжуд бир қанча хусусиятларга эга:

- чет эллик ҳамкорларни жалб этиш учун солиқ ва божхона имтиёзлари;
- сиёсий барқарорлик;
- қулай географик жойлашув;
- мамлакатнинг муҳим транспорт коридорлари туташувида жойлашганлиги;
- МДҲ давлатлари билан ягона эркин савдо зонасида эканлиги;
- Марказий Осиёнинг марказида жойлашганлиги;
- минерал ресурслар ва қазилма бойликларга бойлиги;
- тасдиқланган резервлар 1,3 трлн. АҚШ доллариға тенг;
- мамлакатнинг жами потенциал минерал ресурслари 3,5 трлн. АҚШ доллариға тенг;
- инсон ресурслари:
- деярли 100% саводлилиқ даражаси;

Мамлакатимиз кенг кўламдаги имкониятларга эга бўлсада, хорижий инвестицияларни унумли равишда жалб қилиш учун булар кам. Иқтисодиётга чуқур таъсир қилувчи инвестицияларни жалб қилиш кўпгина чора-тадбирлар кўрилишни тақозо этади. Мамлакат иқтисодиёти чет эл капиталини кўпроқ жалб этишда:

1. Иқтисодиётга хорижий сармоя киритишдан аввал, мавжуд маҳаллий инвесторларнинг иш фаолиятига бир мунча аниқлик киритиш лозим бўлади, бунда улар фаолиятида юзага келаётган лойиҳани ташкил қилишда олдиндан режалаштиришнинг объектив эмас, балки иқтисодий имкониятларини чуқур ўрганмаслик асосида ташкил этилиши, маркетинг тадқиқоти ўтказиш тажрибасининг етишмаслиги, натижада, катта иқтисодий зарарларни келиб чиқиши, иқтисодий билимларнинг етишмаслиги каби муаммоларни бартараф этиш;
2. Хорижий сармояни жалб этишда бирламчи фойда жуда ҳам кам миқдорни ташкил этсада, лойиҳага розилик билдириш эвазига улар

- иштиёқини ошириш;
3. Паст рентабелли, бир неча йиллардан бери зарар кўриб ишлаётган объектлардан лойиҳани ишга туширишда эркин фойдаланишга рухсат бериш, зарурат туғилса, кейинчалик инвестиция киритиш шарти билан мулкни текинга бериш;
 4. Хорижий ҳамкорлар билан иш юритишда уларнинг замонавий билим ва тажрибаларидан оқилона фойдаланиш, маҳаллий кадрлар орасида потенциал малакали кадрлар сонини ошириб бориш;
 5. Хорижий инвесторларни мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёнида эркин қатнашишларига кенгрок имконият бериш;
 6. Худудда телекоммуникация ва транспорт алоқаларини яхшиланишини йўлга қўйиш, бунда хорижий инвесторга ўз лойиҳасини амалга оширишда ташкилий харажатлар ва инфратузилманинг яхши ривожланганлиги унинг инвестиция киритишга бўлган қизиқишини бир мунча ошириши алоҳида аҳамиятлидир;
 7. Корхоналарнинг **молиявий кўрсаткичлари ҳамда иқтисодий индикаторлар ҳақида ҳолис ва ишончли ахборот таъминотий**ўлга қўйиш зарур. Бу масалани ҳал қилиш учун муқобил ва мустақил нодавлат ахборот агентлари ташкил қилиниши лозим.
 8. Хорижий инвестициялар иштирокидаги инвестицион лойиҳаларни, уларнинг барча ҳужжатлари, техник иқтисодий асосини сифатли ва талаб даражасида ишлаб чиқарувчи **профessional лойиҳа инжиниринг компанияларини кўпайтириш** ва бу соҳадаги мутахассисларнинг **малакасини ошириш**;
 9. Мамлакатда телекоммуникация ва алоқа тармоқларини жаҳон стандартларига жавоб бера оладиган даражага кўтариш, **реклама-ахборот таъминотидаги тақчилликка** чек қўйиш. Ушбу ўринда аҳолининг интернет тармоғи билан таъминланганлигини ошириш ҳам муҳим ўрин тутди.

10. Мамлакатда қулай инвестицион фаолиятни яратиш бўйича амал қилиб келаётган қонуний-ҳуқуқий база, хориж сармояси учун яратилган имтиёз ва қулайликларни **тарғибот-ташвиқот қилиш ишлари кучайтириш** керак.
11. Қўшма корхоналар ва хорижий сармоя иштирокидаги бошқа турдаги тадбиркорлик фаолиятини рўйхатдан ўтказишдаги **тўсиқларни камайитириш** ва янги очиладиган корхонани рўйхатдан ўтказиш учун талаб қилинадиган вақтни қисқартириш.
12. Гарчи бу қийин бўлсада, миллий валютаимиз сўмнинг тўлиқ конвертациясига эришиш, унинг барқарорлиги ва мустаҳкамлигини таъминлаш. Бунинг учун соядаги иқтисодиётнинг ролини камайитириш зарур.
13. Қўшма корхоналарни ташкил қилишда **солиқ имтиёзларини жорий қилишда давом этиш.** Мамлакат экспорт салоҳиятини оширишда, янги иш ўринларини яратишда, давлат бюджетининг даромад қисмини солиқлар билан таъминлашда қўшма корхоналар муносиб ўрин эгаллайди. Қўшма корхоналарнинг иқтисодиётдаги ўрнини ушбу жадвалда ҳам кўришимиз мумкин (2-Илова). Шу сабабдан юртимизда хорижий инвестицияларни кенг кўламда жалб қилиш ва инвестицион фаолиятни рағбатлантириш орқали қўшма корхоналарни барпо этиш ҳамда улар фаолиятини ривожлантиришга иқтисодиётни ривожлантиришнинг асосий омили сифатида қаралмоқда. Ҳар бир инвестор ўз сармоясини бирор ҳудудга киритар экан уни бефарқ қолдирмайдиган ва эътиборини тортадиган асосий масала у ерда амал қилаётган солиқ қонунчилиги ҳамда солиқлардан берилаётган имтиёзлар масаласидир. Шу сабабдан солиқ имтиёзларини тўғри йўналишларда тақдим этиш, улардан самарали ва оқилона фойдаланишни йўлга қўйиш лозим, акс ҳолда эса имтиёзларни беришдан кўзланган мақсадларга эришилмасликка олиб келади. Бу тадбирларни тўла қонли амалга ошириш учун эса хорижий сармоялар иштирокидаги корхоналарга солиқ имтиёзларини жорий этишда қуйидаги масалаларга алоҳида эътибор қ

- инвестицион фаолликни кучайтириш мақсадида берилаётган барча имтиёزلарни бир пайтда тақдим этиш;
- қўшма корхоналарни рағбатлантириш орқали маҳаллий ишлаб чиқарувчи корхоналарни фаолиятини чеклаб қўйишни ва рақобат муҳитини бузилишини олдини олиш;
- қўшма корхоналар ишлаб чиқарган тайёр маҳсулот таркибида маҳаллий хом ашё ресурсларидан фойдаланганлик даражасига қараб уларга солиқлардан маълум енгилликлар бериш;
- солиқ имтиёзларининг жорий этилиши бюджет даромадларига ва шахсий иқтисодий манфаатларга зарар етказмаслиги лозим.

Бундай дейишимизга сабаб, айнан қўшма корхоналарга берилаётган имтиёзлар эвазига давлат бюджетининг даромадлар қисми катта ҳажмдаги маблағдан куруқ қолади. Бунда имтиёзлар эвазига корхоналар ихтиёрида қолган маблағлардан самарали фойдаланиш, қайта инвестиция қилиш ва фаолиятини ривожлантириш орқали келажакда бюджет даромадларининг барқарорлигини таъминлаш кўзда тутилади. Шу сабабдан хорижий сармоялар иштирокидаги корхоналар ўз фаолиятини тугатиб, капиталини (фойдасини) мамлакатларига олиб чиқиб кетишлари учун имтиёздан фойдаланиш муддати тугаганидан кейинги фаолиятини юритиш муддати камида 3 ёки 5 йил қилиб белгиланиши, акс ҳолда эса солиқлар бўйича берилган барча имтиёзлар суммалари бюджетга ундирилиши лозим. Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни, асосан, ўлкамиз иқлими ва географик жойлашуви ва бошқа табиий жиҳатларига монанд ҳолда ташкил этиладиган соҳаларга сафарбар этиш.

3.2.1-жадвал

*Ўзбекистонда инвестиция ва кредитларнинг соҳалар бўйича тақсимланиши
(2003-2009 й., %да)*

Кўрсаткичлар:	2003	2005	2007	2009
---------------	------	------	------	------

Ишлаб чиқариш сектори	57,1	64,1	68,3	75,7
Саноат	32,4	29,0	32,1	28,4
Қишлоқ хўжалиги	5,8	3,4	4,6	3,1
Қурилиш	0,4	0,7	1,3	2,8
Транспорт и алоқа	10,0	23,1	20,7	31,4
Савдо ва умумий овқатланиш	2,6	1,5	1,7	2,5
Бошқалар	5,9	6,4	7,9	7,5
Непроизводственная промышленность	42,9	35,9	31,7	24,3
Жами:	100	100	100	100

Манба: Давлат статистика қўмитаси.

14. Хусусийлаштириш орқали хорижий инвестицияларни жалб қилиш. Иқтисодчиолимлар фикрига кўра, хорижий инвесторларни жалб этишга йўналтирилган хусусийлаштириш сиёсати тўғридан-тўғри инвестицияларини жалб қилиш ҳажмини сезиларли даражада ошириши мумкин. Таҳлиллар кўрсатишича, хусусийлаштириш жараёнида хорижий инвестицияларни жалб қилиш мамлакатдаги бизнес юритиш ва инвестициялар учун яратилган инвестицион муҳит билан ўзаро чамбарчас боғлиқ бўлиб, бозор ислохотларини амалга оширишда муайян ютуқларга эришилган иқтисодиётларда хусусийлаштириш сиёсати воситасида йирик хорижий инвесторларни жалб этиш имконияти бошқаларга нисбатан юқори бўлади. Бундай ҳолда миллий иқтисодиётга маблағ жойлашганлиги билан боғлиқ бозор хатарлари даражаси паст, деб ҳисобланади.

Ўзбекистонда хусусийлаштириш қатор босқичларда амалга оширилиб, дастлаб кичик корхоналар,

Ушбу объектлар соғлиқни сақлаш (54 та), халқ таълими (38 та), қишло ва сув хўжалиги (23 та), маҳаллий ҳукумат идоралари қармоғидаги ижтимоий инфраструктура объектлари (171 та), ва иқтисодиётнинг бошқа тармоқларидаги корхона ва муассасалардир (103 та).

2004-2009 йилларда хусусийлаштирилган объектларнинг аксарият қисмини хусусий шахсларга сотиш (386 та) тенденцияси сақланиб қолди ва 6 та давлат ташкилоти масъулияти чекланган жамиятга ўзгартириш орқали хусусийлаштирилди. Ушбу ташкилотларнинг биронтасида акционерлик жамиятига айлантириш орқали хусусийлаштирилиши кузатилмаган. Ҳозирга келиб хусусийлаштирилиши керак бўлган деярли барча йирик ва ўрта корхоналар нодавлат мулк шаклига ўзгартирилди. Шунинг учун иқтисодиётни модернизациялаштириш шароитида амалга оширилаётган хусусийлаштириш жараёни аввалги босқичларда давлат корхоналари негизида тузилган хўжалик жамиятларининг устав фондида давлат аралашувини минимал даражага қисқартиришга йўналтирилган.

3.2.2-жадвал

Давлат объектларини хусусийлаштириш кўрсаткичлари (бирликда)

	2005й.	2006	2007	2008	2009	2010
Хусусийлаштирилган давлат корхоналарининг (ишлаб чиқариш ва ижтимоий соҳа объектлари) сони	1519	1228	980	673	631	392
Шу жумладан:						
Акционер жамиятларга ўзгартирилган корхоналар сони	75	28	3	9	-	-
Масъулияти чекланган жамиятларга ўзгартирилган корхоналар сони	981	62	75	55	38	6
Хусусий шахсларга сотилган корхоналар сони						

сотилган акционер жамиятлар сони						
Устав жамғармасида давлат улуши хусусий шахсларга сотилган масъулияти чекланган жамиятлар сони	124	365	382	119	23	53

Манба: Ўзбекистон иқтисодиёти. 2010 йил учун ахборот-таҳлилий бюллетени. – Т.: 2011. 41-б.

2010 йилда инвесторлар, шу жумладан, хорижий инвестрлар 27 та акционерлик жамиятлари назорат ва чекловчи, акцияларнинг давлат пакетлари 53 та МЧЖнинг устав жамғармаларининг улуши сотилган. Бу кўриб чиқиладиган йилда сотилган мазкур активлар кўрсаткичидан хусусийлаштириш дастурида кўзда тутилган ва ўтган йилги амалга оширилган кўрсаткичлардан анча кам. Устав жамғармасидаги давлат улуши хусусий шахсларга сотилган МЧЖлар бундан истисно.

Акцияларнинг давлат пакетларини ҳамда МЧЖ устав жамғармаларида улушларини сотиш ҳажмларининг камайиши қуйидаги омилларга боғлиқ:

- Ўзбекистоннинг хўжалик юритувчи субъектлари инвестицион жозибадорлигининг пасайиши;
- Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози туфайли хорижий инвесторлар учун хуссийлаштириладиган объектлар қийматининг юқорилиги. Қайд этиб ўтилган омиллар таъсири туфайли иқтисодиётнинг асосий тармоқларидаги қатор корхоналарнинг юқори ликвидли давлат пакетларининг савдога қўйилиши вақтинча тўхтатилди.

Хусусийлаштиришнинг ушбу босқичига хос хусусиятлардан бири – давлат мулкнинг сотилишига устуворлик берилиши, биринчи навбатда, иқтисодиётнинг асосий тармоқлари корхоналарининг акциялари, биржадан ташқари бозорда танлов савдолари ҳамда инвесторлар билан тўғридан-тўғри музокаралар ўтказиш йўли билан сотиш ҳисобланади. Хусусийлаштиришнинг бу усулларига устуворлик беришнинг сабаби шундаки, янги мулкдорлар нафақат объектнинг хусусийлаштириш

мажбуриятини тўлаш, балкиишлаб чиқаришни ривожлантириш учун маълум бир инвестиция суммасини киритиш шартини ҳам қабул қилиб сотиб оладилар. Шу тарзда, 2009 йилда акцияларнинг давлат пакети ва бошқа мулк шакллари сотиб олувчилар томонидан 34.2 млрд. сўм ва 54.8 млн. доллар миқдорида инвестицион мажбуриятлар қабул қилинган³².

Инвесторларга танлов асосида “ноль” сотув қийматида 50 та иқтисодий ночор давлат корхоналари ва ижтимоий инфраструктура объектлари қарзларни ёпиш, хусусийлаштирилаётган объектни иқтисодий ва молиявий соғломлаштиришга йўналтирилган инвестицион мажбуриятларини қабулқилиш шarti билан берилган. Сотиб олишга сарфланган харажатлардан ташқари хусусий шахслар олган инвестицион мажбуриятларининг умумий қиймати 15.6 млрд. сўм ва 17.6 млн. долларни ташкил қилди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб фикр юритиладиган бўлса, мамлакатимизда олиб борилаётган иқтисодий сиёсатни хорижий сармояни миллий иқтисодиётга жалб этишда янгича йўналишларни киритиш ва ҳали ишлатилмаган имкониятлардан имкон қадар кўпроқ фойдаланишга қаратиш лозим. Бунда масалага мамлакат иқтисодиётининг характери ва хусусияти доирасидан келиб чиқиб ёндошилади, албатта.

Юқорида санаб ўтилганлардан энг ҳаётий усул – инвестицион лойиҳани ишга туширишда, паст рентабелли ва зарар кўриб ишлаётган объектларни кейинчалик инвестиция киритиш шarti билан текинга бериш мамлакатимизнинг иқтисодий потенциалини кўтаришда энг самарали восита бўлиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 5 майда қабул қилинган “Давлат мулки айрим объектларини инвестиция мажбуриятлари эвазига бепул беришни жадаллаштириш чора тадбирлари тўғрисида”ги №209 сонли Қарори бу борада ҳаракатлантирувчи механизмни ташкил этишга ёрдам беради.

³² “Қўшма корхоналарни ташкил этишга инвестицияларни киритишнинг устувор йўналишлари ва вазифалари” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Т.: ТДИУ, 2008.

Аммо инвестициялар оқиб келишига тўсқинлик қилаётган ҳар қандай унсурларни олиб ташлаш, уларни мамлакат иқтисодиётига жойлаштиришда янгидан-янги таклифларни киритиш, имтиёзлар бериш фикримизча Ўзбекистон иқтисодиётининг потенциал имкониятларини оширишда бирламчи ва энг асосий вазифа ҳисобланади.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хорижий инвестициялар глобаллашув жараёнида энг асосий тушунчалардан бири бўлиб, у замонавий иқтисодиётни шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади. Ҳозирги кунда ўтиш даври мамлакатлари, хусусан Ўзбекистонда иқтисодиётни такомиллаштиришда чет эл капитали юзага келаётган ортиқча капитал танқислигини бартараф этишда катта ёрдам бермоқда. Бу масаланинг биринчи жиҳати бўлса, иккинчидан ривожланган мамлакатлар учун ўтиш даври мамлакатларига инвестиция киритиш ҳақиқий даромад манбаи бўлиши билан бирга “тажриба майдончаси” вазифасини ҳам ўтамоқда. Бунда ушбу мамлакатларнинг эскирган, ишга яроқсиз ҳамда янги, ҳали тажрибадан ўтмаган технологияларини инвестиция киритилаётган мамлакатларда синовдан ўтказишлари ҳисобига ортиқча даромад манбаига эга бўлаётганликлари назарда тутилмоқда.

Юқорида санаб ўтилган жиҳатлар жараёнининг ҳар икки томонга ҳам кутилган натижага эришишда керакли ёрдамни бераётганлигини кўрсатади.

Халқаро миқёсдаги инвестицион муҳитга назар ташлар эканмиз, бунда уни шартли равишда қуйидаги даврларга ажратиш мумкин бўлади:

1979-1981 йиллар, 1987-1990 йиллар ва айтиш мумкинки, учинчи босқич 1996-ҳозиргача бўлган давр. Юқоридаги босқичларни таҳлил қилиш натижасида инвестиция киритишнинг асосий омили сифатида, биринчи босқичда нефть ва нефтни қайта ишлаш саноатига киритилган инвестиция капитали, иккинчи босқичда ўтиш даври иқтисодиётидаги мамлакатларга киритилган технологик воситаларни ишлаб чиқаришга йўналтирилган, саноатни шакллантириш учун киритилган инвестиция маблағлари ва энг охирги шартли босқичда телекоммуникация, туризм ва қурилиш саноатини ташкил этиш учун киритилган инвестиция маблағлари характерланади.

Ўтиш даври иқтисодиёти мамлакатлари, хусусан Ўзбекистондаги тадбиркорлардан хориж капитали билан муносабатга киришишда талаб этиладиган энг асосий вазифа бўлиб, ҳамкорликни йўлга қўйишда, аввало тузилаётган лойиҳанинг реаллиги ва уни ўзини оқлашини олдиндан кўра

билиш, шунинг асосида қисқа муддатга киритилган хориж капиталини бирламчи ўз бизнесларини шакллантиришларига асос қилиб олиш, иккинчидан эса, мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришга ҳисса қўшиш ҳисобланади. Жаҳон мамлакатларининг инвестиция киритиш тажрибасини ўрганар эканмиз, бунда киритилаётган инвестициянинг реципиент мамлакат ижтимоий-иқтисодий менталитетига хос бўлиши шарт эмаслигини кўришимиз мумкин бўлади.

Бугунги глобаллашшув ва интеграциялашув жараёнида инвестиция киритилаётган мамлакатлар иқтисодиётининг ҳозирги аҳволи шунини кўрсатмоқдаки, хорижий инвестициялар ва чет эл капитални асосига қурилган корхоналар ўзларининг муҳим стратегик ўсиш режаларига ва истикболларига эга бўлмоқда. Бунда корхона ўзининг молиявий аҳволини барқарорлашувида чет эл капитални асосига муҳим қафолатга эга бўлиши муҳимдир.

Мамлакат хориж капиталини жалб этар экан, бунда яна бир омил ижобий статусга эга бўлади, яъни мамлакат иқтисодиётига киритилаётган хорижий инвестиция мамлакатнинг ижтимоий ҳамда иқтисодий муҳитини инсон омили характери ҳисобига яхшилашга хизмат қилади. Бунинг исботини чет эл сармоясини иқтисодиётга жойлаштиришда хорижий инвестор орқали ривожланган мамлакатларнинг ҳам бевосита реципиент мамлакат иқтисодиётини бошқаришда аралашиб қолаётганлиги, натижада барча ўтиш даври мамлакатларига хос бўлган ёмон иллатларнинг (коррупция, ўз мансабини суистеъмол қилиш, порахўрлик) ҳам бир қадар барҳам топиши натижасида ҳам кўриш мумкин бўлади. Бу эса ўз навбатида миллий иқтисодиётни шакллантиришда янгича ўзига хос механизмнинг пайдо бўлишига олиб келиши табиий.

Ўзбекистонда олиб борилаётган инвестиция сиёсатининг энг асосий жиҳати, иқтисодиётни эркинлаштириш, инфратузилмани такомиллаштириш, аҳоли турмуш тарзини яхшилиш ва халқ фаровонлиги таъминлашдан иборатдир.

Мамлакатдаги инвестицион иқлимни таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, бугунги кунда чет эл сармоясини киритишда энг асосий муаммо киритилаётган инвестицияларнинг ҳудудий тақсимланиши даражаси билан болғиқ бўлмоқда. Аммо бу борада қабул қилинган Давлат Дастури юқоридаги муаммони ҳал этишнинг ҳам бир қатор ечимларини белгилаб беради. Бунда хориж капитали негизида ташкил этилган қўшма корхоналарнинг мамлакат экспорт салоҳияти таркибида ўсиб боровчи салмоққа эга бўлишлари алоҳида эътироф этилади.

Ҳукумат томонидан олиб борилаётган инвестицион сиёсат, қабул қилинаётган қонун ва қарорлар чет эл инвесторлари учун ўз капиталларини Ўзбекистонга киритишда ўзига хос қафолат вазифасини бажармоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистон миллий иқтисодиёти хориж капиталини киритишда иккинчи босқичга ўтмоқда, яъни бунда биринчи босқичда бўлгани каби ҳар қандай хориж инвестори билан дуч келган лойиҳа устида ҳамкорликни йўлга қўявериш эмас, балки қабул қилинаётган лойиҳадан кутилаётган манфаатнинг миқёси қай даражада эканлигини бирламчи ҳисобга олиш масаланинг асосий жиҳати сифатида қаралади.

Эндиликда миллий инвестицион сиёсат қуйидаги йўналишларда ҳаракатланмоғи лозим бўлади:

- Иқтисодиётнинг таркибий қуролланишида, шунингдек такомиллашувида инвестицияларнинг фаол ҳаракатланиши;
- Ўзбекистон иқтисодиётини жаҳон иқтисодиёти билан интеграциялашувида алоҳида талаблар асосида муомалага киришиш;
- инвесторлар билан бўладиган муносабатда “очиқ эшиклар” сиёсатини юритиш, бунда технологик таъминот ва иқтисодиётнинг нисбатан кам ривожланган соҳаларини такомиллашувига йўналтирилган лойиҳалар билан имкон қадар кўпроқ ишлаш;
- лойиҳаларни миллий кредит тизими асосида молиялаштириш, бунда бирламчи қарз берувчи сифатида Ўзбекистонни танлаш;

- ижтимоий ва экологик жиҳатдан инвестиция дастуридан кутиладиган оқибатларнинг ижобийлашиб боришини алоҳида эътироф этиш.

Мамлакатимиз иқтисодиётида хорижий инвестицияларнинг жалб қилиниш тенденцияси ҳамда хорижий инвестицияли корхоналарнинг фаолиятдан келиб чиқиб, қуйидаги муаммоларни ечилиши зарур деб топдик:

- Миллий валюта – “сўм”нинг эркин конвертирланишидаги тўсиқлар мажбурлиги;
- Инвестицион лойиҳаларни ташкил этишда марказлашган ҳолда бошқарувнинг юқорилиги.
- ишлаб чиқарувчилар мустақиллигининг камлиги;
- шу билан бир вақтда лойиҳаларни бажаришда ноқонуний хатти-ҳаракатларнинг мавжудлиги;
- маркетинг тадқиқотининг заифлиги.
- профессионал лойиҳа-инжиниринг компанияларининг санокли эканлиги ва яхши ривожланмаганлиги.

Ўзбекистон иқтисодиётида хорижий инвестициялар билан олиб борилаётган иқтисодий сиёсат таҳлили натижасида қуйидаги таклифларни киритишимиз мумкин:

- Миллий валюта–“сўм”нинг эркин конвертирланишидан инвестицион лойиҳаларни тузишда имкон қадар кенгроқ фойдаланиш;
- Инвестицион лойиҳаларни ташкил этишда давлат аралашувини ва марказлашган ҳолда бошқарувни камайтириш, бунда тадбиркорларнинг бевосита хориж тадбиркорлари билан ҳамкорлик қилишларини таъминлаб бериш;
- Инвестицион лойиҳада статистик ҳисоботга қўйиладиган талабнинг қисқартирилиши, талаб этилаётган маълумотларни умумлаштириш, яъни

ишлаб чиқарувчилар фаолиятини имкон қадар мустақиллигини таъминлаш;

- Лойиҳани бажаришда масъул ходимлар учун ўз қарорлари юзасидан бўладиган жавобгарликлар бир мунча оширилиши лозим, шунда уларнинг ноқонуний ҳатти ҳаракатларига бир қадар чек қўйилади;
- Янги таклиф этилаётган лойиҳада жаҳон бозорига чиқиш стратегиясини бирламчи мақсад қилиб белгилаб олиш;
- Маҳаллий аҳолига корхоналарнинг иш фаолияти ҳақида ОАВлар орқали реклама роликлари ҳамда махсус чиқишлар орқали ҳаётий ва ишонарли маълумотларни бериб бориш.
- Хорижий инвестициялар иштирокидаги инвестицион лойиҳаларни, уларнинг барча ҳужжатлари, техник иқтисодий асосини сифатли ва талаб даражасида ишлаб чиқиш учун юқори малакали лойиҳа-инжиниринг кадрлари билан ишловчи лойиҳа-инжиниринг компанияларини кўпайтириш зарур.

Юқорида санаб ўтилган таклифларни келтиришда мамлакат иқтисодиёти имкон қадар чуқур таҳлил қилинди. Бунда инвесторлар бўладиган муносабатда “очиқ эшиклар” сиёсатини юритиш, технологик таъминот ва иқтисодиётнинг нисбатан кам ривожланган соҳаларини такомиллашувига йўналтирилган лойиҳалар билан имкон қадар кўпроқ ишлаш – диссертация ишидан олиш мумкин бўлган энг сўнгги хулосадир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

Ўзбекистон Республикаси Қонунлари.

1.Ўзбекистон Республикасининг “Чет эллик инвестициялари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни (30.04.1998й). – Ўзбекистоннинг янги қонунлари. Т. 23 – Т.: Адолат, 2000.

2.Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ҳамда “Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида: Қонун. 2005 йил 16 сентябрь //Халқ сўзи.-2005. №186-сентябрь -1б.

3.Ўзбекистон Республикасининг “Ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида”ги Қонуни. – Ўзбекистоннинг янги қонунлари. Т. 23 – Т.: Адолат, 2000.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари ва Қарорлари

4.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ёшлар йили” Давлат Дастури тўғрисидаги ПҚ 805-сонли Қарори 2008 йил 29 февралда қабул қилинган.

5.Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этишни рағбатлантириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида: Фармон. //Солиқ тўловчининг журнали.-2005.-№4.-4 б.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарорлари

6.Устувор инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш учун хорижий инвестицияларни жалб этиш механизмини такомиллаштириш тўғрисида: Қарор 2004 йил 9 февраль //Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлар тўплами. – 2004.- №

7.Қўшма корхоналар ташкил этишга хорижий инвестицияларни жалб этишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида: Қарор. 2002 йил 11 октябрь. 393-сон //Ўзбекистон Республикаси молиявий Қонунлар.-2003.-№12. 135 б.

8.Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни ҳуқуқий ҳимоя қилишни кучайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида. Ўзбекистон

Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. //Солиқлар ва божхона хабарлари. -2003. -21 (461)-16 май. -9 б.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари.

9.Эришилган ютуқларни мустаҳкамлаб, янги марралар сари изчил ҳаракат қилишимиз лозим. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2006 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2007 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2007. 13 февраль.

10.Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2007 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2008 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи газетаси 2008 йил 9 феврал.

11.Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, малакатни модернизация ва ислох этишдир. – Т.: Ўзбекистон, 2005. – 92 б.

12.Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг Ислохотлар ва Инвестициялар бўйича идоралараро мувофиқлаштириш кенгашининг 2000 йил 13.февралдаги йиғилишида қилган маърузаси. «Халқ сўзи» газетаси, 2000 йил, 2 февраль.

Дарсликлар.

Ўзбекистон Республикасида чоп этилган.

14.Ҳамедов И.А., Алимов А.М. Ўзбекистон Республикасида ташқи иқтисодий фаолият асослари. Т.: Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси “адабиёт жамғармаси” нашр., 2001.- 328б.

Россияда чоп этилган.

15. Боди, Зви, Кейн, Алекс, Маркус, Алан. Принципы инвестиций, 4-е издание.: Пер. с англ. "Вильямс", 2008. — 984 с .
16. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: Инструменты и методы оценки любых активов: Пер. с англ. - 4-е изд. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 1340 с.
17. Инвестиции: учеб. / А.Ю. Андрианов, С.В. Валдайцев, П.В. Воробьев и др. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. - 584 с.
18. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. - М.: ИНФРА-М, 2007. 1028 с.
19. Внешнеэкономическая деятельность: Учебник. / [Б. М. Смитиенко, В. К. Поспелов, С. В. Карпова и др.]; под ред. Б. М. Смитиенко, В. К. Поспелова. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: «Академия», 2007. - 304 с.

Ўқув қўлланмалар.

Ўзбекистон Республикасида чоп этилган.

20. А.В.Вахабов, Ш.ҲХажигакиев, Н.Г.Муминов. Хорижий инвестициялар: - Т.: “Молия”, 2010. – 47-50, 57-бетлар.
20. Н.Н.Расулов. Стимулирование привлечения иностранных инвестиций в экономику Узбекистана. - Т.: «ФАН», 2003. - 165 с.
21. Ё.К.Қориева, И.У.Нематов “Хорижий инвестициялар” фани бўйича таълим технологияси. / “Иқтисодий таълимдаги ўқитиш технологияси” сериясидан. – Т.: ТДИУ, 2008, 154-бет.
22. Ё.К.Қориева, И.У.Нематов “Хорижий инвестициялар” ўқув предмети бўйича: ўқув-услубий мажмуа (бакалаврият босқичи талабалари учун) / “Иқтисодий таълимда ўқитиш технологиялари” Ўқув-услубий қўлланма. - Т.: ТДИУ, 2008, 124-бет.

Россияда чоп этилган.

23. Игошин Н.В. Инвестиции, организация, управление, финансирование: Учебник 3-е изд.-М.: «ЮНИТИ : ДАНА», 2005.-448 с.
- 24.Дегтярёв О.И. Внешнеэкономическая деятельность: Учеб. пособие.Дегтярёва О.И., Полянова Т.Н., Саркисов С.В.–М.: Дело, 2005. – 325 с.
- 25.Диденко Н. И. Основы внешнеэкономической деятельности в РФ. 2-е изд. –СПб.: Питер, 2004. – 286 с.

Илмий монографиялар, мақолалар.

- 26.Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 1-қисм. Бекмуродов А., Болтабаев М., Ғойибназаров Б., Аманбаев М., Тошхўжаев М. Макroiқтисодий сиёсат ва иқтисодий ислохотлар. – Т.: ТДИУ, 2005.
- 27.Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 2-қисм. Бекмуродов А., Ҳакимов Р., Сафаров Б., Захидов Г. Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотлар ва фермерлик ҳаракати. – Т.: ТДИУ, 2005.
- 28.Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 3-қисм. Бекмуродов А.Ш., Сатторов С., Тўраев Ж., Солиев К., Рўзиев С. Кичик бизнес ва тадбиркорлик ривожига – давр талаби. - Т.: ТДИУ, 2005.
- 29.Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 4-қисм. Бекмуродов А., Тожиев Р., Қурбонов Х, Алимардонов М. Молия ва банк тизимидаги ислохотлар самараси. – Т.: ТДИУ, 2005.
- 30.Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида 5-қисм. Бекмуродов А., Таиров Ш., Махмудов Э., Исаков М., Тўраев Н. Ташқи иқтисодий сиёсат: савдо ва инвестициялар оқимлари. – Т.: ТДИУ, 2005.
- 31.Назарова Г.Г. ва бошқалар. Жаҳон иқтисодиётига интеграциялашув: тажриба ва амалиёт. Т.: ТДИУ, 2005. – 224 б.

32.Сирожиддинов Н. Проблемў повўшения эффективности внешней торговли Узбекистана. Т.: УМЭД, 2004. – 201 с.

Россияда химоя қилинган

33.Ким Ю.Жонг Развитие инвестиционной деятельности иностранных компаний в современной экономике России. Диссертация доктора экономических наук. М.: МГУ, 2006. – 385 с.

Илмий-амалий анжуманлар маърузалари тўпламлари

34.“Қўшма корхоналарни ташкил этишга инвестицияларни киритишнинг устувор йўналишлари ва вазифалари” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Т.: ТДИУ, 2008.

35. “Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида ташқи иқтисодий фаолиятнинг роли” мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. – Т.: ТДИУ, 2005.

Газета ва журналлар.

34.Халқ сўзи.

35.Ўзбекистон иқтисодий ахборотномаси.

36.Бозор, пул ва кредит.

Статистик маълумотлар тўпламлари.

37.Ўзбекистоннинг 2009 йилдаги ижтимоий–иқтисодий ривожланиши кўрсаткичлари. – Т.: Ўзбекистон, 2010. - 210 б.

38.Ўзбекистоннинг 2010 йилдаги ижтимоий–иқтисодий ривожланиши кўрсаткичлари. – Т.: Ўзбекистон, 2011. - 112 б.

Интернет сайтлар.

39.www.mfer.uz – Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо Вазирлигининг расмий сайти

40.www.uzinfoinvest.uz - «Ўзахборотинвест» агентлигининг расмий сайти.

41.www.review.uz – “Экономическое обозрение” журналининг расмий сайти

42.www.eurasinews.com – ЕвроОсиё тадқиқотлар Марказининг расмий сайти

43.www.lenta.ru– Интернет нашриёти

44.www.omad.uz – Бизнес ривож учун ахборот портали.

ИЛОВАЛАР

1-илова

*Асосий капиталга инвестициялар ва уларнинг молиялаштириш
манбалари (% и млрд. сўм)*

Кўрсаткичлар	2007 й	ўсиш %	2008 й	ўсиш%	2009 й	ўсиш%
Асосий капиталга инвестициялар	5903,5	125,8	9555,9	134,1	12531,9	124,8
Марказлашган инвестициялар	1043,7	100,5	1890,1	149,8	2517,9	124,4
бюджет маблағлари	473,4	97,8	816,6	142,7	1019,5	113,5
Бюджетдан ташқари фондлар маблағлари	338,7	107,4	585,9	143,1	927,8	147,5
Давлат кафолатидаги хорижий инвестициялар	231,6	96,8	487,6	174,1	570,6	114,8
Марказлашмаган инвестициялар	4859,8	133,1	7665,8	130,7	10014,0	125,0
Корхона маблағлари	2699,7	119,4	3940,3	120,7	4550,0	103,2
Аҳоли маблағлари	643,8	110,9	834,6	109,0	1325,0	130,5
Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар	1216,1	194,5	2376,3	161,6	3487,5	166,9
Тижорат банклари кредитлари ва бошқа маблағлари	300,2	157,2	514,6	141,8	651,5	129,9

Манба: Давлат статистика қўмитаси.

**Ўзбекистонда корхона ва ташкилотларнинг мулкчилик шакллари (1
январь, минг).**

	2001 й.		2003 й.		2005 й.		2007 й.		2009 й.	
	Сони	%	Сони	%	Сони	%	Сони	%	Сони	%
Жами	178,3	100	223,1	100	283,9	100	423,4	100	503,4	100
Давлат мулки	18,6	10,4	26,2	11,7	26,0	9,2	24,1	5,7	36,7	7,3
Нодавлат мулк	159,7	89,6	196,9	88,2	257,9	90,8	399,3	94,3	466,7	92,7
Улардан:		100		100		100		100		100
Хусусий мулк	75,5	47,3	78,5	39,8	92,4	35,8	114,5	28,6	97,1	20,8
Ширкат хўжалиги	1,2	0,8	0,6	0,3	2,7	1,0	1,9	0,5	1,4	0,3
Қўшма жамоалар	0,7	0,4	0,7	0,4	1,4	0,5	1,9	0,5	1,9	0,4
Қўшма ва хорижий корхоналар	3,1	1,9	2,9	1,5	3,2	1,2	3,6	0,9	4,3	0,9
Бошқа нодавлат ташкилотлар	79,2	49,6	114,2	58,0	158,2	61,5	277,4	69,5	362,0	77,6

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси.

3- илова

2001-2009й.да тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг ҳудудлар бўйича тақсимланиши(%да).

Ҳудудлар	Йиллар								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Қорақалпоғистон	2,7	2,2	1,5	1,6	2,8	4,5	6,7	4,8	5,2
Андижан	9,0	1,5	1,0	4,7	4,9	1,8	2,3	5,2	3,6
Бухоро	1,5	2,2	2,1	1,0	2,9	4,1	2,8	12,9	19,5
Жиззах	0,8	1,2	2,9	4,4	0,1	0,6	1,4	1,4	1,8
Қашқадарё	1,1	31,0	29,6	24,4	16,9	8,4	14,1	13,5	17,5
Навоий	1,6	4,0	9,6	11,8	3,5	9,5	10,0	5,9	4,7
Наманган	9,4	0,9	0,8	2,7	3,7	2,2	1,4	5,1	4,5
Самарқанд	9,8	5,6	3,0	2,4	1,9	2,3	4,7	6,4	4,4
Сурхондарё	0,5	1,3	0,9	0,3	0,2	1,1	2,5	5,3	4,1
Сирдарё	0,8	1,6	0,8	1,5	0,4	1,1	2,1	2,1	1,7
Тошкент в.	6,7	3,7	7,7	7,4	8,9	8,4	5,0	9,4	10,0
Фарғона	19,8	11,4	3,9	14,0	22,8	2,5	2,9	6,2	5,3
Хоразм	3,1	3,4	1,3	2,7	10,2	1,3	4,4	3,1	1,7
Тошкент ш.	33,3	30,1	35,0	21,1	20,8	41,9	39,7	18,7	16,0

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси.

**2009 йилда “Узинфоинвест” агентлиги ҳамкорлигида жалб қилинган
тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар амалган оширган инвестицион
лойиҳалар (млн. долл.)**

№	Буюртмачилар ва лойиҳалар номи	Хорижий ҳамкорлар	Инвестиция суммаси
	Жами:		9703,66
I	Қишлоқ ва сув хўжалиги, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ва истеъмол товарларини қайта ишлаш комплекси, жами:		429,88
	Компания «Ўзбекенгилсаноат» (модернизация ва қурилиш)		429,7
1	ИПнаООО «DAEWOO TEXTILE FERGANA»	ДЭУ Интернешнл (Юж.Корея)	68,00
2	ИПнаООО «DAEWOO TEXTILE BUKHARA»	ДЭУ Интернешнл (Юж.Корея)	43,00
3	ИП на ООО «Спентекс Ташкент Тойтепа»	«Спентекс», (Индия)	81,00
4	ИП «Миматаш текстиль» (Андижан)	Миматаш Текстиль (Турция)	44,00
5	ИП на базе «Бухаратекс»	SIS SAYIL IPLIK (Турция)	141,00
6	ИП «Байпак қурилиш» г.Ташкент	Байтекс тижарет (Турция)	18,70
7	ИП «HAIN TEX» (Наманган)	HAIN TEX Co Ltd (Юж.Корея)	34,00
	«Масложирпищепром»Ассоциацияси		0,18
8	Ноанъанавий мой турларини қайта ишловчи технология сотиб олиш ва киритиш	Beglant Investment Company Establishment «Лихтенштейн»	0,18
II	Иқтисодиёт ва ташқи иқтисодий алоқалар комплекси:		222,82
9	Давлат мулк қўмитаси.	Хорижий корхоналар	134,82
10	Миллий банк. Хитой тараққиёт банкининг кредит линияси.	Китайский банк Развития	60,00
11	Миллий банк. ИБР молиялаштиришининг 2-линияси	ИБР	20,00
12	ЎзСҚБпромстройбанк. ИБР молиялаштиришининг глобал линияси	ИБР	1,00
13	ЎзСҚБ. Немис банкларининг кредит линиялари	Банки Германии	4,00
14	Ипотека банк. Молиялаштиришининг асосий линияси ИБР.	ИБР	3,00
III	Коммунал сфера, транспорт, капитал қурилиш комплекси, жами:		90,73
15	«Кнауф» фирмаси технологияси бўйича гипсокартон и/ч ИП ООО «Кнауф Гипс Бухара»	«Кнауф» (Германия)	
16	Клинкер модернизацияси АО «Бекабадцемент»	ТОО «Каспийские ресурсы» (Казахстан)	58,73
IV	Машиносозлик, электротехника и авиация саноати комплекси, жами:		2,40
17	Фонар и/ч қўшма корхонаси	Chasys CO, Ltd (Юж. Корея)	2,40
V	Геология, иссиқлик-энергетика, кимё, нефтькимёва металлургия саноати комплекси, жами:		8511,63
18	Комплексное обустройство месторождения Сургиль с извлечением ценных компонентов	«Lotte Daesan Petrochemical Corporation», «LG International», «SK Gas», «STX Energy»	1500,00
19	Освоение месторождений Кандумской групп,	ЛУКОЙЛ (Россия)	995,21

	участков «Хаузақ» и «Шадў», а также проведение геолого-разведочных работ на Кунградском участке на условиях СРП		
20	Проведение геолого-разведочных работ, разработка месторождений и добыча углеводородов на территориях Юго западного Гиссара и Устюрта	Союзнефтегаз Восток лимитед (Великобритания)	462,22
21	Строительство газопровода «Узбекистан-Китай» (Узбекский участок)	CNPC	2975,00
22	Разработка трудноосваиваемых месторождений «Северный Нишан», «Камаши», «Бешкент», «Северный Гузар», «Шакарбулок» и проведение ГРП на нефть и газ в пределах Тагам-Шимолий Тандўрчинской зонў Гиссарского региона	Зеромакс (Швейцария)	400,5
23	Соглашение о разделе продукции в отношении месторождений «Урга», «Куанўш» и Акчалакской группў Устюртского района	«Петронас Чаригали» (Малайзия)	500,00
24	Проведение ГРП, разработка месторождений и добыча углеводородов на Байсунском инвестиционном блоке Сурхандарьинского региона	«Петронас Чаригали» (Малайзия)	660,70
25	Другие направления ГРП, разработки месторождений и добыча углеводородов		1007,00
26	Реконструкция ва модернизация (минерал ўғитлар) ОАО «Аммофос»	MAXAMCORP SAU (Испания)	6,00
27	ГАО «Ўзкимёсаноат»	Мицубиси Корпорэйшн (Япония)	5,0
VI	Информация ва телекоммуникация тизими комплекс, хами		985,70
28	ИП ООО «Ўздунробита» уяли алоқа тизимини кенгайтириш	МТС (Россия)	290,00
29	ИП ООО «Юнитель» уяли алоқа тизимини кенгайтириш	Вқмпелком (Россия)	44,50
30	ИП ООО «Коском» уяли алоқа тизимини кенгайтириш	TeliaSonera UTA holding B.V. (Нидерландия)	61,20
VII	Таълим, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий ҳимоякомплекс, жами:		3,80
31	Модернизация ва реконструкция ГАО «Фармсаноат»	«Aquarelle» (Великобритания)	3,80
	Сурхондарёвилоят ҳокимияти		
32	Янги қурилиш ИП ООО «Сурханцементинвест» цемент и/ч	ООО «Компания нефти и газа» (Россия)	46,70

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси.

**“Навоий” ЭИИЗ ҳудудида 2009-2010 йилда амалга ошириладиган
инвестицион лойиҳалар.**

№	Лойиҳалар	Хорижий ҳамкор	Лойиҳа қиймати	Хорижий инвесторни нг улуши	Лойиҳа тўлиқ қувват билан ишлаганда ишлаб чиқариладиган махсулот ҳажми			
					Ўлчов бирлиги	миқдори	Сумма Млн. доллар	Шунда н экспор т млн. доллар
	“Ўзбекнефтигаз”		48	24			356	94
1.	Автогазтўлдиргич компрессор станциялари ва автомобил газ балонлари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Bilitix Co. Ltd.(Корея)	8,4	4,2	Компл. минг.д.	33 72	50	18
2.	Пластик маҳсулотлари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Honam Petrochemical (Корея)	5	2.5	Минг тн.	3	4.5	1.5
3	Автомобил ёқилғи аппаратураларини ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	“T&T Sistemi” (Италия)	4.5	2.25	Компл. минг.д.	30 65	50	20
4.	Электрон газ ҳисоблаш асбоблари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	DongHo ENC Co.Ltd (Корея)	5	2.5	Минг д.	100	30	5
5.	Томчили суғориш системалари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Tianye (Хитой)	5	2,5	Минг га	50	10	3,3
6.	Полиэтилен трубалари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Байхайхуамин (Хитой)	10	5	Минг тн,	8,6	11, 8	5,9
7.	Нефт қазииш ускуналари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Tian Jin Ring (Хитой)	10	5	Компл. минг.д.	50 110	200	40
	“Ўзкимёсаноат” ДАК		20 1	99			102 .5	24.5
8.	Алюмен панелларини (алюкобонд) ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Байхайхуамин (Хитой)	4.2	2.1	Млн.кв . метр	1	8	6
9.	Маиший кимё маҳсулотлари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	BEFA (Австрия)	7.8	3.9	Минг. тн.	15	25. 5	6.4

10	“Навоийазот” ОАЖ да поливинхлорид (ПВХ) ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	ISU Engineering & Construction (Корея)	180	90	Минг. тн.	50	35	3,5
11	Синтетик ювиш воситалари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	LRS Planung & Chnologie (Германия)	9	3	Минг тн,	20	34	8,5
	Геология давлат қўмитаси		52	46			90	90
12	Кремния поликристаллари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Shindong Enercom Inc. (Хитой)	22	20	Минг тн	10	30	30
13	Кремния поликристаллари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Neoplant (Корея)	30	26	Минг тн.	20	60	60
	“Ўзбекенгилсаноат” ДАК		62	62			34.9	24
14	Тайёр текстил буюмлари (пахмоқ сочиқ) ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Daewoo International (Корея)	10	10	Млн. дона	2	10	6
15	Тайёр текстил буюмлари (трикотаж маҳсулотлари) ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Shindong Enercom Inc. (Хитой)	6	6	Млн. дона	2	2.5	2
16	Тайёр тикув трикотаж буюмлари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Neoplant Корея	6	6	Млн. дона	2	2.4	2
17	Йиғирилган ип ва тайёр мато (тюль) ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Сантекс (Туркия)	40	40	Минг п/метр	18	20	14
	“Ўзбекчармпойабзали” ассоциацияси		1.7	1.0			15.0	5.0
18	Чармдан кийим ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	Danamae Leather Fashion Корея	1.0	0.5	Минг дона	100	10.0	4.0
19	Чарм галантерия (атторлик) буюмлари ишлаб чиқаришни йўлга қуйиш	KzenPro (Корея)	0.7	0.5	Минг дона	500	5.0	1.0

Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг Р-3147 сонли фармойиши. 2009 йил 25 март.